

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA ve TÜRKİYE'DEKİ BARIŞ
SÜREÇLERİNİN POST-YAPISALCI BAKIŞ AÇISIYLA
KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

DENİZ EKŞİ

1641014006

DOÇ. DR. FÜSUN ÖZERDEM

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA ve TÜRKİYE'DEKİ BARİŞ
SÜREÇLERİNİN POST-YAPISALCI BAKIŞ AÇISIYLA
KARŞILAŞTIRMALI ÇALIŞMASI

DENİZ EKŞİ
1641014006

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

—Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 18.07.2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 24.06.2019

Tez Danışmanı : Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM
Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Osman ÇATI
Jüri Üyesi : Doç. Dr. Merve İrem YAPICI

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Tuncay ÖĞÜN

TEMMUZ, 2019
MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 15/05/2019 tarih ve 890/1 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24/6 maddesine göre, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Deniz EKŞİ'nin "Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye'deki Barış Süreçlerinin Post-yapısalcı Bakış Açısıyla Karşılaştırmalı Çalışması" adlı tezini incelemiş ve aday 24/06/2019 tarihinde saat 11.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine oy birliği ile karar verildi.

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM

Üye
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Osman ÇATI

Üye
Doç. Dr. Merve İrem YAPICI

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye’deki Barış Süreçlerinin Post-yapısalcı Bakış Açısıyla Karşılaştırmalı Çalışması” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

18/07/2019

Deniz Ekşi

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ	
TEZ VERİ GİRİŞ FORMU	
YAZARIN	
Soyadı : EKŞİ	
Adı : DENİZ	Referans No: 10270340
TEZİN ADI	
Türkçe : Kuzey İrlanda, Sri Lanka Ve Türkiye'deki Barış Süreçlerinin Post-Yapısalcı Bakış Açısıyla Karşılaştırmalı Çalışması	
Y. Dil : A Comparative Study of Peace Processes in Northern Ireland, Sri lanka and Turkey From a Post-Structuralist Point of View	
TEZİN TÜRÜ : Yüksek Lisans	
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ	
Üniversite	: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi
Fakülte	:
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Diğer Kuruluşlar	:
Tarih	:
TEZ YAYINLANMIŞSA	
Yayınlayan	:
Basım Yeri	:
Basım Tarihi	:
ISBN	:
TEZ YÖNETİCİSİNİN	
Soyadı, Adı	: ÖZERDEM, Füsun
Ünvanı	: Doç. Dr.

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1. Kavramsal ve İdeolojik Açıdan Barış Kavramının Tanımlanması
2. Etnik-Ayrılcıkçı Örgütler: IRA, LTTE, PKK
3. Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye Barış İnşa Süreçleri

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Barış İnşası
2. Kuzey İrlanda
3. Sri Lanka
4. Türkiye
5. Çözüm Süreci

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELEER:

1. Peacebuilding
2. Northern Ireland
3. Sri Lanka
4. Turkey
5. Resolution Process

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum	( )
2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir	(x)
3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir	(x)

Yazarın İmzası :

Tarih : 18/07/2019

ÖZET

Oldukça geniş bir dönemi ifade eden barış süreci, pek çok çatışmanın analizi ve barış inşa süreçlerinin değerlendirilmesi noktasında birçok çalışmaya konu olmuştur. Uluslararası akademik çalışmalarda oldukça önemli bir yere sahip olan barış çalışmaları Türkiye’de de gün geçtikçe önem kazanmaktadır.

Sürekli kendini geliştiren ve yenileyen bir alan olması sebebi ile barış çalışmalarının etkin olabilmesi için uygulanan yöntem ve kuramlar da günümüz şartlarına uygun şekilde yenilenerek geliştirilmelidirler. Örneğin Soğuk Savaş sonrası dönemde gündeme gelen insani güvenlik kavramı, barış inşa süreçlerinde insan güvenliği odaklı müdahalelerin yapılması noktasında önemli değişikliklere sebep olmuştur. İnsani güvenlik kavramında olduğu gibi, günümüzde de değişen toplumsal ihtiyaçlar ve yaşanan küreselleşme olgusuyla ortaya çıkan diğer bir takım değişimler, barış inşa süreçlerinin de güncellenmesi zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda örnek olarak karşılaştırmalı analiz için seçilen Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye’nin aynı kökenli çatışmalardan etkilenmiş olmaları, kurulan etnik temelli örgütlerin benzer ayrılıkçı hedeflerde olmaları ve çatışmaların başlama tarihleri açısından da birbirlerine yakın oluşları, ülkeler arası karşılaştırmalı analiz yapabilme imkanını sağlamıştır. Bu çatışmaların karşılaştırmalı olarak değerlendirilmesi ise çatışma çözümlerinde uygulanan yöntemlerin kıyaslanması ve uygulanabilirliklerinin değerlendirilmesi açısından oldukça büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Barış İnşası, Kuzey İrlanda, Sri Lanka, Türkiye, Çözüm Süreci

ABSTRACT

Peace process, which defines quite a long course of action, has been a topic of research for many conflict analyses as well as peace building initiatives. Research in peace studies occupies a tremendous space in international academia and recently it has been gaining importance in Turkey as well. In order for peace studies to be effective, the techniques and theories applied need to be upgraded and updated in line with the conditions and occurrences of the era since it is a dynamic and ever-changing field. To give an example, a post-Cold War term "individual security" has played a key role in an individual-based approach in peace building processes. As with the individual security concept, nowadays world is brimming with differing social needs as well as changes that are the result of a globalized world which brings about the necessity and vitality of developing and updating peace building processes.

In this comparative study, the point of departure for selecting Northern Ireland, Sri Lanka and Turkey has been the fact that they have been exposed to the same type of conflicts in that the ethnic-based organizations in these three countries have had the same separatist mindset and the starting dates of these conflicts are close to one another. It is essential that these conflicts are comparatively evaluated as it would lead us to see and compare the different methods and techniques applied in conflict resolution.

Key Words: Peace Building, Northern Ireland, Sri Lanka, Turkey, Peace Process

ÖNSÖZ

Çalışma sırasında öncelikli olarak konu seçiminde beni destekleyen ve süreç içerisinde sabırla hatalarımı ve eksiklerimi düzeltmem için bana destek olan sevgili danışman hocam Doç. Dr. Füsun ÖZERDEM'e, İngiltere'de staj dönemimde bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren değerli hocam Prof. Dr. Alpaslan ÖZERDEM'e, Polonya'da bana kaynak bulma konusunda sağladığı desteklerden ötürü sayın hocam Dr. Łukasz JUREŃCZYK'e, bana gösterdiği sabır ve tahammül için sevgili dostlarım Salih AYDEMİR ve Kamal ALAQAD'a ve her zaman yanımda olan değerli aileme sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	ii
KISALTMALAR	v
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. BARIŞ KAVRAMININ TANIMLANMASI: NEGATİF BARIŞ, POZİTİF BARIŞ	5
1.2. BARIŞ KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR.....	8
1.2.1. İdealizm Yaklaşımı	8
1.2.2. Liberalizm Yaklaşımı	10
1.2.3. Realizm Yaklaşımı.....	11
1.2.4. Post-yapısalcı Kuram ve Barış.....	12
1.3. BARIŞ SÜRECİ KAVRAMLARI.....	14
1.4. ÇATIŞMA ANALİZİ VE EDWARD AZAR'IN KÖKLEŞMİŞ SOSYAL ÇATIŞMA TEORİSİ	17

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA VE TÜRKİYE'DEKİ ÇATIŞMALARIN İNCELENMESİ

2.1. İRLANDA CUMHURİYET ORDUSU (IRISH REPUBLICAN ARMY-IRA)	19
2.1.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi.....	20
2.1.2. PIRA'nın Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek	24

2.2. TAMİL ELAM KURTULUŞ KAPLANLARI - LTTE (LIBERATION TIGERS of TAMIL EELAM)..... 29

2.2.1. LTTE Örgütünün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi 30

2.2.2. LTTE'nin Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek 33

2.3. KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ – PKK (PARTİYA KARKEREN KURDİSTANE)..... 39

2.3.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi..... 40

2.3.2. PKK'nın Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek 45

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

**KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA ve TÜRKİYE'DEKİ BARIŞ
SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ**

3.1. KUZEY İRLANDA: BARIŞ İNŞA SÜRECİ..... 52

3.1.1. Erken Dönem Girişimleri (1970-1994 Arası Dönem) 52

3.1.2. Belfast Anlaşması ve 1994-2005 Arası Dönem..... 54

3.1.2.1. Anlaşmaya Giden Yol 54

3.1.2.2. Belfast Anlaşması..... 56

3.1.2.3. 1998-2005 Arası Dönem 57

3.1.3. 2005'ten Günümüze..... 60

3.2. SRİ LANKA: BARIŞ İNŞA SÜRECİ 63

3.2.1. Erken Dönem Girişimleri..... 64

3.2.2. Sri Lanka: 2006-2009 Arası Dönem 68

3.2.3. 2009'dan Günümüze..... 70

3.3. TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN AÇILIM/BARIŞ SÜRECİ 73

3.3.1. Erken Dönem Girişimleri..... 74

3.3.1.1. 1993, 1995 ve 1998 Ateşkesleri	74
3.3.1.2. Abdullah Öcalan'ın Yakalanması ve Oslo Görüşmeleri Süreci	77
3.3.2. Türkiye'de Gerçekleşen Barış (Açılım-Çözüm) Süreci: Başlangıç ve Gelişim Aşaması.....	81
3.3.2.1. Akil İnsanlar Heyeti ve 2013 Güneydoğu Raporu	84
3.3.2.2 TBMM Barış Sürecini İzleme Komisyonu ve Süreç İçerisinde Yapılan Çeşitli Hukuki Düzenlemeler	87
3.3.3. Çözüm Sürecinin Sonu	90
SONUÇ.....	96
KAYNAKÇA	102

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BDP	Barış ve Demokrasi Partisi
BM	Birleşmiş Milletler
CIRA	Sürekli İrlanda Cumhuriyet Ordusu
DTP	Demokratik Toplum Partisi
HRW	İnsan Hakları İzleme Örgütü (Human Rights Watch)
IICD	Uluslararası Bağımsız Silahsızlandırma Komisyonu (Independent International Commission on Decommissioning)
INLA	İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu (Irish National Liberation Army)
IRA	İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Irish Republican Army)
KCK	Kürdistan Topluluklar Birliği (Koma Civakên Kurdistan)
LTTE	Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam)
PIRA	Geçici IRA (Provisional IRA)
PKK	Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kurdistan)
PSCs	Kökleşmiş Sosyal Çatışma Analizi (Protracted Social Conflict Analysis)
PYD	Demokratik Birlik Partisi (Partiya Yekitiya Demokrat)
RIRA	Gerçek İrlanda Cumhuriyet Ordusu
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TULF	Birleşmiş Tamil Kurtuluş Cephesi (Tamil United Liberation Front)

GİRİŞ

Farklı kıtalardan birçok ülkede yaşanan çatışmalar ve bu çatışmaların yol açtığı ülke içi ve uluslararası tahribatlar, günümüzde özellikle küreselleşmenin de etkisiyle dünya kamuoyunda önemli bir yer tutmaktadır. Bu tahribatların en önemli tanıkları ve çatışmalardan maddi ve manevi en çok etkilenenler özellikle çatışmaların yaşandığı ülkelerdeki yerel halklardır. Yaşanan çatışmalar, ülke ekonomilerinin gelişimi için gerekli olan güven ortamının sağlanamaması ve bu nedenle dış yatırımın gerekli olan seviyelere ulaşamamasına sebep olmaktadır. Bu durum ise ekonomik ve sosyal gelişimin ve insanların en azından temel insani yaşam standartlarında yaşayabilmelerinin önünde ciddi bir engel olarak karşımıza çıkmaktadır. Maddi tahribat olarak karşımıza çıkan bu sonucun yanı sıra daha da önemlisi manevi tahribatlardır. Yıllarca süren çatışmalar binlerce insanın yaşamını yitirmesine, hayatta kalanların ise birçok yakınının ölümüne şahitlik etmesine sebep olmuştur. Çatışmalara birebir şahitlik etmeseler dahi sürekli olarak kitle iletişim araçları vasıtasıyla çatışmalardan haberdar olan insanlar da durumdan psikolojik olarak olumsuz etkilenmektedirler. Bütün insanlığı ilgilendiren bu çatışmaların sonlandırılması için yapılacak olan tüm çalışmalar önem arz etmektedirler. Yapılacak olan insan odaklı çalışmalar ise şüphesiz ki büyük önem taşımaktadırlar.

Türkiye’de özellikle etnik çatışmalar üzerine yapılan çalışmalar büyük oranda terörle mücadele ve terör örgütlerini etkisiz hala getirme üzerine odaklanmışlardır. Terörle mücadele kavramı devlet güvenliği esaslı iken, barış çalışmalarının odak noktası ise insan güvenliğidir. Devletlerin güvenliği oldukça önemlidir; fakat devletleri toplumlar, toplumları ise insanlar oluşturur.

Yukarıda bahsi geçen sebeple Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye örneklerinin barış süreçlerinin insan odaklı olarak değerlendirileceği bu çalışma literatürde karşımıza çıkan diğer çalışmalardan ayrılmaktadır. Çünkü genel itibariyle Türkiye’de yapılan çalışmalar terörü askeri yollarla sonlandırmak üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu çalışmada ise barış inşasına yönelik olasılıklar ve yollar değerlendirilecektir. Çalışmaya konu ülkelerin barış süreçleri incelendiğinde elde edilen ilk bulgular, karşılıklı anlaşma ile negatif barışın tesis edildiği ve söylemsel olarak kabul edildiği şekilde iki tarafın da fayda sağladığı, iki kazananlı bir barış inşası örneği olan Kuzey İrlanda; devletle

çatışan etnik temelli örgütün devlet tarafından büyük bir askeri operasyonla yenilgiye uğratıldığı ve hemen akabinde tek kazananlı (devlet) ve dolayısıyla kurallarını kazanan tarafın belirlediği bir barış sürecinin başlatıldığı Sri Lanka; ve son olarak da çözüm süreciyle barış çalışmalarına ivme kazandıran fakat sürecin iyi bir şekilde yönetilememesi nedeniyle son bulduğu ve tekrar çatışmaların başladığı Türkiye olarak görülmektedir.

Türkiye’de üzerinde akademik olarak yapılan çalışmaların oldukça az olması hazırlanacak olan çalışmada konu seçiminde önemli bir etkiye sahiptir. Türkiye’de yaşanan etnik çatışmaların varlığı, başlatılan barış sürecinin tamamlanamaması, barış çalışmalarının Türkiye’de ve dünyada gün geçtikçe öneminin artması ve bu alanda yapılan çalışmaların sürekli olarak güncellenmesi gerektiği gibi sebepler de konu seçiminde belirleyici etkiye sahiptirler. 2013 yılında başlatılan Çözüm Süreci, Türkiye açısından büyük önem taşımaktaydı. Sürdürülebilirliği ve kalıcı barışın tesisi, Türkiye kadar bölge ülke ve halkları açısından da oldukça ehemmiyet arz etmekteydi. Fakat sürecin başarısızlığı ve bunun sebeplerini analiz etmek oldukça meşakkatli bir süreç olduğundan ve konu daha çok yeni iken olayların objektif olarak değerlendirilmesinin oldukça zorlu olmasından dolayı bu konu üzerinde yapılan çalışmalar sınırlı sayıdadır. Üzerinden geçen üç yıllık süre zarfında gerekçelerin, şartların ve sonuçların nispeten daha iyi değerlendirilebilmesi olanağı doğmuştur.

Bu tez çalışmasını, uluslararası ilişkiler alanında hazırlanan diğer çalışmalardan farklı kılan en belirgin özelliği, post-yapısalcı kuramı yol haritası olarak belirlemiş olmasıdır. Türkiye’de uluslararası ilişkiler alanında hazırlanan birkaç tez çalışması dışında bu alanda hiç kullanılmamış olan bu kuram, Türkiye’nin açılım sürecinin değerlendirilmesinde ilk kez kullanılacak olup bu suretle benzerlerinden ayrılmaktadır. Aynı zamanda eleştiri ve insan odaklı olan bu kuramın gelecekte gerçekleşebilecek olası bir barış süreci üzerine yapılacak olan değerlendirmelerde de ilk kez kullanılacak yöntem olması sebebiyle, uluslararası ilişkiler literatürüne önemli katkılar sağlaması amaçlanmaktadır. Çalışmanın temel araştırma konusu, Türkiye’deki barış sürecinin neden başarısız olduğu ve gelecekte olası bir barış süreci başlatılırsa bu sürecin nasıl yönetilebileceğidir. Türkiye’nin geçmiş dönem tecrübeleri ve diğer örnek ülkelerin barış süreçlerini nasıl yönettikleri değerlendirilerek ortaya

ıkan bulgular, post-yapısalcı/eleştirel bir bakış açısıyla tarafsız olarak analiz edilerek değerlendirme ve sonuç başlıklı bölümde sunulacaktır.

Barışın tek bir modele veya tek bir siyasi rejimin varlığına sabitlenemeyecek olduğunu savunan post-yapısalcı kuram, farklı yönetim modellerinin olduğu ve farklı kimliklere ve toplumsal şartlara sahip ülkelerde farklı barış modelleri olması gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca post-yapısalcı düşünce tasvir edilen barışa imkn tanıyan ilkeler veya değerler, zamanla değişen şartlara göre yeniden tanımlanabilir ve buna paralel olarak da bugün ve gelecekte barışın gerçekleşebileceği şartlara yönelik zamanla değişmeyecek sabit normlar ve kurallar belirlenemez, düşüncesi yer almaktadır. Çalışmada eleştiri odaklı bir yaklaşım olan post-yapısalcılığın benimsenmiş olmasının temel nedeni, bu kuramın çoklu barış anlayışını savunması ve bu barış anlayışlarının sabit ilkelere bağlı olmayıp, değişen şartlarda farklı biçimlerde sürdürülebilir nitelikte olabileceklerini kabul etmiş olmasıdır.

Etnik, dini, siyasi veya herhangi bir alanda meydana gelen çatışmalarda yapılacak olan çatışma analizi, çatışma çözümleme çalışmaları ve barış inşa etme girişimleri, çatışma konusuyla bağlantılı olarak farklılıklar göstermektedir. Konu alanının spesifik olarak belirlenmiş olmasıyla konu üzerinde yapılan çalışmaların kavramsal ve kuramsal olarak daha nitelikli hale gelmesi olanaklıdır. Bu sebeple bu çalışmada incelenecek olan çatışma türü, etnik temelli olarak ortaya çıkan üç farklı çatışma ile sınırlandırılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünün birinci kısmında barış kavramının tanımlaması yapılacak, negatif ve pozitif barış kavramlarının ne anlam ifade ettikleri aktarılacaktır. İkinci kısımda barış kavramının uluslararası ilişkilerde pozitivist barış teorilerinden İdealizm, Liberalizm ve Realizm açısından barış kavramının ne anlam ifade ettiği tartışılacak ve son olarak post-pozitivist teorilerden olan post-yapısalcılık kapsamında barış üzerine bir değerlendirme yapılacaktır. nc kısımda da barış sürecinin temel kavramları incelenecek ve barış sürecinin ne anlam ifade ettiği ortaya konulacaktır. Dördüncü kısımda ise çalışmamıza konu olan üç ülkede çatışmaların kaynağı olan etnik temelli örgütleri ikinci bölümde analiz etmede kullanılacak olan, Edward Azar tarafından geliştirilmiş, Kökleşmiş Sosyal atışma Analizi metodu açıklanacak ve birinci bölüm tamamlanacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde, seçilen örnek ülkelerde etnik çatışmaların kaynağı olan örgütler analiz edilecektir. Edward Azar'ın çatışma analizi yöntemi kullanılarak çalışmamıza konu olan etnik temelli örgütler kuruluşları, gelişimleri, hedefleri ve mücadele yöntemleri gibi açılardan ele alınacaktır. Bunun sebebi ise temel sorunun net bir şekilde ülke bazında ortaya konulmak istenmesidir. İncelemeler yapılırken öncelikli olarak toplumsal, siyasal ve ekonomik bağlamda çatışmaların analizi yapılacaktır. Daha sonra etnik çatışma gruplarının ortaya çıkış süreçleri, çatışmaların tarihsel gelişimi, örgütlerin ideolojileri, hedefleri ve bu hedefler doğrultusunda sağladıkları/sağlayamadıkları toplumsal destek incelenecektir. Son aşamada ise bu örgütlerin maddi anlamda varlıklarını nasıl sağladıkları ve uluslararası destek sağlayıp sağlayamadıkları incelenecektir.

Üçüncü bölüm Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye örneklerinin barış süreçlerini değerlendirmek üzerine oluşturulmuştur. Burada Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye barış süreçleri detaylı olarak incelenecek, elde edilen bulgular ise çalışmanın sonuç kısmında karşılaştırmalı olarak analiz edilecek ve Türkiye'nin gelecekte olası bir barış süreci başlatması durumunda nelere dikkat edilmesi gerektiği tartışılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

POST-YAPISALCI KURAM VE BARIŞ SÜRECİ KAVRAMLARI

1.1. BARIŞ KAVRAMININ TANIMLANMASI: NEGATİF BARIŞ, POZİTİF BARIŞ

Doğa durumunda varlığını sürdürmek zorunda olan insanların bir nevi hayatta kalabilme gayesi ile başlayan mücadeleler, günümüzde çoğunluğu egemen olma arzusu ile ortaya çıkan fevkalade yıkıcı etkilere sahip ülke içi ve ülkelerarası savaflara dönüşmüşlerdir. Geçmişten günümüze savaş ve barış olguları iç ve dış politikayı çözümleyebilmek adına en önemli kavramlar niteliğindedir (Kakışım, 2017: 28). Webel (2007) barış kavramının tanımlanmasının oldukça zor bir durum olduğunu ifade etmektedir. Esasında barışın tanımlanmasının zor olması onun tıpkı mutluluk, özgürlük ve adalet gibi soyut ve subjektif bir nitelik taşıyabilmesinden ileri gelmektedir. Çünkü bu kavram “hangi tarihte”, “kime göre” ve “hangi koşullarda” gibi sorulara verilecek cevaplarla farklılık arz edebilmektedir. Bununla beraber literatürde erken dönem uluslararası ilişkiler literatüründe barış kavramının, olaylara ve taraf olan aktörlere göre birçok farklı tanımı yer almaktadır. Bu tanımlar; savaşın olmaması durumu ya da savaşların kısa süreli durdurulması veya sona erdirilmesine yönelik bir anlaşma yapılması şeklinde olabilmektedir. Ayrıca iki savaş arası dönemde huzur ve güvenlik ortamının sağlanması da barış kavramının kapsamına girmektedir. Bir diğer örneğe göre ülke içi barışın sağlanması kavramıyla, toplumsal kargaşaların ve karışıklıkların olmadığı, eşitlik ve adalet olgularının tüm insanları kapsadığı ideal bir durum ifade edilmektedir. Ülkelerarası alanda ise çatışma ve savaşların yokluğu, antlaşmaların ve işbirliğinin olması gibi ifadelerde şekil bulmaktadır.

Tarihte bilinen ilk yazılı barış antlaşması olan Mısır-Hitit Ebedi Barış Antlaşması¹ yirmi yıl süren savaşlar neticesinde taraflardan birinin galip gelememesi sonucu imzalanmıştır (Memiş, 1986: 59-64). Modern (egemen ve eşit) devlet sisteminin temel

---

¹ Kuzey Suriye topraklarına egemen olan Hititliler ile bu durumdan hoşnut olmayan Mısır, M.Ö. 1295 yılında 20 yıl sürecek bir meydan muharebesinde karşı karşıya gelmiş ve tarihte bilinen ilk yazılı barış antlaşması olan Kadeş Barış Antlaşması’nı imzalanmışlardır. Daha fazla bilgi için bkz. Memiş, 1986.

taşı kabul edilen Westphalia barışı² ise kara Avrupasında yaşanan ve yıllarca süren savaflara son vermek ve yeni düzeni, ortak çıkarları koruyarak inşa etmek üzerine hazırlanmıştır. Bu iki barış anlaşmasının ortak özelliği, ikisinin de kazananının olmaması ve bu sebeple karşılıklı eşitlik şartlarında, ortak fayda gözetilerek düzenlenmiş olmalarıdır. Fakat bazen yaşanan savaflar ve bu savafların tek kazananlı olmaları, hazırlanan barış antlaşmalarının da tek kazananlı olması ile sonuçlanabilmektedir. Örneğin Sevr Barış Antlaşması³, ateşkes anlaşmasından sonra imzalanan bir barış anlaşması olmasına rağmen, bu anlaşmada Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayarak pasifize etmeyi hedefleyen maddelerin varlığı, ortak çıkar, fayda ve eşitlik esasına dayalı bir barış antlaşması olarak nitelendirilmesini imkansız kılmıştır. Çünkü burada savaşın bir galibi ve bir de mağlubu vardı. Bu noktada savaş sonrası hazırlanan barış antlaşmalarının gerçekte barış için değil, galip tarafların çıkarlarını maksimize etmek üzerine hazırlanmış olabileceklerini değerlendirmekteyiz. Yani savaş sonrasında gerçekleşen bir anlaşma, galip gelen tarafın sağlayacağı mutlak bir üstünlük ile barış ortamı oluşturabilir. Fakat bu, mağlup edilen tarafın normal şartlarda kabul etmeyeceği bir barış anlaşması niteliği taşıyabilir ve yenilen tarafın en az rakibi kadar güçlenmesi ile tekrar savaş ortamına dönüşmesini sağlayacak geçici bir barış ortamı olabilir. Yalvaç'ın (2018: 49) belirttiği üzere Immanuel Kant'ın ifade ettiği Ebedi Barış'ın ön koşullarından biri, taraflarca imzalanan bir barış anlaşmasının içinde yeni bir savaşa yol açabilecek gizli bir savaş nedeni olmamalıdır ki yapılan anlaşma, ateşkes anlaşmasından öteye geçerek barış anlaşması niteliği kazanabilsin (Yalvaç, 2018: 38-59). Barış antlaşmalarından yola çıkılarak esas anlatılmak istenen şudur: Sözlük karşılığı ve insanların kafasında ilk duyduklarında canlandırdıkları, temiz, masum, pozitif manalı barış kavramı, pratikte çok defa negatif olarak da kullanılmıştır (Johan, 1990: 131). Fakat yine de bazı olumsuz kullanımları barış kelimesinin özünü yansıtmazlar da barış kavramı ve barış çalışmaları yukarıda da belirttiğimiz gibi pozitif yönlüdürler.

²Detaylı bilgi için bkz. Oral Sander, 1989. *Siyasi Tarih 1 (İlkçağlardan 1918'e)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, s.56.

³Detaylı bilgi için bkz. Oral Sander, 1994. *Siyasi Tarih 2 (1918-1994)*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, ss.15-35.

Tarihsel olarak uzun bir geçmişe sahip olsa da, akademik bir disiplin olarak barış çalışmaları ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında, savaş olgusunun anarşik olduğu varsayılan uluslararası arenada doğal olarak kabul edildiği, savaşı güçlü olanın kazandığı ve gücün askeri olarak güçlü olmak anlamına geldiği gibi varsayımlara dayanan Realist teorilerin⁴ hüküm sürdüğü bir ortamda Uluslararası İlişkiler çalışmalarının bir alt dalı olarak ortaya çıkmıştır. Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü'nün (Peace Research Institute Oslo⁵) 1959 yılında John Galtung öncülüğünde kurulmasına kadar özellikle Amerika'da barış çalışmaları kendi adıyla değil, savaş ve çatışma çözümü araştırmalarının içinde veya bir sonucu olarak ele alınmaktaydı. Wight (2000: 27-42) bu durumun temel nedenini uluslararası ilişkilerin daha çok hayatta kalma meselesiyle ilgili olmasıyla açıklamaktadır. Çünkü bu dönemde (Soğuk Savaş dönem) Doğu-Batı Bloku en büyük güç gösterisini nükleer silahlanma ile yapmaktaydı ve doğal olarak yapılan çalışmalar olası bir nükleer savaşı önlemek üzerine yoğunlaşmıştı (Rrapaj, 2014: 88-89).

Uluslararası ilişkiler literatürüne barış çalışmaları ve araştırmalarının kurucusu olan Johan Galtung ile giren negatif-pozitif barış ayrımı, barış kavramını daha detaylı bir şekilde tanımlamak açısından oldukça önemlidir (Barash ve Webel, 2009: 4). Negatif barış ile kastedilen silahlı çatışmaların anlaşma sağlanana kadar kesilmesi durumudur. Bu süreç oldukça önemli olmakla beraber güven ortamının sağlanması için tek başına yeterli değildir. Fakat en kısa yoldan çatışmayı durdurma yöntemi olarak görüldüğü için en fazla tercih edilen barış yöntemidir. Negatif barış, çatışmanın temel sebeplerini bulup, iyileştirmek yerine çatışmayı bir şekilde durdurmaya odaklanmıştır. Oysa asıl hedef, pozitif barışın tesis edilmesi, yani silahlı çatışmaların sonlandırılması ve akabinde çatışmaların tekrardan ortaya çıkmasına sebep olacak koşulların ortadan kaldırılması olmalıdır. Pozitif barış kavramı, barış inşasına, istismar edilmeyen sosyal yapıların kurulmasına ve savaş olmasa dahi bu amaç için çalışma kararlılığı göstermeye odaklanmıştır (Barash ve Webel, 2009: 9). Bu sayede sürdürülebilir pozitif bir barıştan bahsedilebilir. Hedeflenen barış modeli pozitif barış olarak belirlenmişse

⁴ Bkz. Ramazan Gözen, 2017. *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, İletişim Yayınları, İstanbul.

⁵ Barış kelimesini resmi adında taşıyan ilk merkez olması nedeniyle Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü ve kurucusu John Galtung barış çalışmalarının başlangıç noktası olarak kabul edilmektedir. Bkz. Rrapaj, 2014.

de gerçekleşen örneklerine baktığımızda birçok barış süreci negatif barış ortamının sağlanmasıyla (silahlı çatışmaların durması) sınırlı kalmış ve taraflar arası anlaşma sağlanamaması sonucu tekrardan çatışma ortamına dönüşmüştür. Örneğin Birinci Dünya Savaşı bilindiği üzere pek çok kanlı savaşın yaşandığı bir dönemdi. Bu savaş sonrasında Milletler Cemiyeti'nin kurulması, Wilson İlkeleri'nin yayınlanması ve ülkelerarası birçok barış anlaşmasının imzalanması dahi İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasını engelleyememiştir (Dunn, 2005: 27-35). Bunun temel sebeplerinden birisi ise sosyal bilimlerin İkinci Dünya Savaşı'na kadar odaklandıkları ana meselenin savaş ve savaşın nasıl sonlandırılacağı olmasıydı.

Uluslararası ilişkiler kavramı özü itibarıyla savaşların ortaya çıkardığı gelişmelerden etkilenmektedir. Savaşlar; uluslararası arenada etkisi bulunan güç odaklarını etkileme ve devletlerarası düzende değişiklik yapma fonksiyonlarından dolayı birinci öncelikli olaylar olmaktadır (Sandıklı, 2012: 133). Bu sebeple, uluslararası ilişkiler olgusu ilk ortaya çıktığı dönemde doğrudan barış olgusuyla ilgilenmeyerek, daha çok uluslararası düzene ve savaşlara odaklanmıştır. Barış kavramı bu bağlamda dolaylı biçimde ele alınmıştır. Bunun neticesi olarak uluslararası ilişkilerde barış olgusu üzerine yapılan çalışmalar, savaşlarla ilgili yapılan çalışmaların arka planında kalmıştır. Uluslararası ilişkilerde alt fonksiyon şeklinde ortaya çıkan çatışmaların çözümü ve barış çalışmaları kavramları bile barış kavramının kendisinin geliştirilmesinde başarısız olmuş, tersine savaşların nedeni olan hususları açıklamaya çalışmıştır. Şiddet, insanın doğasında yatan ve ülkeler arası etkileşmenin doğal bir sonucu olarak değerlendirilmiştir. Karar vericileri barış yapmaya ikna edebilecek ortamın özelliklerinden çok, devletleri silahlı güç kullanmaya yönlendiren sebeplerle ilgilenmiştir (Richmond, 2008: 1-4).

Bu bölümde sadece barış, negatif barış ve pozitif barış kavramları, tarihi öneme sahip barış anlaşmaları ve savaşlar üzerinden örnekler kullanılarak tanımlanmaya çalışılmıştır.

1.2. BARIŞ KAVRAMINA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR

1.2.1. İdealizm Yaklaşımı

İdealizm yaklaşımında dünya barışı; bütün toplumların kendi hür iradesi ile kendi yönetimlerini tayin edebilmesi, evrensel hukuk kurallarının üstünlüğü, ülkelerarası

ticari ilişkilerin geliştirilmesi, uluslararası işbirliğinde sürekliliğin sağlanması, devletlerarası teşkilatların güçlendirilmesi hususlarına dayanmaktadır. İdealizm yaklaşımı; Jeremy Bentham, John Locke, Adam Smith, Immanuel Kant ve Thomas Paine gibi ünlü felsefeci ve sosyolog fikir adamlarından esinlenerek ortaya çıkmıştır. Sir Alfred Zimmern, Norman Angell ve Philip Noel-Baker gibi isimler bu akımın öncüleri olmuştur. İdealizm akımı, Woodrow Wilson tarafından 1918'de ABD Senatosu ve Temsilciler Meclisi ortak oturumunda beyan edilen 14 İlke doğrultusunda uluslararası ortamda uygulanma alanı bulmaya başlamıştır (Sandıklı, 2012: 134-135).

İdealizm yaklaşımına göre uluslararası düzende barışçıl ve adil dünyaya doğru bir ilerleme yaşanmaktadır. İnsan, doğası itibarıyla, temelde barışçıldır veya barış içinde yaşamayla olgunlaşmaktadır. Devletler demokratikleştikçe diğer devletlerle olan sorunlarını savaşlarla değil barışla çözmeye çalışacak, ortak menfaatler ön planda tutulacak ve işbirliği yapılacaktır. Savaş kaçınılmaz değildir. Savaşlara neden olan faktörler kontrol altına alınabilir. İdealizm savaşın tamamen ortadan kaldırılabileceğini, evrensel ve kalıcı bir barışın gerçekleşebileceğini ileri sürmektedir. Tüm düşmanlıkların bitmesi, devletlerin savaşma kabiliyetlerin minimuma indirgenmesi ve silahlı kuvvetlerin sadece iç güvenliği sağlayacak nitelikte tutulması nihai barış için gerekli olmaktadır. Immanuel Kant, ülkeler arası anlaşmaların gelecekte çatışmalara neden olacak gizli maddeler içermesine ve devletlerin sürekli ordu bulundurmasına bu sebeple karşı çıkmıştır.

İdealizm yaklaşımı genel itibarı ile insan doğasının kendi arzusu doğrultusunda değişken olduğunu ve dolayısıyla da barışın sağlanmasının yine insanların kendi kararlılığına bağlı olduğu fikrini savunmaktadır (Özerdem, 2013: 13). İdealizm'de uluslararası barış, bütün halkların hür iradesiyle kendini yönetebilmesiyle sağlanabilmektedir. Bir milletin başka bir milletin egemenliği altında bulunması sürdürülebilir barış için imkansız olmaktadır (Woodrow, 1996).

İdealizm'e göre kalıcı barış, ülkelerin aralarındaki sorunların uluslararası hukuk kuralları çerçevesinde çözülmesi ile sağlanabilir. Bu sebeple dünya barışı, ancak problemlerin çözümünü sağlayacak bir yargı sisteminin oluşturulmasıyla korunabilecektir. Bu kapsamda, Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra demokratik yönetimlerin yaygınlaşması ve Milletler Cemiyeti'nin güçlenmesiyle dünya barışının

sağlanabileceği görüşü ağırlık kazanmıştır. Demokratik devletler diğer devletlerle işbirliği yapacak ve dünya genelinde gücü artan bir Milletler Cemiyeti'nin etkisiyle de ülkeler arası siyasi iklim gelişecektir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Versay Anlaşması ve Milletler Cemiyeti ile uluslararası barış sağlanamadığı için İdealizm yaklaşımı güncelliğini yitirmiştir. Devamında ise aynı geleneğin varisleri olarak; Liberalizm, Neoliberalizm, Demokratik Barış Teorisi, Plüralizm, Fonksiyonalizm ve Transnasyonalizm gibi yeni teoriler ortaya çıkmıştır (Sandıklı, 2012: 134).

İdealizm kavramı kullanılırken unutulmaması gereken husus da, bu kavramın esasen realist akımın kendi karşıtlarını tasvir etmede kullandıkları bir kavram olduğudur. Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde savaşın tekrar yaşanmaması için ideal ve çoğunlukla ütöpik kabul edilen dünya düzenini açıklayan bu kurama göre, aydın bir insan, kararlarında daha rasyonel olacağından hem kamuoyunu, hem de politikacıları eğitmek gerekmektedir. Devletlerin barıştan yana tutum sergilememeleri durumunu, devletlerin halka duyarsızlığı olarak değerlendiren bu kuram, temsili demokrasilerle yönetilen devletlerin çoğunlukta olduğu bir dünya düzeni sağlanırsa, uluslararası ortamın da barışçıl bir ortam olabileceğini ileri sürmektedir (Arı, 2012: 22-23).

1.2.2. Liberalizm Yaklaşımı

Birinci Dünya Savaşı sonrasında Avrupa ülkelerinde faşizm ve diktatörlüğün güç kazanması, İdealizm yaklaşımının ortaya koyduğu barış ümitlerini zayıflatmıştır. Bu sebeple ortaya çıkan Liberal (özgürlükçü) bakış açısı, İdealist akımın dünya birliği ve tamamen silahsızlanma gibi "ütöpik" hedeflerini daha uygulanabilir biçimde geliştirmiş ve kalıcı barışın sağlanması amacıyla pragmatik (uygulanabilir) araçlara ağırlık vermiştir (Richmond, 2008: 35).

Liberalizm, serbest piyasa ekonomisinin geliştirilmesiyle dünya barışının tesis edileceğini iddia etmiştir. Ticari ilişkiler ülkeleri ortak menfaatlere sahip unsurlara dönüştürmekte, karşılıklı ticaretin mümkün kılınacağı barış ortamının korunacağı ifade edilmiştir. Montesquieu barışın, uluslararası ticaretin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkacağını belirtmiş, aralarında ilişki bulunan ülkelerin birbirleriyle savaşmayacağını kabul etmiştir. Bu konuyla ilgili yapılan nicel çalışmalar neticesinde, ekonomik getirisi fazla olan ticaret münasebetlerinin barışın korunması üzerinde olumlu etkilerinin olduğu belirlenmiştir. Bu çalışmalarda ekonomik alandaki karşılıklı

bağımlılığın herhangi iki devlet arasındaki çatışma olasılığını %43 oranında düşürdüğü ifade edilmektedir (Berbaum, Bruce ve Oneal, 2003: 373).

Bireyin özgür yaratıldığını ve özgür olması gerektiğini savunan bu kurama göre bir devletin egemenliğinden ödün vererek işbirliğini tercih etmesi, çıkarlarından ödün verdiği anlamına gelmemektedir (Arı, 2012: 33). Aksine işbirliği yolunun seçilmesi ile çatışmaların azalabileceğini değerlendiren Liberalizm kuramı, devletlerin bu durumdan fayda sağlayacağı görüşüne dayanmaktadır.

1.2.3. Realizm Yaklaşımı

Uluslararası barışın korunmasına yönelik ortak güvenlik mekanizmalarının; 1931 yılında Japonya'nın Çin'i, 1939 yılında Hitler'in Polonya'yı ve Stalin'in Finlandiya'yı işgali sonucunda başarısız olması ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması uluslararası ilişkilerde Realizm yaklaşımının doğmasını sağlamıştır. Akımın temellerini Thucydides, Machiavelli ve Hobbes'dan alan Realist yaklaşım, Edward H. Carr'ın İdealizm'e olan eleştirisi ve Hans J. Morgenthau'nun geliştirdiği Siyasi Realizm ilkeleriyle, uluslararası ilişkilerin en önemli barış yaklaşımlarından biri olmuştur. Fakat, İdealizm'in dünya barışıyla ilgili yaklaşımlarına "gerçekleştirmesi mümkün değil" biçiminde bakan Realizm, uluslararası düzeyde sürdürülebilir barışın hangi şartlarda sağlanacağıyla ilgili bir fikir öne sürememiştir (Richmond, 2008: 55).

Realist yaklaşımda dünya barışının tüm düşmanlıkları sona erdirecek düzeyde sağlanması mümkün olamamaktadır. Uluslararası ilişkilerde barış belirli dönemlerle sınırlıdır. Barış; ülkeler arası güç dengesinin sağlanabildiği ve sıcak savaşın yaşanmadığı dönemlerde kısa süreliğine gerçekleşebilmektedir. Barışın korunmasında ülkeler arası güç dengesinin sağlanması önemli bir faktör olmaktadır (Morgenthau, 1967: 20-25).

Realizm'e göre evrensel düzeyde, tüm düşmanlıkları sona erdirecek bir barışın sağlanması olanaksızdır. Devletlerarası güç dengesinin önemine vurgu yapan bu kuram, barışın ön koşulu olarak bahsi geçen güç dengesinin sağlanması gerektiğine vurgu yapmaktadır. Bu güç dengesinden kasıt ise hem askeri, hem ekonomik olarak başka bir devletin tehdit olarak algılanmayacağı düzeyde stratejik dengenin sağlanmasıdır. Bu güç dengesi durumunda ise ancak sıcak savaşın olmadığı dönemlerde kısa süreli bir barış ortamı sağlanabileceği ifade edilmektedir. Uluslararası

ilişkilerin anarşik bir düzende olduğu savını ortaya atan bu kuram çerçevesinde barış, sıfır toplamlı bir olgu olarak ele alınmakta ve uluslararası sistem kendi çıkarları doğrultusunda kendi barışını tasarlayan aktörlerden oluşmaktadır. Bu sebeple karşılıklı faydanın sağlanabileceği, adil ve kalıcı bir barışın tesis edilmesi Realizm'e göre imkansızdır (Sandıklı ve Kaya, 2014: 145-146).

Realistlere göre devlet adamı, devletin çıkarlarını gözetken, bireysel ilişkilerinde uyduğu ahlaki standartlara devlet işlerinde uyması zorunluluğu bulunmayan, öncelikli olarak ulusal çıkarı korumak ve bunun için ne gerekiyorsa yapmak durumunda olan kişi olarak değerlendirilmektedir. Kısacası realistler, soyut nitelikli ahlaki değerlerin siyasal eylemlere uygulanamayacağını ileri sürmektedirler. Çünkü bunlara göre devlet adamı, merkezi bir otorite bulunmayan ve anarşik olan uluslararası sistemde, tüm devletlerce kabul edilmiş ilkelerin ve hukuki yaptırımların bulunmadığı bir sistemde faaliyet göstermektedir (Arı, 2012: 24-28).

1.2.4. Post-yapısalcı Kuram ve Barış

Etkinliği 1980'lerin sonunda artan ve özellikle son yirmi yılda Uluslararası İlişkiler disiplininde sesini duyuran Post-yapısalcı yaklaşımlar, diğer Uluslararası İlişkiler teorilerinin ve bilgi üretim süreçlerinin, alternatif yaklaşım ve değerlendirme olanaklarını engellediğini ve söylemin bu süreçte tarafsız olmayan bir rol üstlendiğini ve ancak çeşitli iktidar biçimleriyle ve onlara eklenilerek geçerlilik kazandıklarını savunurlar. Söylemin bir bireyin düşüncesini açıklamak için kullanılan edilgen bir araç olmadığını, çünkü kullanılan tümceler, aracısı olduğu düşüncenin sunumunda, yansıtılmasında ve hatta ilk elden üretilmesinde kurucu etkileri olduğunu düşünen Post-yapısalcılar, farklı bilgi kaynakları arasında üstünlük sıralaması yapmamızı sağlayacak, her zaman ve koşulda geçerli olacak ölçütler bulunmadığını, bu yüzden üretilen bilgilerin saf ve tarafsız olmadıklarını, belirli sosyal ve tarihsel koşullarda üretilmiş olduklarını savunurlar (Richmond, 2008: 136-141). Bu sebeptendir ki Uluslararası İlişkilerde önemli uğraş konuları olan dış politika, güvenlik, savaş ve barış gibi kavramlar, Post-yapısalcı yaklaşıma göre her zaman ve koşulda geçerli olabilecek, herkes tarafından kabul edilebilir ve uygulanabilir tarafsız anlamlar taşıyamazlar (Erdağ ve Kardaş, 2014: 379-404).

Yukarıda bahsi geçen bilgiler ışığında Post-yapısalcı kuram çerçevesinde aslında barış kelimesin ne olduğu ile ilgili bir tanımlama çabasına girmek, bizi bu kuramdan uzaklaştıracaktır. Çünkü Post-yapısalcılık kullandığı analiz yöntemleri ile bir kavramın ne olduğunu belirleme çabasından ziyade, bir kavrama ya da olguya atfedilen değer ve mananın nedenine ve hangi koşullarda oluştuğunu saptamaya yönelik analiz ve eleştiriler yapan bir yaklaşımdır. Mesela, barış kavramı Realist yaklaşımın belirttiği gibi devletlerarası savaş olmaması durumu, ya da iki savaş arasındaki zaman dilimi ve hatta güçlü olan devlet tarafından sağlanan istikrar ortamı ile o devletin güç kaybetmesi sonucu ortaya çıkacak olan çatışmalara kadar olan süreç değildir.

Realist görüşü benimsemiş teorisyenler esas olarak savaş olgusunu değerlendirmeye almış ve savaşın nasıl sonlandırılacağı veya nasıl engellenebileceği konuları üzerinde teoriler üretmişlerdir. Bu da “negatif barış” kavramına tekabül etmektedir. Post-yapısalcı yaklaşımlar ise “pozitif barış” kavramıyla ilgilenmişlerdir. Savaş durumunun geçici bir süre ile ortadan kaldırılması yerine, sorunun köküne inilerek temel sebeplerinin ortaya çıkartılması ve o topluma uygun bir yöntemle çözüme kavuşturulması üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sebeple Post-yapısalcılık, barış çalışmaları, çatışma çözümü, çatışma dönüşümü gibi kavramlarla uğraşmıştır (Rrapaj, 2014: 81-104).

Bu kuram çerçevesinde Derrida ile özdeşleşmiş olan yapısökümcü metot kullanılarak metinlerde gizlenmiş kavramları gün yüzüne çıkartmak hedeflenmiştir (Sarup, 2014: 81-91). Yapısökümcü metot her bir kavramın zıttı ile var olduğu savını dile getirmiş; bir kavramın diğerine bir üstünlüğü olmadığını, fakat dile getirilen kavramın aslında metinde gizlenen zıttı sayesinde var olduğunu iddia etmiştir (Erdağ ve Kardaş, 2014: 388-390). İkili ve çoklu okuma sayesinde yapılan bu analizler herhangi bir salt doğruya ulaşmayı ya da bir kavramı yüceltmeyi değil, aksine bir kavrama yüklenmiş olan manayı bularak onu söküp atmaya ve onu yeniden anlamlandırmayı amaçlanmaktadır (Çıtak, 2014: 156-162). Bu doğrultudan bakılacak olursa sürekli dile getirilen savaş kavramı, aslında barış kavramı ile bir anlam kazanmaktadır. Fakat barış kavramının yerine zıttı olan savaş, tehdit, tehlike kavramlarının kullanılmasının ve dışarının (devlet sınırlarının dışı) güvenliksiz, içerinin (devlet sınırlarında kalan bölgenin) güvenli olduğu söyleminin sıkça dile getirilmesinin, (dışarıdaki; düşman-

tehlile, içindeki istikrar-güven) -otoritesini güçlendirmek maksadıyla- gelenekselci devlet anlayışını benimsemiş iktidarlar tarafından kullanıldığını savunmaktadırlar (Erdağ ve Kardaş, 2014: 379-404).

Güvenlik kavramı savaş, çatışma, barış, dış politika ve daha bir sürü önemli konuyu içerisinde barındırmaktadır. Hatta barış ve güvenlik kavramları özellikle uluslararası niteliği olan anlaşma metinlerinde çoğunlukla birlikte kullanılmaktadır⁶. Post-yapısalcılık güvenlik kavramına, geleneksel kuramların (pozitivist) oluşturduğu genel yargıların eleştirisi şeklinde yaklaşmaktadır. Bu kuram, güvenliğin inşa etme ya da algı yaratma süreci olduğu savını dile getirmekte ve güvenliğin temel belirleyicilerinden birinin kimlik olduğunu savunmaktadır. Yine bu kurama göre hiçbir kimlik doğal ve değişmez değildir. Öteki olarak kimliklendirilenlerin etkisizleştirilmesi ya da gücü kırılması gereken bir tehdit haline nasıl geldikleri konusu sorgulanmalıdır. Post-yapısalcılar inceledikleri tüm kavramlarda olduğu gibi güvenlik konusunda da tüm sorgulama ve eleştirilerine rağmen güvenlik sorunları ile ilgili bir çözüm üretememişlerdir. Bu nedenle disiplinde birçok eleştiriye maruz kalmasına rağmen, Post-yapısalcılık, temelinde tek bir doğru olmayan ve bir kavram için tek bir tanımın olmadığı bir kuram olarak, birçok kavramı tartışmaya açmıştır (Çıtak, 2014: 155-165).

Buraya kadar bahsettiklerimizin amacı, aslında çalışma kapsamında kullanılacak olan Post-yapısalcı kuramın eleştirel çerçevesini belirlemektir. Bu bağlamda genel değerlendirmeye alınacak olan tüm kavram ve olayların özüne, yani nasıl ortaya çıktıklarına ve inceleme konusu olarak seçilen ülkelerin toplumlarını ne şekilde yönlendirildiklerine yönelik yorumlar yapılacak, etnik kimlik, terör, çatışma, güvenlik ve barış kavramlarının söylemsel olarak nasıl inşa edildikleri üzerine eleştirel bir bakış ile yapılan değerlendirmeler analiz edilecektir.

1.3. BARIŞ SÜRECİ KAVRAMLARI

Savaş veya askeri çatışmaları sonlandırmak için barışçıl bir çözüm bulma anlamına gelmekte olan 'Barış Süreci' kavramı, çatışan taraflar arasında görüşmelerin kolaylaştırılmasından, çatışma sonrası toplumlarda kalıcı barışı inşa etmeye kadar çok

⁶ BM Şartı "... uluslararası barışın ve güvenliğin sağlanması ..." ifadesinde olduğu gibi.

sayıda konuyu içine almaktadır (Özerdem, 2013: 59). Bunlardan bazıları -ki her biri tek başına bir araştırma konusu olabilecek kadar önemli ve geniş kavramlardır- çatışma yönetimi, çatışma çözümü, çatışma dönüşümü, barışı koruma, barışın tesisi ve barış inşası konularıdır. Bu bölümde bu altı ana konu kısaca ele alınarak, barış süreci, kendisine atfedildiği şekilde tanımlanmaya çalışılacaktır.

Çatışma Yönetimi: Tarihsel süreçte gerek ülke içerisinde, gerekse ülkelerarası pek çok silahlı çatışma meydana gelmiştir ve gelmektedir. Genel hatları ile çatışma yönetimi kavramı, çatışmanın temel nedenlerini irdelemeden, çatışmanın halk ve çevre üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirmek için güncel müdahalelerle, çatışmanın taraflarından biri ile işbirliği içerisinde olan müdahaleci üçüncü bir tarafın çatışmayı durdurmak, şiddetin patlak vermesini veya tırmanmasını engellemek üzere uyguladıkları stratejileri ifade etmektedir. Anlaşmazlıkların ve şiddetli çatışmaların çözümlenemez değilse de çözümlerinin oldukça zor olduğu varsayımına dayanan bu realist bakış açısında, çatışmanın kökeninde yatan unsurların ortaya çıkarılmasına gerek bulunmamaktadır (Özerdem, 2013: 58-60).

Çatışma Çözümü: Geleneksel yaklaşımda savaşı taraflar arasındaki barış müzakerelerinin başlaması ile barış anlaşmasının şartlarının tamamlanması arasındaki süreci ifade eden çatışma çözümü kavramı, en geniş anlamda ise silahlı çatışmaları ortadan kaldırma süreci manasında kullanılmaktadır. Bu kavram çatışma nedenlerinin ortaya çıkarılarak dönüştürülebileceği ve çatışma yapısının değiştirilebileceği savına dayanmaktadır. Çatışma çözümünün işleyiş açısından beş aşaması bulunmakta olup bunlar, ön görüşmeler, barış müzakeresi, barış anlaşması, onaylama ve uygulamadır (Özerdem, 2013: 59-62; 92-99).

Çatışma Dönüştürme: Diğer iki kavrama kıyasla çatışma dönüştürme kavramı daha geniş kapsamlı olarak çatışmaların sosyal ve siyasi nedenlerinin belirlenerek ortadan kaldırılmalarıyla ilgilenmektedir. Uzun dönemli uğraşları kapsayan çatışma dönüştürme kavramı, 1990'lı yılların sonlarında şiddetli çatışmalara ait yeni özelliklerin şekillenmesiyle ortaya çıkmış bir kavramdır. Çatışma dönüştürme yaklaşımı, çatışmaların temel sebebinin ötekileştirilmiş birey ve grupların normlara ve yapılara karşı çıkmasında bir takım sosyal değişimin olduğu varsayımına dayanmaktadır. Çatışma dönüştürmenin amacı, çatışmaların olumsuz sonuçlarını

ortadan kaldırmak ve toplumsal uyumu arttırmak üzere ilişkilerin ve toplumsal yapıların yeniden düzenlemesidir. Diğer bir ifade ile uzun vadede insanların yaklaşımlarının değiştirilmesi, uyumsuzluğa sebep olan etmenlerin azaltılması ve yerel kurumların etkinliklerinin artırılarak kaynakların tüm tarafların yararına olacak şekilde aktif kullanılmasıdır (Özerdem, 2013: 61; 156-160).

Barışı Koruma: Barışı koruma yaklaşımının ana hedefi, taraflar arasındaki askeri şiddetin durdurulmasıdır. Çoğunlukla kanun ve düzeni devam ettirmek, ateşkes anlaşmalarını denetlemek, yardım konvoylarını korumak ve savaşçıların silahsızlandırılması ve terhisi için düzenlemeler yapmakla yükümlü olan barış koruma güçleri, genellikle devletlerin askeri kuvvetleri, Birleşmiş Milletler (BM) ve bölgesel örgütler gibi ulusal ve uluslararası kurumlar tarafından oluşturulmaktadır. Barışı koruma operasyonları kapsamında planlanan projelerin uygulanabilirlikleri, çatışmanın birincil taraflarının kabulüne tabidir.

Barışın Tesisi: Bu kavram iki farklı şekilde uygulanabilmektedir: İlki, uyuşmazlığın taraflarını şiddetli çatışmalar yerine müzakere etme yolunda ikna etme girişimleri, bir nevi siyasi arabuluculuk etmekle ilgili olup bu durum tıpkı barışı koruma yönteminde olduğu gibi çatışan tarafların rızası doğrultusunda gerçekleştirilebilmektedir. İkincisi ise insan haklarının ihlal edildiği ve çatışan taraflarca sivillerin hedef alındığı bir savaş durumunda, barışı koruma yetkisinin 'barışa zorlama' yöntemine dönüşebilmesidir. Çatışmanın taraflarını müzakereye ikna etmek için tehdit ve cebir kullanımına müsaade eden 'barışa zorlama' yaklaşımındaki ortak yöntemler, ekonomik yaptırımlar ve askeri müdahalelerdir.

Barış İnşası: Çatışma yönetiminden ziyade çatışma çözümü ve çatışma dönüştürme kavramlarıyla ilgili olan barış inşası kavramı, çatışma sonrası dönemde sosyal yapılanmaya odaklanmaktadır. Yaygın olarak iki modeli denenen barış inşasında ilk model, ateşkesten hemen sonra ortaya çıkan konularla ilgili iken ikinci model, uzun dönemli sosyal dönüşümü ifade etmektedir (Özerdem, 2013: 64-82).

Barış müzakerelerinin başlaması ve uzlaşmaya varılarak anlaşmanın imzalanması ile silahlı çatışmanın sonlanması sürecinden sonra oluşturulan barış inşa programları hem kısa, hem de uzun vadeli aşamalardan oluşmaktadır. Bu programlar çatışmadan çıkan ülkeyi yeniden yapılandırmayı amaçlamaktadırlar ve genel hatları ile çatışmanın

izlerini silme, çevresel bozulmayı ortadan kaldırma, ekonomik yeniden yapılanma, ekonomik ve sosyal alt yapının tesisi, çatışan grupları silahsızlandırma, bireylerin güvenliğini sağlanma, yerlerinden edilmiş olan insanların evlerine dönüşünü sağlama ve mayınların temizlenmesi gibi ekonomik, sosyal ve siyasi planlardan oluşmaktadırlar (Selcen ve Akgül, 2015: 96-99).

1.4. ÇATIŞMA ANALİZİ VE EDWARD AZAR'IN KÖKLEŞMİŞ SOSYAL ÇATIŞMA TEORİSİ

Çatışma çözümü, çatışma dönüştürme ve barış inşası kavramlarını açıklarken kullandığımız 'çatışmanın temel nedenlerinin ortaya konularak çözümü için gerekli çalışmaların yapılması' ifadesi, doğrudan çatışma analizi kavramı ile ilişkilidir.

Çatışma çözümü kavramının, kişiler arası uyuşmazlıklardan ülkeler arası sorunlara kadar tüm çatışmalara uygulanabilen, teorinin yanı sıra pratik uygulamalara da ağırlık veren disiplinlerarası özellikleri bulunmaktadır. Çatışma çözümü disiplininin en önemli varsayımları çatışmaların kaçınılmaz, hatta gerekli ve bazen de yararlı olması hususudur. Burada önemli olan çatışmaların yıkıcı değil yapıcı olmasıdır. Çatışma ile şiddet kavramları ayrı değerlendirilmelidir. Çatışma çözümünü uygulayanlar, şiddetin azaltılmasına düşmanca duygular besleyen tarafların karşılıklı kabul edilebilir neticelere ulaşmasını ve ulaşılan bu neticelerin sürdürülebilir olmasını vurgulamaktadır. Çatışmaların çözümü kapsamında şiddet; doğrudan, yapısal ve kültürel olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Barış kavramı ise olumlu (positive peace) ve olumsuz (negative peace) olarak sınıflandırılmaktadır. Çatışma çözümleri sadece şiddet içeren silahlı güç uygulanması, sıcak çatışma veya savaş gibi süreçlerin sonlandırılmasıyla sınırlı olmamaktadır. Negatif barışa değil, pozitif barışa ulaşmak ana gaye olmalıdır. Çatışma çözümünü uygulayanlar için, pozitif barışa yani, doğrudan, yapısal ve kültürel tüm şiddet türlerinin en aza indirilmesi ve sürecin yapıcı bir şekilde yönetilmesi önemli olmaktadır (Özçelik ve Yılmaz, 2012: 277-278).

Çalışmamızda sorunun temeline inmek için bir girişimde bulunmak üzere Edward E. Azar tarafından geliştirilmiş olan 'Kökleşmiş Sosyal Çatışma Analizi' (Protracted Social Conflict Analysis-PSCs) yönteminden yararlanılarak İrlanda Cumhuriyet Ordusu - (Irish Republican Army-IRA), Tamil Elam Kurtuluş Kaplanları (Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE) ve Kürdistan İşçi Partisi (Partiya Karkeren Kurdistan-

PKK) örgütlerinin oluşumunu tetikleyen sorunsal zeminler irdelenmektedir. Kuzey İrlanda sorunu Azar, Paul Jureidini ve Ronald McLaurin (1978) tarafından hazırlanan çalışmada kökleşmiş çatışma olarak nitelendirilmiş, Sri Lanka ve Kürt meselesi de Azar ve Moon (1988: 394) tarafından hazırlanan çalışmada kökleşmiş çatışma kategorisinde değerlendirilmiş olduklarından bu analiz yönteminin çalışmamızda kullanılması tutarlılık arz etmektedir.

PSCs devlet içerisindeki veya komşu ülkelerdeki bireyler ve gruplar arasındaki düşmanca etkileşimi ifade eden bir model olarak tanımlanmaktadır. Esas itibari ile PSCs milli çıkarlar arasındaki çatışmalardan ziyade, kronik olarak az gelişmişliğin yaşandığı bir ortamda sosyal, kültürel ve etnik ilişkilerin çatışmaya dönüşmesi durumudur. Ortaya çıktıkları toplumlara özgü olan PSCs'nin tasvirinde temel belirleyiciler; çatışmaların zamansal olarak uzunlukları (temporal protractedness), yoğunluk ve yaşanma sıklığındaki dalgalanma (fluctuations in intensity and frequency), çatışmanın bir alandan diğerine sıçrama durumu (conflict spillover from one realm to another), kısmi dengeye doğru bir eğilim olup olmaması (a tendency towards partial equilibrium), çatışmayı belli bir şekilde sonlandırma imkanının olmaması (absence of an explicit termination) ve çatışmanın iç ve dış kaynaklarının ayrımının belirgin olmamasıdır (blurred demarcation between internal and external sources of conflict) (Azar ve Moon, 1988: 393-95).

Ramsbotham'ın (2005: 113) ifadesiyle Azar'ın 1970'li yıllarda yayınladığı çalışmalarında belirttiği gibi, Lübnan, Sri Lanka, Filipinler, Kuzey İrlanda, Etiyopya, İsrail, Sudan, Kıbrıs, İran vb. örneklerinde olduğu gibi, kökleşmiş sosyal çatışmalarda en önemli belirleyici faktör güvenlik, tanınma ve kabul görme, siyasi kurumlara adil erişim ve ekonomik katılım gibi temel ihtiyaçlar için toplumsal gruplar tarafından uzun süreli ve genellikle şiddete dayalı mücadeleler olmalarıdır.

Bir sonraki bölümde Kökleşmiş Sosyal Çatışma Analizi ile çalışmamıza konu olan örgütleri oluşturan etnik gruplar, çatışmaların temel nedenleri ve tarihsel süreçte yoğunlukları, örgütlerin kuruluşları ve hedefleri temelinde değerlendirilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA VE TÜRKİYE'DEKİ ÇATIŞMALARIN İNCELENMESİ

2.1. İRLANDA CUMHURİYET ORDUSU (Irish Republican Army-IRA)

Toplam nüfusu 2018 yılı verilerine göre 1.8 milyonun üzerinde olan ve İrlanda Yarımadası'nın kuzeyinde yer alan Kuzey İrlanda, Birleşik Krallığı oluşturan 4 ülkeden birisidir. Demografik yapısını incelediğimizde, 2011 yılında yapılan nüfus sayımına göre %88'inden fazlasını Kuzey İrlanda doğumlu olan ve ülkenin %98'ini oluşturan beyazları, (ki bunlar arasında Britanya'dan, İrlanda Cumhuriyeti'nden ve diğer ülkelerden gelenler de vardır), ve geri kalanını da, çoğunluğu Hindistan ve Çin'den gelmiş olan, beyaz olmayan grupların oluşturduğunu görmekteyiz. Ülke nüfusunun neredeyse yarısı Protestan bir aileden gelmiş olup ülkenin %41'ini Protestanlar ve Roman Katolikler oluşturmaktadırlar. Ortalama %17'lik kısmı dini inancı olmayan ya da sayımda cevap vermeyi tercih etmeyenler oluştururken %45'lik kısmı ise Katolik aileden gelenler oluşturmaktadırlar. Neredeyse herkesin İngilizce konuştuğu ülkede resmi dil *de facto* olarak İngilizce'dir, ancak kimileri Gaelic olarak bilinen İrlandaca dilini kullanmaktadırlar (World Population Review)⁷.

Her ne kadar Britanya 12. yüzyıldan beri İrlanda'yı yönetmiş olsa da İrlandalılar İngiltere ile birleşmeyi hiçbir zaman kabul etmemişlerdir. İrlandalıların Londra'dan yönetilmeye karşı gösterdikleri direnç, 16. yüzyılda İngiliz Reformasyonu'ndan sonra İrlandalıların Katolik, İngilizlerin ise Protestan mezhebinden olduğu gerçeğinin belirginleşmesiyle iyice artmıştır. Dahası 16. ve 17. yüzyıllarda İngiliz monarklar tarafından İngiltere ve İskoçya'dan getirilen Protestan göçmenlerin İrlanda'nın kuzey bölgelerine yerleştirilmeleri, ülke içinde dini çatışmaların yaşanmasının fitilini ateşlemiştir. İrlanda'da İngiliz baskı yönetimine maruz kalındığı gibi İngiliz yönetimine karşı girişilen silahlı isyanlar da ülke geleneği haline gelmiştir. Bunun bir örneği olarak 1640'lı yıllarda ortaya çıkan ve sonunda Oliver Cromwell'in ordusuyla çatışan büyük Katolik isyan gösterilebilir. Yaşanan isyanlar ve çatışmaların nihayetinde 1801 yılında Britanya ve İrlanda'nın siyasal olarak tümüyle birleşmesi

⁷ Detaylı bilgi için bkz. Northern Ireland Population 2019, <http://worldpopulationreview.com/regions/northern-ireland-population/>, (Erişim tarihi:28.04.2019).

yasallaştırılmış, fakat bu durum çatışmaları durdurmada ve bağımsızlık arayanları yatıştırmada başarılı olamamıştır.

1858 yılında New York'da yaşayan İrlandalı göçmenler Fenians⁸ isimli bir grup kurmuşlardır. Kuruluş amacı İrlanda'nın bağımsızlığını kazanması olan bu grup, o dönemlerde Britanya kolonisi olan Kanada'ya düzenlediği saldırılarla İngiltere'yi sarmış ve mücadelelerini ABD'den sürdürmüşlerdir. İlerleyen yıllarda İrlanda ve İngiltere'ye de sıçrayan Fenian hareketi, bu ülkelerde -Londra'da parlamento binasına gerçekleştirdikleri saldırının yanı sıra- bir çok bombalı eylem gerçekleştirmişler ve 1885 yılında yayınladıkları bir bildiride, bu dinamit saldırılarının İrlanda bağımsız olana kadar ya da Londra kül olana kadar devam edeceğini ("this Dynamite work will go on till Ireland is free, or till London is laid in ashes") ilan ederek mücadelelerindeki kararlılıklarını gözler önüne sermişler (Roberts, 1997: 596-599).

20. yüzyıl başlarına kadar devam eden çatışmalar ve isyanlar neticesinde çıkmaza giren İngilizler, Lyoyd George tarafından Ulster'in 9 ilinden 6'sını hariç bırakarak Özgür İrlanda Devleti kurulmasını öneren bir anlaşma sunmuşlardır. İrlandalı milliyetçiler arasında bölünmeye sebep olan bu anlaşma, çoğunluk tarafından imzalanmış, fakat birleşmiş bir İrlanda hayali kuran ve aralarında Cumhurbaşkanı Eamon de Valera'nın da olduğu bir grup tarafından imzalanması reddedilmesine rağmen anlaşma yürürlüğe girmiş ve bağımsız İrlanda devleti kurulmuştur. 1921 yılında İrlanda'nın bağımsızlığını kazanmasıyla (İrlanda adası ikiye bölünmüş ve Kuzey İrlanda kendi parlamentosunu kurarak Britanya himayesinde kalmaya devam etmiştir) sonuçlanan bu anlaşma ile çatışmalar farklı bir boyut kazanmıştır (John Bowyer Bell, 2011: 96-97).

2.1.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi

20. yüzyılın başlarına gelindiğinde İrlanda sorunu artık göz ardı edilemeyecek hale gelmiş durumdaydı. Britanya Parlamentosu kısmi bağımsızlık manasına gelen özerklik tartışmalarını sürdürürken, İrlandalı aşırılıkçılar tam bağımsızlık istemekteydiler. Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla iyice alevlenen çatışmaları, 1916 yılı Paskalya Bayramı'nda (Easter) İrlanda'nın en büyük şehri olan Dublin'de (günümüzde İrlanda

⁸ Detaylı bilgi için bkz. <https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/article/fenians>.

Cumhuriyeti Başkenti) meydana gelen şiddetli ayaklanmalar takip etmiştir (Bell, 2015: 92)⁹.

Kuzey İrlanda ve Birleşik Krallık'ta en çok bilinen örgütlenme Geçici İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Provisional Irish Republican Army-PIRA) olsa da, onunla beraber ortaya çıkmış farklı örgütler de mevcuttur. Bunlardan İrlanda Ulusal Kurtuluş Ordusu (Irish National Liberation Army-INLA) gibi bazıları PIRA ile aynı amacı gütmüş olup İrlanda Cumhuriyet Ordusu'nun (Irish Republican Army-IRA) zaman zaman uğradığı bölünmeler dolayısıyla ortaya çıkmış örgütlerdir. Diğerleri ise bu oluşuma karşıt olan örgütlenmelerdir. İngiltere'nin iskan politikasıyla yüz yıllardır İskoçya'dan Kuzey İrlanda bölgesine (Ulster olarak bilinen ve 9 ili içeren) yerleştirilen Protestanlar bölgede çoğunluğa sahiptiler ve Kuzey İrlanda'nın Birleşik Krallığın bir parçası olarak kalmasını istemekteydiler. Bu sebeple mücadeleye başlayan ve Protestan çoğunluk tarafından desteklenen bu grup, önceleri krala bağlı, sadık kullar (Loyalists) olarak adlandırılmaktaydılar. Birinci Dünya Savaşı sırasında İrlanda'nın bağımsızlık kazanması ihtimalleri artınca Ulster bölgesindeki Protestan çoğunluk tarafından, kendilerinin bir Katolik yönetime bırakılmaları durumunda açık isyan başlatılacağı tehditleri savuran, Ulster Gönüllü Birlikleri (Ulster Volunteer Force) oluşturulmuştur. İsyanların şiddetlendiğı bu dönemde gruplar arası ayrım derinleşmiştir. 1919 yılında İrlandalı aktivistler tarafından Michael Collins önderliğinde, Britanya'ya karşı gerilla savaşı başlatan ve Birleşmiş bir İrlanda devleti hayali olan IRA'nın kurulması ile çatışmalar yeni bir boyut kazanmıştır (Bell, 2015: 96-97).

1921 yılında Britanya, İrlandalı milliyetçilere çoğunluğun Katolik olduğu güney İrlanda'da bağımsız İrlanda devletinin kurulabileceğini, fakat kuzey bölgesinde 6 şehri içeren bölgenin Britanya kontrolünde kalacağını öneren bir anlaşma teklif etmiştir.

⁹ Tarihe Paskalya ayaklanması (Easter Rising) olarak geçen bu olay, 4 Nisan 1916 tarihinde siyasal çözüm umudunu kaybeden bir grup İrlandalı milliyetçinin Paskalya Bayramı'nda Dublin'de giriştikleri ayaklanmadır. Şehirdeki önemli binaları ele geçirdikten sonra komutanları Padraig Pearse'nin başkanlığında İrlanda Cumhuriyeti'ni ilan eden grup, Britanya'dan gönderilen ordu ile savaşmıştır. İsyancılardan olan emekli İngiliz diplomat Sir Roger Casement'nın Alman yardımlarını korumadaki başarısızlığı ve isyanın yeteri kadar destek bulamaması sebepleriyle başarısız olan Paskalya Ayaklanması sonucunda komutan Pearse ile birlikte 6 kişi idam edilmiştir. Casement vatana ihanet suçundan Londra'da asılmıştır. İngiltere bu isyan sonucunda 794 sivil ve 521 askerin hayatını kaybetmesinden dolayı sorumlu tuttuğu 16 kişiyi idam etmiştir. Daha fazla bilgi için bkz. John Bowyer Bell, 2015.

Ayrıca bu bölgelerde yaşayan sadık Protestanların çoğunluğu Birleşik Krallık yönetiminde kalmayı tercih etmişlerdir. Bu anlaşma 6 Aralık 1921 tarihinde ılımlı milliyetçiler tarafından kabul edilmiş, fakat Eamon de Valera tarafından yönetilen IRA, bu anlaşmaya şiddetle karşı çıkmıştır. Milliyetçiler arasında gerçekleşen bu bölünme ile İrlanda devleti ve muhalif IRA arasında çatışmalar yaşanmıştır. Bu çatışmalarda 12 binden fazla IRA mensubu tutuklanmış ve 77 kişi idam edilmiştir. İki grup arasında 1923 yılında ateşkes imzalandığında IRA'nın büyük bir kısmı yok edilmişti.

1920'lerin sonuna gelindiğinde IRA mensuplarının çoğunluğu Valera önderliğinde şiddet eylemlerini bırakarak Fianna Fail Partisi ile İrlanda siyasetine girmişlerdir; fakat Sean Russel tarafından yönetilen bir grup ayrılıkçı IRA mensubu, silahlı mücadelelerini devam ettirmiştir. İkinci Dünya Savaşı boyunca gerçekleştirdikleri 250'den fazla saldırıda 6 kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuşlardır (Bell, 2015: 97).

Britanya saldırısından çekinen İrlanda hükümeti, şüpheli gördükleri IRA zanlılarını yargılamadan gözaltına alma ya da hapsedmeyi öngören bir kanunu yürürlüğe koyarak savaş yılları boyunca yaklaşık 2000 IRA mensubunu hapsedmiş ve bu gelişmelerin neticesinde İrlanda ve Britanya'da işlevini kaybeden IRA dağılma sürecine girmiştir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında tutukluların serbest bırakılması ile IRA yeniden örgütlenerek Kuzey İrlanda'daki İngiliz hedeflerine yeniden saldırmaya başlamışlardır. İrlanda Cumhuriyeti'nin İkinci Dünya Savaşı sırasında çıkardığı tutuklama kararı yeniden yürürlüğe girmiş, 1962 yılında iyice gücü azalan IRA ateşkes çağrısında bulunmuş ve 1960'lar IRA açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu dönemde şiddet içerikli eylemleri bir kenara bırakarak kamusal hakları için mücadele etmeye başlayan IRA, Kuzey İrlanda'da yaşayan Katolikleri, siyasal ve toplumsal haklarını elde etme konusunda kışkırtmaya başlamıştır¹⁰. Tabi bu durumdan memnun olmayan örgüt mensupları da mevcuttur.

¹⁰ İrlanda'nın bağımsızlığını tanıyan anlaşma Kuzey'de Ulster bölgesinde 6 ili (Protestan çoğunluk olan) Kuzey İrlanda olarak ayırmış ve bu ülke Birleşik Krallığın 4 ülkesinden biri olmuştur. Ülkede Protestanların çoğunlukta olması ve bunların çeşitli seçim hileleri ve zorbalıklarla Katolikleri siyasetten ve toplumsal hayattan dışlamaları IRA için mücadele sebeplerinden birini oluşturmaktaydı. 1960'larda gücünü kaybetmeye başlayan örgüt, mücadelesini sivil hayatta ve siyasette sürdürme gayretine girmiştir.

1969 yılında Kuzey İrlanda'nın ikinci büyük şehri olan Derry'de kamusal haklar ile ilgili olarak düzenlenen bir gösteride "B-special" olarak da bilinen yarı askeri Protestan polislerin acımasız tutumları ile göstericiler dağılmış ve ülke içerisinde Katolik karşıtı şiddet hareketlerinin başlamasının fitilini ateşlemiştir. Başlangıçta Katolik grupları Protestan çetelerden korumak için İngiliz hükümeti tarafından ülkeye ordu gönderilmiştir; fakat gönderilen ordu ilerleyen süreçte Katoliklerle çatışmıştır. Katolikler de kendilerini savunmak için Belfast ve Derry şehirlerinde çoğunlukta oldukları bölgelerde girilmez bölgeler (no-go areas) kurmuşlardır. Katolikler barikatlar kurarak İngiliz güçlerinin kendileriyle çatışmalarını engellemeye çalışmışlardır. Aynı dönemde yaşanan ekonomik durgunluk sebebiyle bu durumdan en çok etkilenenler Katolikler olmuşlardır. Bu durum örgüte yüzlerce yeni üyenin katılımına katkı sağlamıştır, fakat eş zamanlı olarak örgüt içinde izlenmesi gereken yol konusunda yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle örgüt, 1969 yılında Cathal Goulding önderliğinde kurulan, Resmi IRA (Official IRA) ve Sean MacStiofain önderliğinde kurulan PIRA olarak ikiye bölünmüştür (Brown, Gearson ve Roberts, 2015: 498-499).

Resmi IRA 1970'lerde iyice önemini kaybetmeye başlamışken Geçici IRA (bu çalışmada PIRA kısaltmasıyla kullanılacaktır) ise genellikle IRA olarak anılmaya başlanmıştır. Her ne kadar bu iki grup siyasal amaçlarını gerçekleştirmek için (nakit ve silah kıtlığına rağmen) terör yoluna başvurmuş olsalar da PIRA daha fazla çatışma yolunu tercih etmiş ve özellikle Belfast'ta sık sık Protestan gruplar ile silahlı çatışmalara girmiştir. 1970 yılında özellikle ekonomik hedefler doğrultusunda bombalı saldırılar gerçekleştirmişlerdir. 1971 yılında ilk kez İngiliz güvenlik güçlerini hedef alan saldırılara başlamışlar ve yine ilk kez yıkıcı etkiye sahip bombalı araçlarla saldırılar düzenlemeye başlamışlardır.

İngiliz yönetimi PIRA saldırılarına şehirlere ordu göndererek karşılık vermiştir. Ordu, "girilmez" diye belirlenen Katolik bölgelere girerek kurulan barikatları yıkmıştır. 1972 yılında tarihe "Kanlı Pazar (Bloody Sunday¹¹)" ve Kanlı Cuma (Bloody Friday¹²)

¹¹ 30 Haziran 1972 yılında Derry şehrinde bir grup Katolik sivil tarafından başlatılan ayaklanmaya İngiliz ordusunun (Paraşütlü Kuvvetler) grubu ateşe tutarak karşılık vermesi sonucu 13 kişinin ölmesine sebep olan saldırı tarihe Kanlı Pazar (Bloody Sunday) saldırısı olarak geçmiştir.

¹² 1972 Temmuz ayında kısa bir ateşkes dönemi yaşanmıştır. İngiliz hükümeti ve PIRA delegeleri ile Londra'da gerçekleştirilen gizli görüşmelerin faydasız olması ve bir netice alınamaması sonrası tekrardan şiddete başvuran PIRA, 21 Temmuz 1972 günü Kuzey İrlanda'nın Belfast şehir merkezinde

olarak geçen iki büyük çaplı saldırı gerçekleşmiştir. Bu şiddetli saldırılar ülke içerisindeki gerginliği iyice arttırmış ve gruplar arası kin ve nefrete dayalı çatışmaları alevlendirmiştir (Brown, Gearson ve Roberts, 2015: 499-500).

Genellikle IRA denildiğinde akıllara gelen fakat asıl ismi PIRA olan etnik ayrılıkçı amaç güden bu örgüt, 1970 yılında başladığı silahlı mücadelesini, 1998 yılında Hayırlı Cuma Anlaşması (Good Friday Agreement¹³) imzalanana kadar sürdürmüştür. Örgüt bu tarihten sonra da barış görüşmelerinin kesildiği dönemlerde şiddet yoluna başvursa da 2000'li yılların başlarında ikili görüşmeler sonuç vermeye başlayınca silah bırakmıştır.

2.1.2. PIRA'nın Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek

Bir önceki bölümde bahsettiğimiz gibi İrlanda Cumhuriyet Ordusu ismiyle, Kuzey İrlanda dahil olmak üzere Birleşik İrlanda Cumhuriyeti'nin ordusu olarak kurulan (Yeşil Kitap'ta -The Green Book¹⁴- ilan ettikleri gibi) ve ilerleyen yıllarda bölünmeler yaşayarak farklı isimler alan IRA, benzer amaçlı kurulan diğer örgütlerde de olduğu gibi hiyerarşi temelli bir örgütsel yapıya sahiptir.

IRA'nın 1920'lerdeki örgüt yapılanmasını neredeyse hiç değiştirmeden devam ettiren PIRA, farklı bölgelerde faaliyet göstermek üzere birlikler kurmuş ve bu birliklerin her biri, 12 kişilik Ordu Yürütme Komitesi'ni (Army Executive Committee) belirleyen Ordu Kongresi'ne (Army Convention) delegeler göndermişlerdir. Lider/komutan ve diğer rütbeli askerler ve ileri gelen yöneticilerinden oluşan, örgütün temel stratejisini belirleyen ve Ordu Yürütme Komitesi tarafından görevlendirilen 7 kişilik Ordu Konseyi (Army Council) ve bu konseye bağlı olarak çalışan Genel Merkez Personeli (General Headquarters Staff) örgütün temel birimleriydiler. Örgüt bünyesinde farklı amaçlarla faaliyet gösteren başka birimler de oluşturulmuştur. Bunlar arasında para temin etmekle sorumlu Finans Birimi, örgüt üyelerinin yetiştirilmesi için Eğitim Birimi, İstihbarat Birimi, Mühendislik Birimi (el yapımı patlayıcı imalatı ve bunların

---

9 kişinin ölümüne sebep olan 22 bomba patlatmıştır. Tarihe Kanlı Cuma (Bloody Friday) olarak geçen bu saldırı tüm dünyada panik uyandırmıştır.

¹³ Detaylı bilgi için bkz. Demokratik Gelişim Enstitüsü, *Hayırlı Cuma Anlaşması*, Aralık 2013.

¹⁴ Detaylı bilgi için bkz. IRA Green Book, *İrlanda Cumhuriyeti Ordusu Yeşil Kitabı* (çeviri ve sunuş Balcı Ç.), Uluslararası Vizyon Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2017.

depolanmasından sorumlu birim) ve eylemlerden sorumlu Operasyon Birimi (eylem kararlarını 40 kişilik bir subay kadrosu vermektedir) örgütün önemli alt birimleriydiler. Gönüllük esasına dayalı olarak örgüte katılan erlerin çoğunluğu Kuzey İrlanda'da olmak üzere, İrlanda Cumhuriyeti ve Birleşik Krallık'ın diğer bölgelerinde de hücreler halinde örgütlenmekteydiler (Alptekin, 2018: 39-43; Brown, Gearson ve Roberts, 2011: 498-505).

Her ne kadar diğer örgütlerle kıyaslandığında militan sayısı daha düşük olsa da ülkelerinin nüfusu ve eylemlerinin kamuoyundaki yankısı göz önüne alınacak olursa asla küçümsenmemesi gereken bir yapılanma olan PIRA'nın kurduğu hücrelerde faaliyet gösteren militan sayısı, 1996 yılında 400 kişi civarındaydı. Ülke içerisinde yaşanan çatışmalar ve Katoliklerin toplumsal hayatta uğradıkları ayrımcılıklar yer yer belirginleştğinde örgüte katılım oranlarının değiştiği görülmektedir. 1969 yılında örgüt yeni yapılanırken Belfast birliği 50 kişilik bir silahlı güçten oluşmaktayken bu sayı 1971 yılına gelindiğinde 1.200'lere ulaşmıştır.

IRA mücadele sebeplerinde öne çıkan, milliyetçilik güdüsüyle kurmak istedikleri, Britanya'dan bağımsız bir İrlanda hedefidir. Bununla beraber İrlanda nüfusunun çoğunluğunun Katolik olması veya Katolik bir aileden gelmiş olmaları da ideolojik olarak mücadelelerine temel oluşturan etmenlerdendir. Protestan inancı benimsemiş İngiltere tarafından uzun yıllarca yönetilmiş ve yönetimin nüfus politikaları ile İrlanda'nın kuzeyinde dini inanç bakımından çoğunluk grubu olma durumunu kaybetmiş Katoliklerin, ilerleyen yıllarda maruz kaldıkları toplumsal ayrımcılıklar da çatışmaları tetikleyen bir olgudur. Özetlemek gerekirse bahsi geçen örgüt, hem etnik, hem de dini farklılıklardan beslenmiştir.

Kanlı Pazar sonrasında PIRA yeni bir boyut kazanmış ve yönünü İngiltere'ye çevirmiştir. İngiltere'de 1973 yılı Mart ayında başlayıp, 1975 yılında ateşkes kararı alınana kadar devam eden birçok saldırı gerçekleştirmişlerdir. PIRA tarafından aralarında Londra'nın en tarihi öneme sahip yerlerinden biri olan Tower of London'a düzenledikleri saldırının da olduğu turistik ve popüler alanlara saldırılar düzenlenmiştir. 1973 yılında Birmingham'da bir bara düzenlenen bombalı saldırı sonucunda 21 kişi hayatını kaybetmiş ve 164 kişi yaralanmış ve yine 1974'te güney

İngiltere’de küçük bir kasaba olan Guilford’da bir barda patlattıkları bomba sonucu 5 kişi hayatını kaybetmiş ve 54 kişi yaralanmıştır (BBC, 4 Mart 2001).

PIRA’nın en başarılı örgütlerinden biri olan Balcombe Street çetesi 1974-75 yıllarında Britanya’da eski İngiliz Başbakan Edward Heath’e suikast girişiminde bulunmuş, otel ve restoranları hedef alan bir dizi saldırı gerçekleştirmişlerdir. Çete üyeleri 1975 yılında polis tarafından düzenlenen bir operasyonda Londra’nın Balcomebe caddesinde bir apartman dairesinde, 6 gün boyunca rehin tuttıkları yaşlı bir çiftin dairesinde yakalanmışlardır. 20 bombalı saldırı düzenlemek ve 10 kişinin ölümüne sebep olmaktan yargılanan çete üyeleri 30 yıl hapse mahkum edilmişlerdir (*The Guardian*, 10 Nisan 1999).

Londra saldırılarının ardından İngiliz hükümetinin girişimleriyle 1974 yılı sonunda PIRA ile gizli görüşmeler gerçekleştirilmiş ve 1975 yılı Şubat ayında ateşkes kabul edilmiş, 1976 baharına kadar görece sakin bir hava yaşanmıştır. Ateşkes döneminde PIRA içinde ayrılık yaşanmış ve bir grup sosyalist felsefeyi benimsemiş milliyetçi tarafından INLA kurulmuştur. PIRA’nın yanı sıra kurulan diğer örgütler de terörlü eylemler gerçekleştirmişlerdir. Bunların en çarpıcısı 1979 yılında İngiliz Muhafazakar Parti temsilcisi Airey Neave’ye aracının altına bomba düzeneği kurularak gerçekleştirilen suikasttır (*The Guardian*, 31 Mart 2014). Fakat en temel örgüt olma konumunu PIRA elinde tutmuştur. Bu durumun bir diğer sebebi ise INLA’nın kendi içerisinde yaşadığı, çoğunluğu siyasi fikir ayrılığına dayanan iç çekişmeler ve mücadelelerdir. 1986-87 yıllarında toplam 12 INLA mensubu, 1990’larda ise lider kadronun iki önemli ismi olan Gino Gallagher (Ocak 1996) ve Hugh Torney (Ağustos 1996) yaşanan örgüt içi kavgalarda hayatlarını kaybetmişlerdir.

Hedef seçimi konusunda yine benzer diğer örgütlerden ayrılan PIRA, öncelikle güvenlik güçlerini, askerleri ve Protestan sivil kamu görevlilerini hedef alan eylemler düzenlemişlerdir¹⁵. PIRA olarak örgütlenmesinden 2010 yılına kadar geçen süre zarfında yüzlerce saldırı gerçekleştirmelerinin ve örgütle mücadele eden İrlanda ve

¹⁵ 1970’lerin sonlarında PIRA Kuzey İrlanda’daki paramiliter Protestan gruplara ve güvenlik güçlerine saldırılar düzenlemişlerdir. Kısa süreli olarak, işadamlarına suikast girişimleri gerçekleştirmişlerdir. Ağustos 1979 yılında eski bir siyasetçi olan ve Birleşik Krallık son Hindistan valisi olan Earl Mountbatten’e İrlanda Cumhuriyeti’nde bir gölde yelkenle açıldığı sırada suikast düzenleyerek öldürmüşlerdir. Aynı gün Kuzey İrlanda’da 2 bombalı pusu kurularak 18 İngiliz askeri öldürülmüştür. Daha fazla bilgi için; bkz. Brown, Gearson ve Roberts, 2011: 500-01.

Birleşik Krallık güvenlik güçlerinin operasyonlarının sonucu olarak Kuzey İrlanda'da 3.218, Britanya'da 125 ve İrlanda Cumhuriyeti'nde 105 olmak üzere toplam 3.568 kişi hayatını kaybetmiştir (Alptekin, 2018: 65-69).

Silahlı çatışma, bombalı saldırı-pusu, suikast gibi eylem yöntemlerini kullanan PIRA, hedeflerine ulaşmak için diğer örgütlerde görüldüğü gibi hiçbir şeyden kaçınmamıştır. Yaşanan ölümlerin çoğunluğunun bağımsızlık uğruna hedef alınan askerler veya kamu görevlilerinden oluşması veyahut sivil halkın hedef alınmadığının iddia edilmesinin savunulacak bir tarafı olmadığı kanısındayız. Çünkü bir olayda toplumu zedeleyen etmenler sadece can kayıplarıyla ölçülemezler. Elbette bu önemli bir olgudur, fakat etnik temelli örgütlerin ana hedefi, toplum üzerinde korku ve baskı yaratarak gündelik hayatlarını devam ettirmelerini bozmak ve toplumu yıldırma olduğundan her an her yerde patlaması muhtemel bombaların olduğunu bilmek de en az can kayıplarının yaşanması kadar insanları derinden etkileyen psikolojik bir baskıdır ve PIRA bunun farkında olarak eylemlerini sürdürmüştür.

Her örgüt gibi PIRA da varlığını sürdürebilmek için tabandan desteğe ihtiyaç duymaktaydı. Burada dikkati çeken önemli bir olgu, örgüte katılımın gönüllülük esasına dayalı olmasıdır. Örgütün eylem ve protestolarına bakılarak her ne kadar net rakamlar sunulmasa da örgütün toplumdan aldığı destek hakkında gerçeğe yakın çıkarımlar yapılabilir. Örneğin; 1976 yılında başlayan ve 1981 yılında son bulan ve tarihe "Kirli Protesto" (Dirty Protest ya da Blanket and No-Wash Protests) olarak geçen olaylarda Belfast ve Derry sokaklarında yıllardır görülmemiş büyüklükte katılımı protestolar gerçekleşmiştir. Bu protestolar dördüncü senenin sonunda açlık grevine dönüşmüşler ve protestocuların talepleri İngiliz başbakan Margaret Thatcher tarafından reddedilince olaylar sokaklara sıçramıştır. Açlık grevine girenlerden Bobby Sands isimli bir kişi milletvekili seçimlerinde aday olup kazanmış, fakat tutuklu olduğu için meclisteki yerini alamamış ve 5 Mayıs 1981 tarihinde hayatını kaybetmiştir. Cenazesine 100.000'den fazla kişi katılmıştır¹⁶.

IRA'nın gizli yapılanması dolayısıyla örgüt üye sayısı hakkında net tahminler yapılamazken PIRA için tahminler yürütülebilmektedir. PIRA'nın dünya üzerindeki diğer etnik ayrılıkçı örgütlere nazaran sağladığı destek, demokratik siyasal ortamdaki

¹⁶ Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. <http://bobbysandstribute.weebly.com/maze---dirty.html>.

başarısı aracılığıyla da değerlendirilebilmektedir. Ancak kendilerinin sürekli olarak inkar etmelerine rağmen, 1980'lerde Sinn Fein partisi çoktan PIRA'nın siyasi kanadı olarak kabul edilmiş durumdaydı. Sinn Fein partisinin Kuzey İrlanda'da gerçekleştirilen 1983 seçimlerinde oyların %13.4'ünü (102.000) alması PIRA'nın bölgede sağladığı desteği de gözler önüne sermektedir. Örgütün toplumdan aldığı desteği halkın, protestolara, gösterilere veya örgütün siyasi ayağına katılımıyla değerlendirmek mümkün olabilmektedir. Bunun neticesinde varılan sonuç, PIRA temsil ettiği taban tarafından büyük oranda desteklenmekteydi. Aksi takdirde uzun yıllar süren mücadelesini devam ettirmesi söz konusu olamayabilirdi.

Toplumsal desteğin yanı sıra örgütün devamlılığında katkısı olan bir diğer önemli unsur finansal yardım konusunda olmuştur. Kuruluşundan sonra gerçekleştirdiği hırsızlık ve gasp eylemleriyle kendisini finanse eden PIRA, 1980'lerde yasal olarak Kuzey İrlanda ve Britanya'da özellikle restoran ve emlak işleri gibi kurduğu işletmeler aracılığıyla kendisine maddi kaynak sağlamaya başlamıştır. Bu faaliyetlerle önemli gelirler elde etmenin yanı sıra Amerika'da yaşayan İrlandalı göçmenlerin kurdukları İrlanda Kuzey Yardım Komitesi (Irish Northern Aid Committee) tarafından gönderilen paralar da örgütün finansmanında önemli bir orana sahiptir. İrlanda'da yaşayan yoksul ve ihtiyacı olan kimseler için para toplayan bir yardım organizasyonu olarak faaliyet gösteriyormuş gibi görünen bu Komite'nin üyelerinin, paranın nasıl dağıtıldığı ve nerelerde kullanıldığı konularında bilgi vermemeleri şüphe uyandırmakta idi ve Amerika Federal Soruşturma Bürosu tarafından bu organizasyonun elde ettiği gelirlerin örgüte silah temin etmek için kullanıldığına dair bir kanı oluşmuştu. Gelirleri ve zenginliği artan PIRA'nın silahları, Libya ve İran gibi ülkelere silah kaçakçılığı yoluyla temin edilmekteydi (Brown, Gearson ve Robert, 2015: 502-503).

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde açıklanacağı üzere LTTE ve PKK terör örgütleri daha karmaşık bir kaynak yelpazesine sahipken, PIRA'nın finansal desteğinin daha dar çerçevede olduğu ve eylemlerinin de nispeten daha küçük çaplı olduğu değerlendirilmektedir.

2.2. TAMİL ELAM KURTULUŞ KAPLANLARI (Liberation Tigers of Tamil Eelam-LTTE)

Eski adı Ceylon olan ve 1983-2009 yılları arasında büyük bir iç savaş yaşayan Sri Lanka, Hindistan'ın 17 mil güneydoğusunda yer alan bir ada ülkesidir. Toplam nüfusu 21 milyondan fazla olan bu ada ülkesinin etnik yapısının %74'ünü Sinhalalar, %13'ünü Sri Lanka Tamilleri, %5'ini 19. yüzyılda çay ve kahve tarlalarında çalıştırılmak üzere göçmen işçi olarak ülkeye getirtilen Hindistan Tamilleri, %7'sini Müslüman topluluk olan Moorlar ve %1'ini de Portekiz, Hollanda ve Sri Lanka karışımı melez ırk olan Burgherler oluşturmaktadır. Tarihsel olarak Sri Lanka Tamillerinin büyük bir kısmı ülkenin kuzeyinde ve bazıları doğusunda yaşamayı tercih etmektedirler. Tamillerin yaklaşık üçte biri ülkenin güneyine göç etmiş ve Sinhalaların arasında yaşamaktadırlar (Ciment, vd. 2015: 461).

Sri Lanka'nın etnik problemlerinin çoğu ülkenin geçmiş siyasal tarihine dayanmaktadır. Ülke son olarak sırasıyla Portekiz, Hollanda ve İngiliz kolonisi olmuştur. Özellikle İngilizlerin böl ve yönet politikası, azınlıkların devlet kadrolarında görev almaları için daha fazla olanak sağlamıştır olup Jaffna şehrinde misyonerler tarafından verilen İngilizce eğitimi, çoğu Tamilin hükümette ayrıcalıklı pozisyonları almasını sağlamıştır. Aslında devlet memurluğu, katı kast bariyerlerinin olduğu bir toplumda yükselmenin tek yoluydu. Devlet memurluğuna giden temel yol üniversite eğitimi idi ve sonuç olarak iyi eğitilen Tamiller devlet hizmetlerinde ve üniversitelerde orantısız bir şekilde aşırı temsil edilmişlerdir. 1946 yılında Tamiller ülkenin yalnızca %11'ini oluşturmalarına rağmen yüksek devlet kadrolarının %33'ünü, yargı kadrolarının %40'ını ve üniversite öğrencilerinin %31'ini oluşturmaktaydılar. 1948'de bağımsızlığını kazanan Sri Lanka'da kurulan hükümet, İngiliz himayesi boyunca Sinhalaların maruz kaldığı adaletsizlikleri göz önüne alarak fiili düzeltmeler yapmak umidiyle birçok reformu yürürlüğe koymuştur. Tamil sorununun birincil sebebi 1956 yılında İngilizce yerini Sinhala dilinin tek resmi dil (Sinhala Only Bill¹⁷) olarak kabul edilmesidir. Bunun sonucu olarak Tamiller, 1970'lerin sonuna gelindiğinde nüfus oranlarına kıyasla devlet işlerinde oldukça az oranda temsil edilmişlerdir. Tamil

¹⁷ Daha fazla bilgi için; bkz. 'Sinhala Only Bill', <https://www.britannica.com/event/Sinhala-Only-Bill>, (Erişim tarihi: 29.04.2019).

sorununun ikinci sebebi ise Tamillerin üniversiteye girişini sınırlandıran, liyakat ve bölge temeli üzerine kurulmuş, tek-tipleştirilmiş üniversiteye giriş planının yürürlüğe konulması olmuştur. Geleneksel Tamil bölgelerine olan Sinhala kolonizasyonu ve Sinhala bölgelerine ayrılan orantısız ödenekler, Tamil sorununa katkısı olan diğer faktörlerdendir (Ciment, vd. 2015: 461-462).

2.2.1. LTTE Örgütünün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi

İngiliz kolonisi döneminde Sinhalalara karşı elde ettikleri ayrıcalıklı konumlarını ülkenin bağımsızlığının kazanılmasıyla birlikte kademeli olarak kaybetmeye başlayan Tamiller, başlangıçta bu ayrımcılığın üstesinden gelmek amacıyla siyasal yola başvurmuşlardır.

1956 yılında Solomon West Ridgeway Dias Bandaranaike (kısaca Solomon Bandaranaike) hükümetinin ilk işi, temel seçim kampanyalarından biri olan ve kendisine 1956 genel seçimlerinde büyük bir zafer kazandıran ‘Sadece Sinhala’ (Sinhala Only Bill) vaadinin yasalaştırılması olmuştur. Fakat bu kanuna Tamil dilini konuşan azınlık tarafından şiddetle karşı çıkılmış ve devamında isyanlar başlamıştır. S.J.V. Chelvanayakam önderliğinde Tamil Federal Partisi, Sri Lanka’nın federal bir devlet olması talebinde bulunmuşlardır. Bandaranaike, Tamilleri yatıştırmak için Chelvanayakam ile Tamil dilinin resmi olarak kullanılmasını Tamil dilinin konuşulduğu bölgelerde kabul eden bir pakt hazırlasa da 1958 yılında aşırılıkçı Sinhalaların baskısı sebebiyle bu paktı iptal etmek zorunda kalmıştır. Aynı dönemde Tamil ve Sinhalaların ülke içindeki göçlerinin artması ve olağanüstü hal ilan edilmesi, birçok isyan ve toplumsal şiddet olaylarını da beraberinde getirmiştir. 1958 Ağustos ayında Tamil dilinin belirli bölgelerde yönetsel amaçlarla ve orta ve yükseköğretimde kullanılması değişikliği hakkındaki kanun kabul edilmiş, fakat bu kanun, olayları geçici olarak yatıştırsa da her iki grubu da (Tamiller ve aşırılıkçı Sinhalalar) memnun etmemiştir (Britannica, 2019).

1960’lı yıllarda yaşanan isyanlar, Tamillerin bir umut arayışı olarak 1976 yılında Tamil Eelam Kurtuluş Kaplanları diğer bir ifade ile LTTE örgütünü oluşturmaya sebep olan etmenlerden biridir. Sri Lanka’da terörün gelişim evresi devletle ilişkisi olan ve hain olarak damgalanmış Tamillerin (Tamil siyasetçiler, polisler, hükümet yetkilileri ve şüpheli muhbirler) suikast düzenlenerek öldürülmeleri idi. Aynı dönemde

güvenli bir bölgeye ihtiyaç duyan Tamil Kaplanları ve diğer militan gruplar, ülkenin kuzeyinde tamamen Tamillere ait olacak bağımsız bir bölge için mücadeleye başlamışlardır.

1976 yılında Tamilleri temsil eden en büyük siyasal parti olan Birleşmiş Tamil Kurtuluş Cephesi (Tamil United Liberation Front-TULF) Tamil halkının self determinasyon hakkı temelinde siyasal bağımsızlık mücadelesini başlatmıştır. 1978 yılında Tamil dilinin resmi dil olarak kabul edilmesi, Tamiller tarafından geç kalınmış bir hamle olarak görülmesi nedeniyle Tamil ilerleyişini durduramamıştır.

Sri Lanka'daki azınlık grupları tarafından ülkenin kademeli olarak Sinhalaların eline geçirilmesine karşılık olarak başlatılan protestolar, 1983 yılında savaşı resmi olarak başlatmıştır. LTTE bu savaşta birçok militan grup arasından rakiplerini yenmek için sık sık acımasızca şiddete başvuran, silahlı direnişin baskın olduğu bir örgüt olarak ortaya çıkmıştır. Zaman içerisinde oldukça ileri düzeyde gelişmiş bir yapıya dönüşen LTTE, donanması, hava kuvvetleri ve 20.000 kişilik çekirdek kadrosundan oluşan ordusuyla oldukça etkili devlet-dışı bir savaş gücü haline gelmiştir. Ülkenin neredeyse üçte birini kontrol altına alan LTTE, bu bölgelerin idaresi için karmaşık yönetim sistemleri kurmuştur (Mampilly, 2012: 181-182).

Çatışmaların başladığı ilk yıllarda Sri Lanka askeri gücü, terörle mücadele edebilecek kapasitede değildi. Askeriyenin güçlendiği dönemde ise teröristler çoktan kırsalda ve şehirde savaş uzmanı olmuşlardı. Önceleri kuzey Sri Lanka ormanlarındaki saklanma yerlerinde ve çiftliklerde ve sonraları Ortadoğu'da eğitilen Tamil grupları, kuzey bölgelerinde devlet otoritesini zayıflatmış ve mayınlı saldırılar ve pusular kurarak askeri araçların bölgeye girişini kısıtlamışlardır (Ciment, vd. 2015: 462).

Ülke içerisinde Tamil ayaklanmasına karşı gerçekleştirilen savaş, uzlaşma ve anlaşma sağlanması için düzenlenen ve tek taraflı ya da karşılıklı olarak uzlaşmanın bozulması sonucu başarısız olan müzakerelerle bölünen uzun soluklu yoğun çatışmalardan oluşmuştur. Bu savaşta ana mesele, Sri Lanka'nın tek bir milletten mi yoksa kendi başına devlet kurmayı hak eden iki farklı milletten mi oluştuğudur. Müzakerelerin temelini oluşturan ise iki farklı millet olduğu düşüncesidir. Çatışmalar, ülkeyi iki devlet arasında bölmek ya da uygun siyasal şartları sağlayarak iki uluslu tek bir devlet kurmak ihtimalleri etrafında gelişmiştir (Mampilly, 2012: 182).

Tamillerin bağımsızlık mücadeleleri ülkenin güneyinde büyük direnişle karşılaşmıştır. 1983 yılında Tamillere karşı o güne kadar meydana gelmiş isyanların en büyüğü başlatılmıştır. Tamiller tarafından pusu kurularak Jaffna'da Sri Lanka ordusuna mensup 13 askerin öldürülmesi sonrasında patlak veren isyanlar, iki Sri Lanka topluluğunu belirgin olarak kutuplaştırmış ve milli tarihlerinde bir dönüm noktası olmuştur. Bu isyanlar birçok Tamil vatandaşının can ve mal kaybına sebep olmuş, güneyden kuzeye yüzbinlerce Tamilin göçünü tetiklemiş ve neredeyse kuzeydeki Sinhalaların tamamının bu bölgelerden göç etmesine sebep olmuşlardır. 500.000 kadar Tamil ise Sinhala siyasetçileri tarafından yönetilen bu ülkede bir geleceklerinin olmadığı düşüncesiyle Hindistan'a ve Batı ülkelerine sığınmacı olarak göç etmişler ve bu mücadelenin ekonomik açıdan belkemiğini oluşturmuşlardır (Lewis, 2019: 289).

İlerleyen yıllarda Tamil Kaplanları dünyanın her yerinde ofisler ve hücreler kurmuş ve hiçbir terör örgütünde o güne kadar görülmemiş bir iletişim ağı inşa etmişlerdir. Tamillerin bağımsızlık istekleri 1980'lerin başlarında birçok Tamil gencinin bağımsızlığı kazanmak üzere devlete karşı savaşmak için harekete geçmelerini sağlamıştır. 1983 isyanları, terörist gruplara büyük oranda genç Tamillerin katılımını sağlamıştır. Ek olarak 1979 yılında Terörü Önleme Kanunu kapsamında güvenlik güçleri, kanunsuz aktivite yürüten şüphelileri on sekiz aya kadar yargılamadan yakalama ve tutuklama yetkisi verilmiştir ve bu durum işkence ve insan hakları ihlallerine sebep olmuştur. Öte yandan Tamil gençlerinin de bağımsız devletlerini kurmak amacıyla savaşmalarını teşvik etmiştir. Bu dönemde LTTE Hindistan'dan kumanda edilmiş ve sabotaj teknikleri konusunda eğitilme, istihbarat toplama ve diğer gerilla hareketleri gibi konularda Hindistan'ın gayri resmi desteğini almıştır (Ciment, vd. 2015: 462).

Merkezi yapısı oldukça güçlü olan ve etnik bir azınlığın mağduriyetlerini öne sürerek devlet otoritesine karşı bağımsız devlet kurma idealiyle silahlı mücadele başlatan Tamil Kaplanlarının günümüze kadar olan bütün faaliyetlerinin temelini, milliyetçilik güdüsü oluşturmaktadır. Fakat hangi mağduriyet duygusunun devlet otoritesine karşı gerçekleştirilen silahlı çatışmayı haklı gösterebileceği tartışmaya açık bir sorudur. Çünkü bu durumda binlerce insanın ölümü, evsiz ve hatta ülkesiz kalması söz konusu olabilmektedir. Gelecek nesillerine umut vaat ederek bugünkü neslini savaşa ve hatta ölüme sürükleyen hiçbir olgu, aslında hiçbir haklı gerekçeyle açıklanamaz

durumdadır. Fakat gerek ideolojik söylemleri, gerekse insanların mağduriyetlerini sürekli onlara hatırlatarak insanları silahlı mücadelelerine katmaya çalışan örgütler, ne yazık ki bu konuda başarılı olmaktadır.

2.2.2. LTTE'nin Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek

Askeri ve siyasi olarak farklı kollara bölünmüş olan Tamil Kaplanları örgütü, kurucusu ve lideri Velupillai Prabhakaran olan merkez örgütü tarafından kendisinin 2009 yılında öldürülmesine kadar idare edilmiştir. Örgüt, Merkezi Yürütme Organı'nın yanı sıra Hint Okyanusu'nda saldırı, savunma ve korsanlık faaliyetleri yürüten "Deniz Kaplanları", hava kuvvetleri olarak faaliyet gösteren "Hava Kaplanları", elit komando kanadı olan "Charles Anthony Alayı", "Kara Kaplanlar" olarak bilinen intihar komandoları birliği, istihbarat birimi, politik lider Thamil Chevlam ve politik danışman ve ideolog Anton Balasingham tarafından yönetilen siyasi ofis ve örgütün küresel ağını idare eden ve 1997 öncesi Lawrence Thilgard, sonrasında ise V. Manoharan tarafından yönetilen uluslararası sekretarya gibi farklı alanlarda uzmanlaşmış alt birimlere sahipti. Bunlara ek olarak Tamil nüfusunun yoğun olduğu kuzey ve doğu kesimlerinde coğrafi açıdan Jaffna, Mannar, Vavuniya, Rincomalee ve Batticaloa olarak beş farklı birime ayrılmış, her bir yönetim doğrudan lider Prabhakaran'a bağlanmış ve yöneticileri örgütün merkezi yürütme organında yerlerini almışlardır. Oldukça merkezi bir organizasyon yapısı olan örgütün, lideri Prabhakaran'dan sonra önemli yöneticileri; örgüt deniz gücünün sorumlusu Thillaiyampalam Sivanesan (1981-2009), istihbarat birimi yöneticisi Shanmugalingam Sivashankar (1981-2009) ve Prabhakaran'ın başdanışmanı Balasingham Nadesan (1992-2009) isimleri olmuştur (Alptekin, 2018: 45-47, 150-157).

19. yüzyılda İngiliz hakimiyeti sırasında devam eden sorunların temelindeki ırk, dil ve din farklılıklarına İngilizlerin ekonomik çıkar politikalarının da eklenmesiyle bağımsızlık öncesinde iki grup arasındaki çatışmalar artmıştır. Bağımsızlık sonrasında Britanya İmparatorluğu'nun, iktidarı çoğunluğu etkin kılacak biçimde devretmesi, toplum içindeki farklı unsurların çatışmalarını alevlendirmiştir. Bu temellere dayanan Tamil sorunu; Sri Lanka'nın bağımsızlığını kazanması sonrasında Tamil etnik

grubunun, siyasi, kültürel ve ekonomik haklarını elde etme mücadelesi şeklinde özetlenebilir. Bu sorunun bir sonucu olarak da LTTE örgütü ortaya çıkmıştır (Bailey, 2007: 22).

Öncelikli olarak temel ideolojik düşüncesi milliyetçilik olan LTTE, bağımsız Tamil devleti kurma hedefi etrafında toplanmıştır. IRA'ya göre çok daha yıkıcı saldırılar gerçekleştiren Tamil Kaplanları, askeri hedeflere saldırılarının yanı sıra, ülkedeki çoğunluğu oluşturan Sinhalaları ve temsil ettiğini iddia ettiği Tamil sivillerini hedef alan saldırılar da düzenlemişlerdir. Sri Lanka hükümet binaları ve yetkililerini de kapsayan birçok saldırıya imza atan LTTE, 21 Mayıs 1991'de Hindistan eski Başbakanı Rajiv Ghandi ve 1 Mayıs 1993'de Sri Lanka Cumhurbaşkanı Ranasinghe Premadasa gibi iki büyük devlet adamına da suikast düzenleyerek ölümlerine sebep olmuştur (Alptekin, 2018: 72, 90, 150, 152; Ciment, vd. 2015: 461-462; Lewis, 2019: 289).

Rakiplerini yok ederek grubun tek temsilcisi haline gelme hedefi doğrultusunda kendisine rakip diğer Tamil Grupları ve destekçilerini ortadan kaldırmak ve hatta güç gösterisinde bulunarak kendisine mutlak itaati sağlamak için binlerce Tamil'in ölümünden de sorumlu olan LTTE, tıpkı Sri Lanka hükümeti gibi saldırılarda militan-sivil ayrımına özen göstermemiştir (Çınar, 2012: 27-38).

Daha sonra pek çok etnik ayrılıkçı örgüt tarafından model olarak alınacak olan örgütün temel eylem metodu intihar saldırıları olmuştur. Önemli hükümet binaları ve devlet adamlarına karşı yapılan bu intihar saldırıları ve Sri Lanka devletine karşı ardı arkası kesilmeyen saldırılar düzenleyerek yürüttükleri yıpratma savaşı örgütün temel stratejilerini oluşturmaktadır. Provokasyon ve kendi rakiplerini yok etme mücadelesi güden bu örgüt, aynı zamanda temsil ettiğini iddia ettiği binlerce Tamili hedef alan saldırılarda bulunmuş ve Tamil halkının tek temsilcisi olmayı hedeflemiştir. 1984 yılında Elam Ulusal Kurtuluş Cephesi (Eelam National Liberation Front) adı altında Tamil Elam Kurtuluş Örgütü (Tamil Eelam Liberation Organisation - TELO) ile ittifak kurarak birleşmiş, fakat daha sonra bu örgüt ile çatışarak örgütün 400 kadar militanını öldürmüş ve sonraki süreçte TELO'yu tümüyle tasfiye etmiştir. Ayrıca kendisini şiddetten uzak tutmuş olan ve ana muhalefet konumunda Sri Lanka Parlamentosu'nda Tamil bölgeleri için bağımsızlık mücadelesi yürüten TULF partisini de şiddet

kullanarak sindirmiştir. 1989 ve 1999 yıllarında parti liderlerine saldırılar düzenleyerek öldürmüş ve Tamil nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgelerde uzun yıllar hakimiyet kurmuştur (Krisha, 2001: 142).

Örgütün yıpratma savaşı, intihar saldırıları temelinde gerçekleştirilmiştir. Üzerlerine yerleştirilmiş bombayı ve yahut içerisinde bomba düzeneği kurulmuş araçları siviller, polisler ve kurumlar hedef alınarak patlatan canlı bombaların çoğunluğunu kadınlar oluşturmuşlardır. 1994 yılında başkent Colombo'da bir intihar bombacısının düzenlediği ve Cumhurbaşkanı adayını Dissanayeke ve 58 kişinin hayatını kaybettiği saldırı, 1991 yılında Rajiv Ghandi'nin öldürülmesi, üç kişilik bir timin 1995 yılında bomba yüklü bir kamyonla polis kampına girerek 23'ü polis 25 kişiyi öldürmesi, sahip olduğu deniz kuvvetleri aracılığıyla 1998 yılında Sri Lanka donanmasına ait iki gemiye bomba yüklü sekiz botla düzenlediği intihar saldırısında 51 asker ve 28 sivilin hayatını kaybetmesine sebep olması, 2001 yılında Bandaranaike Uluslararası Havalimanına 20 kişilik bir intihar timinin girerek 8 askeri hava aracı ve 6 Airbus yolcu uçağını imha etmesi gibi örnekleri olan bu intihar saldırıları, yaşanan can kayıplarının yanı sıra ayrıca ülke ekonomisine de oldukça ağır hasarlar vermiştir. Genellikle vur-kaç taktikleriyle sürdürülen gerilla savaşında şehirleri kuşatacak ve ele geçirecek güce ulaşan LTTE, 1990 yılında Sri Lanka'nın doğu eyaleti olarak bilinen bölgeyi ele geçirmiş ve teslim aldığı 600'den fazla polisi elleri bağlı şekilde infaz etmiştir (Alptekin, 2018: 151-154).

Adanın kuzeyinde etkili bir güç haline gelen LTTE, yurt dışında yaşayan Tamil taraftarlarını da başarılı biçimde örgütleyebilmiştir. Ülke dışında yaşayan Sri Lanka'lı Tamil taraftarlarının yaklaşık olarak 1.000.000 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu kişilerin özellikle ABD'de 250.000, Kanada'da 200.000, Britanya 200.000, Almanya'da 50.000 civarında olduğu düşünülmektedir. Bunlara ek olarak Asya ve Afrika dahil olmak üzere bütün kıtalarda pek çok ülkede yaygın bir Tamil diasporası olduğundan söz edilmektedir. LTTE, Tamil taraftarları sayesinde ekonomik olarak da desteklenmiştir. Bu kapsamdaki ekonomik desteğin, LTTE'nin ekonomik gücünün %70'ini karşıladığı düşünülmektedir (Sivasupramaniam, 2019).

Diğer Tamil gruplarını sindirerek ülkede Tamil nüfusunu temsil eden tek örgüt haline dönüşmesi, doğal olarak LTTE'ye güçlü bir toplumsal desteği beraberinde getirmiştir.

Yürüttüğü propagandalar sayesinde Tamillerin yaşadıkları mağduriyetleri sürekli gündeme getirerek ve onlara bağımsız bir devlet kurmayı vaat ederek Tamillerin hem manevi, hem de ekonomik desteğini sağlamıştır. Gerek ülke içerisindeki gücü, gerekse dünyada 40'tan fazla ülkede açtığı temsilcilikleriyle yürüttüğü faaliyetler, örgüte karşı duyulan güven ve bağlılığı arttırmaktaydı. Sivil desteğin yanı sıra örgüt içerisindeki katı ve disiplinli yönetim sayesinde ise örgüt mensubu savaşçıların, koşulsuz teslimiyetleri söz konusu olmuştur. Örgüt yasası, yaşları 14 ile 40 arasında değişen mensuplarına içkiyi, sigarayı ve evlilik dışı cinsel ilişkiyi yasaklamaktaydı ve bu yasanın ihlali durumunda derhal ölümle cezalandırılıyorlardı. Her bir örgüt üyesinin yakalanma durumlarında, boyunlarında taşıdıkları ölümcül siyanür kapsülü ısırarak kendi ölümlerini gerçekleştirmeleri de örgüte bağımlılıklarının bir göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Ciment, vd. 2015: 461-465).

Genel hatları ile baktığımızda çoğunluğunu bombalı eylemlerin oluşturduğu, suikast ve silahlı saldırıları da benimsemiş eylem metotları ile ülke yöneticileri, parti liderleri, güvenlik güçleri, Sinhala ve Tamil sivillerini (ülkedeki diğer azınlık grupları da dahil) hedef alan yüzlerce saldırı düzenlemiş olan LTTE, elinde bulundurduğu büyük askeri güç ile dünya üzerinde benzer amaç güden diğer bütün örgütlerden ayrılmaktadır.

Gerçekleştirdiği suikastlar ve birçok kanlı terör eylemi sonrasında LTTE, başta Malezya ve Hindistan, sonrasında ise 1997 yılında Amerika, 1998 yılında Sri Lanka ve 2001 yılında Birleşik Krallık ve Kanada olmak üzere birçok ülke tarafından yasaklı terör örgütü olarak ilan edilmiştir. Prabhakaran ile 2001 yılında değişen Sri Lanka hükümeti Başbakanı Vellupillai arasında etnik savaşı sonlandırmak için bir bildiri imzalamışlar ve akabinde ateşkes ilan edilmiştir. 2002 yılında başlatılan barış görüşmeleri (mayınlı bölgeleri temizleme ve dış yardım almak gibi alanlarda görevli komiteler oluşturulmuş), Tamil bölgelerine kısmen de olsa yönetim hakkı tanıyan ılımlı bir ortamda gerçekleşmekteydi. Fakat 2004 yılında Tamil Kaplanları barış görüşmelerini askıya almış ve başkent Colombo'da 2004 yılında gerçekleştirilen bir intihar bombalı eylem ve devamında meydana gelen ve çoğu LTTE tarafından kontrol edilen bölgelerde olmak üzere 30.000 civarı insanın ölümüne sebep olan tsunami sonrasında maddi destek almak konusunda yaşanan ihtilaflar ve 2005 yılında Dışişleri Bakanı'nın Tamil Kaplanları tarafından öldürülmesinin neticesinde çatışmalar yeniden başlamıştır. Çatışmaların tekrar başladığı 2006 yılından beri ölü anlaşma olarak

görülmesi sebebiyle 2002 yılındaki ateşkes anlaşması, Sri Lanka hükümeti tarafından da askıya alınmıştır (Ciment, vd. 2015: 462-465).

2005 yılına kadar Sri Lanka devletinin barış arayışları kısmen de olsa devam etmiş, fakat her müzakere döneminde daha çok güçlenerek yeniden savaşılmaya başlayan LTTE'ye karşı tahammülü kalmayan ülke yönetimi, 2006 yılında tekrar başlayan çatışmalarda topyekûn savaş ilan etmiş ve 2009 yılında örgüt lideri Prabhakaran'ın öldürülmesi ile silah bırakmayı kabul eden LTTE bir savaş gücü olarak bertaraf edilmiştir. Devletin askeri zaferinin akabinde başlatılan barış inşası çabaları tek taraflı üstünlükle sürdürülmektedir. Her ne kadar askeri olarak yenilmiş olsalar da yıllardır devam eden LTTE bağlılığının, uzun yıllar boyunca Tamillerin kafalarından silinemeyeceği aşîkardır. Çünkü silahlı mücadele ile insanların düşüncelerini değil, ancak yaşam şartlarını değiştirmek mümkündür. Zihinlerin temizlenmesi ise uzun vadede mağduriyetlerin giderilmesi ve tekrarlanmayacağının garanti edilmesi ile olanaklı olabilmektedir.

Daha önce de bahsedildiği üzere yurtdışı örgütlenmesi oldukça geniş olan LTTE, dış kaynaklardan önemli oranlarda maddi gelir elde etmiştir. Ek olarak savaş sebebiyle başka ülkelere göç etmek zorunda kalan Tamil halkı da gittikleri ülkelere örgüte ekonomik olarak desteklerini sürdürmüşlerdir. Elde ettiği Tamil halkı desteğinin yanı sıra LTTE, ideolojik ve etnik olarak sürdürdüğü silahlı mücadelesini haklı göstermeye çalışarak birçok ülkenin resmi veya gayri resmi siyasi ve ekonomik desteğini almayı hedeflemiştir ve bir yere kadar kısmen de başarılı olmuştur.

Bu bağlamda destek konusunda özellikle Hindistan öne çıkmaktadır. LTTE gerek militanlarını eğitme konusunda, gerekse istihbarat toplama üzerine ve savaş teknikleri hususunda olmak üzere birçok konuda, gerilla mücadelesi başlattığı 1983 yılından 1987 yılına kadar Hindistan gizli servisi "Research and Analysis Wing" tarafından önemli oranda desteklenmiştir. Bu durumun temel sebebi ise, Sri Lanka'nın ABD, Pakistan ve Çin ile gelişen ilişkilerinin ve onlardan aldığı desteğin Hindistan'ı korkutmasıydı. LTTE, Hindistan'dan aldığı askeri eğitim ve silah desteğiyle Sri Lanka ulaşım altyapısını, güvenlik güçlerini ve sivilleri (sınır köylerinde silahsız erkek, kadın ve çocukların öldürülmeleri) hedef alan saldırılar düzenlemiştir. Fakat Sri Lanka'da Tamillerin Hindistan'ın güneyinde Tamil Nadu bölgesine komşu bağımsız devlet

kurma ihtimallerinin yükselmesiyle birlikte kendi ülkesindeki bölgenin de bağımsız olma isteği duymasından endişe eden Hindistan, Sri Lanka ile Indo-Lanka Anlaşmasını¹⁸ (Indon-Lanka Accord) imzalamıştır. Bu anlaşmaya kadar LTTE silah alımlarını Hindistan, Pakistan ve Afganistan'dan gerçekleştirmekteydi. 1991 yılında Rajiv Ghandi'nin öldürülmesinden sonra Hindistan tarafından yasaklı terör örgütü olarak ilan edilmiştir (Ciment, vd. 2015: 461-465; Radchenko, 2011: 180-186)

LTTE sonraki süreçte diğer ülkelerde kurduğu ofisler aracılığı ile birçok farklı kaynaktan silah satın almıştır. Bunların başında Singapur ve Bangkok olmakla beraber eski Sovyetler Birliği (özellikle Ukrayna), kuzey-güneydoğu Asya, güneydoğu Avrupa, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinden de silah alımı yapmıştır. LTTE'nin dış ülkelerdeki aktiviteleri temel olarak üçe ayrılmaktaydı: Tanıtım ve propaganda, para toplama, silah alımı ve nakliyesi. En büyükleri Birleşik Krallık, Fransa, Almanya, Kanada ve İsviçre'de olmak üzere dünyanın her yerinden kırk dört ülkede kurdukları ofisler aracılığıyla bu aktivitelerini gerçekleştirmekteydiler. Bu ofisler aracılığıyla yapılan propagandalar ve barış isteme adı altında yaydıkları haklı mücadeleleri sayesinde uluslararası organizasyonların kendi yanlarında olmalarını sağlayan LTTE, Sri Lanka yönetimine karşı büyük başarı elde etmiştir. Altın ticareti, kara para aklama ve uyuşturucu ticareti ile oldukça güçlenen LTTE, en büyük maddi desteği aslında Sri Lanka'dan batılı ülkelere göç etmiş Tamillerde sağlamaktaydı. Ofisler aracılığıyla uluslararası para temini için gerçekleştirilen büyük aktiviteler temel olarak geniş Tamil gruplarının yaşadığı İsviçre, Kanada, Avusturalya, Birleşik Krallık, Amerika ve İskandinav ülkelerinden gelmekteydi. 1997 yılında Amerika'nın tüm LTTE aktivitelerini yasaklaması ve devamında diğer ülkelerin de örgüt faaliyetlerini yasaklaması, örgüte deyim yerindeyse büyük kan kaybettirmiştir (Ciment, vd. 2015: 464-465).

¹⁸ Indo-Lanka Anlaşması Hindistan başbakanı Rajiv Ghandi ve Sri Lanka cumhurbaşkanı J.R. Jayawardene tarafından 1987 yılında imzalanmıştır. Bu anlaşma ile 100.000 kişilik Hindistan Barış Koruma Gücü'nün (Indian Peacekeeping Force) Sri Lanka'ya girmesinin ve anlaşmayı uygulamaya koymasının yolunu açmıştır. Takip eden üç ay içerisinde bu anlaşma çökmüş ve LTTE bu kez hem Sri Lanka'ya, hem de Hindistan Barış Gücü'ne karşı mücadele etmeye başlamıştır. 1989 yılında Sri Lanka ve LTTE arasında ateşkes imzalanmıştır. 1990 yılında yükselen direnç karşısında Hindistan Barış Koruma Gücü geri çekilmiştir. Barış Koruma Gücü'nün çekilmesinden 3 ay sonra LTTE, Sri Lanka hükümetine karşı tekrar savaş ilan etmiştir.

Resmi olarak en büyük desteğini 1987 yılına kadar Hindistan'dan almış olan LTTE, görüldüğü üzere, birçok farklı kaynaktan ve ülkeden de maddi gelir elde etmiş ve Sri Lanka devletinin dahi sahip olamadığı derecede güçlü bir askeri güce ulaşmıştır.

2.3. KÜRDİSTAN İŞÇİ PARTİSİ (Partiya Karkeren Kurdistan-PKK)

Ortadoğu'nun 4. büyük etnik grubu olan ve nüfusları hakkında sayısal olarak kesin bir veri bulunmayan Kürtlerin, çoğunluğu Anadolu'nun (Türkiye) doğu ve güneydoğusunda olmak üzere Irak, İran, Suriye ve Ermenistan'da yaşayan 25 ile 35 milyon arasında bir nüfusa sahip oldukları tahmin edilmektedir (BBC, 2017). Gerek kendi yaşadıkları ülke sınırları içindeki politikalar, gerekse Kürtlerin kendi nüfusları hakkında gerçek üstü rakamlar sunmaları sebebiyle Kürt nüfusu hakkında kesin veriler bulunmamaktadır (Gunter ve Rathmell, 2016: 480). Çoğunluğu sünni-müslüman olan Kürtlerin konuştuğu dil Kürtçe'dir. Bölgelere göre farklılık gösteren Kurmançi, Sorani ve Zazaca gibi lehçeleri olan Kürtçe, kendine has gramer yapısına sahip Hint-Avrupa dil ailesine mensup bir dildir (Demir, 2017: 266; Gunter ve Rathmell, 2016: 480).

Tarihsel olarak 1514 yılında Osmanlı ve İran arasında yaşanan Çaldıran Savaşı¹⁹ sonrasında çoğunlukla Kürtlerin yaşadığı Anadolu'nun doğu ve güneydoğusu Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Etnik olarak çoklu bir yapıya sahip olan Osmanlı içerisinde etnik kaygılardan uzak, dini aidiyetin öncelikli olduğu ve aşiret yapılarının (yükümlülüklerini yerine getirdikleri sürece) korunduğu bir sistem içerisinde 1800'lü yıllara kadar görece ılımlı bir ortamda varlıklarını sürdürmüşlerdir. Avrupa'da yaşanan milliyetçi temelli isyanlar Osmanlı içerisinde de etkili olmuş, fakat başlangıçta Kürtler bu durumdan etkilenerek etnik temelli bir isyan (Osmanlı'da 1800 yıllarından sonlarında başlayan merkezileşme hareketlerinden rahatsız olmaları, vergi ödemelerini yapmak istememeleri ve yahut dini kaynaklı isyanlar dışında) girişiminde bulunmamışlardır²⁰ (Kaya, 2013: 33-47).

¹⁹ 1514 yılında Osmanlı'nın kazanması ile sonuçlanan bu muharebe sonrasında, Şah İsmail tarafından idare edilen doğu bölgesi ve tabi Kürt aşiretleri Osmanlı himayesine girmiştir, fakat burada önemli bir nokta şudur: Şah İsmail'in Kürt aşiretlere uyguladığı zorlayıcı ve dışlayıcı politikalar özellikle Sünni olan Kürt beylerinin Osmanlıya gönüllü olarak bağlanmasında etkili olmuştur. Bunun temel nedeni ise Osmanlı hükümdarı Yavuz Sultan Selim'in, İran baskısı altında kalmış Kürt Beylerini kendi tarafına çekecek politik hamlelerde bulunmasıdır.

²⁰ 1806 yılında Babanzade Abdurrahman Paşa tarafından devletin idari kararlarına karşı bir isyan başlatılmış ve 1910 yılında öldürülmesine kadar devam etmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Yezdan'ı Şir isyanı ise otorite kaynaklı bir isyandır. 1912 yılında ise yine etnik bir temeli olmayan

Birinci Dünya Savaşı sırasında dönemin Amerika Başkanı Woodrow Wilson²¹, Osmanlı İmparatorluğu bünyesindeki Türk olmayan azınlık halklarına otonom gelişme hakkı tanıyan 14 ilkesini açıklamıştır. Benzer şekilde ölü bir anlaşma olarak tarihe geçen Sevr Anlaşması'nın 64. maddesi de Kürtlere özerklik ve hatta Türkiye'den bağımsızlık vaat etmesine rağmen, İslam Birliği teması ile Mustafa Kemal liderliğindeki Türkler ve onu destekleyen Kürt aşiretlerinin yardımı ile hızlı bir şekilde yeniden dirilen Türkiye bu durumu bertaraf etmiştir. 1923 yılında imzalanan Lozan Barış Antlaşması ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti tanınmış ve Türkiye Kürtlerine herhangi bir özel konum verilmemiştir (Gunter ve Rathmell, 2016: 480-484).

2.3.1. Örgütün Ortaya Çıkışı ve Çatışmaların Tarihsel Gelişimi

Türkiye'de yeni devletin meclisinin oluşturulduğu, yönetim şeklinin Cumhuriyet olarak belirlendiği ve meclis içerisinde ülkenin hemen her kesiminden vekillerin bulunduğu 1920'li yıllarda iyice belirgin hale gelmeye başlayan Kürt ayrılıkçı faaliyetleri, bir takım isyanlarla kendisini göstermekteydi.

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde laik devlet yapılanmasının kurulması cumhuriyet döneminde karşımıza çıkan üç büyük Kürt isyanından biri olan Şeyh Said isyanının temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilmiştir. Diğer bir büyük Kürt isyanı ise 1927 yılında Ermeni-Kürt işbirliği ile Lübnan'da kurulan Hoybun Cemiyet'nin²² (Khoyboun), Ağrı bölgesinde 1926 yılında Türk ordusunda Yüzbaşı iken firar eden İhsan Nuri önderliğinde başlatılan isyana destek vermesi ile başlamıştır. 1930 yılında tarihe 'Ağrı İsyanı' olarak geçen, fakat etkisi Dersim'e kadar yayılan bu isyanı hükümet güçleri bastırmıştır. Son büyük olay ise 1937 yılında patlak veren Dersim isyanıdır²³ (Gunter ve Rathmell, 2016: 480-484).

Babanzade Ahmet Paşa isyanı ortaya çıkmıştır. Bölgede yaşayan Zazalar ve Yezidiler de aynı dönemlerde ekonomik temelli isyanlar gerçekleştirmişlerdir. Görüldüğü üzere 20. yüzyıla kadar gerçekleşen isyanlar temelde etnik bir kaygısı bulunmayan, ekonomi, güç-otorite mücadelesi odaklıdır. Bkz. Kaya, 2013.

²¹ Wilson ilkelerinin açıklanması ile birlikte Kürdistan devleti kurma amacıyla Kürt Teali Cemiyeti kurulmuş, fakat bu cemiyet Osmanlıya yüzyıllardır bağlı olan Kürt halkı tarafından destek bulamamıştır. Bkz. Kaya 2013: 55-62.

²² Bkz. <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-40/hoybun-cemiyeti-ve-turkiyeye-karsi-faaliyetleri>.

²³ Dersim isyanı 21 Mart 1937 tarihinde bir köprü'nün yakılması ve iki jandarma karakoluna isyancılar tarafından yapılan baskınlarla başlamıştır. Bkz. Kaya, 2013: 74.

Yukarıda bahsi geçen bu isyanlar dışında Dersim olayına kadar geçen sürede Cumhuriyet tarihi birçok farklı isyanlara da tanıklık etmiştir. Bunlar arasında Ahmet Barzani ve Molla Hüseyin'in Hakkari, Şat, Oramar ve Şemidan bölgelerinde başlattığı isyan, “yol parası” isimli vergiyi ödemeyi reddeden ve silahlarını teslim etmek istemeyen Bitlisli Buban aşireti isyanı gibi etnik temelli olmayan isyanlar vardır. Bu ayaklanmalar da devlet otoritesi tarafından bastırılmışlardır (Kaya, 2013: 63-75).

Dersim olayına kadar olan dönemde doğu ve güneydoğu bölgelerinde meydana gelen olaylar, laik-demokratik düzeni kabullenemeyen ve bununla ilişkili olarak ortaya çıkan irticai isyanlar olarak değerlendirilmiş ve bu isyanlar bastırılırken de sorunun sosyolojik, etnik ve politik kökenlerine inilmemiş, olayların Kürt etnikçi isyanlar olarak değil, dini nitelikli olarak ortaya çıktıkları savunulmuştur. Nitekim bu görüş büyük oranda haklılık payına sahip olsa da Şeyh Said, Ağrı ve Dersim isyanlarına katılanların ve bu isyanları destekleyenlerin çoğunlukla etnik amaçlı kurulan Kürt dernek ve örgütlerinin üyelerinden oldukları da dikkate alınması gereken olgulardandır (Karaca, 2016: 21-33).

Cumhuriyet döneminin en önemli ve tartışmalı olayı olan Dersim isyanı sonrasında, aralarında isyanı desteklemeyen Kürt aşiretlerinin de olmasına rağmen, yeni Türk politikasının, bağımsızlık talebinde bulunma ihtimali olan tüm Kürt aşiretlerinin ayırım yapılmadan bir dizi sosyal ve yapısal araçlarla yok edilmesi olduğu iddia edilmiştir. Gerçekliği konusunda şüpheler bulunan bir takım teoriler üretildiği ve bunlarda bir tanesinin ise Güneş-dil teorisi²⁴ olduğu belirtilmiştir. Bu teori ile Asya'daki dillerin orijinalde saf Türkçe olduğu savunulmuştur. Kürtlerin ‘dağ Türkü’ olarak nitelendirilmeleri de kendilerine yeni bir sıfat kazandırmıştır (Gunter ve Rathmell, 2016: 480-484). Bunu değerlendirmek çalışmamızın kapsamının dışındadır. Fakat değinilmek istenen nokta şudur: O dönemin şartlarında ortaya atılan bu teorilerde asıl amaç, Kürtlerin Türklerle birlik beraberlik içinde olmalarını sağlamak ve ulus bilincini yerleştirmektir.

---

²⁴ Detaylı bilgi için bkz. Özyetgin, Atatürk ve Güneş Dil Teorisi. http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2006s655/2006s655_11_M_OZYETKIN.pdf. (Erişim tarihi:29.04.2019).

Cumhuriyetin kurulduğu yıllarda, Türk ulusu-milleti kavramı tek bir etnik grubu temsil etmekten ziyade, Türkiye topraklarında yaşayan tüm etnik unsurları temsil eden bir kavram olarak ifade edilmiş ve bu konuda Mustafa Kemal Atatürk'ün '*Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran Türkiye halkına Türk Milleti denir... Ne mutlu Türk'üm diyene!*' ifadeleri herhangi bir ırkçı ayırım gözetmeksizin kullanılmıştır. Fakat bu sözler bazı kesimlerce ırkçı nitelikli olarak değerlendirilmiş ve Kürtlerin asimilasyon edilmesi olarak algılanmıştır (Bayer, 22 Ağustos 2015, *Hürriyet*). Bu yaklaşımı destekleyen uluslararası ifadeler, BM Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü Türkiye Milli Komisyonu Genel Kurulu'nun 27 Kasım 1978 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurucusu Atatürk'ün doğumunun 100. yıldönümü sebebiyle yayımlanan bildiride yer almaktadır. Bahse konu bildiride bu hususla ilgili açıklamalar "Kemal Atatürk, Kurtuluş Savaşı'nı, yalnızca, Türk ulusu için yapmadı. O, Doğu'nun ezilen uluslarına, köle uluslarına yol göstermek, ışık tutmak amacındaydı. Onların esir olmaktan kurtularak, özgür, bağımsız uluslar olarak örgütlenmelerini yürekten istiyordu. Emperyalizme ve sömürgeciliğe karşı mücadelesinin temel amacı buydu" şeklinde yer almaktadır (Giritli, 2019). Yine yukarıda bahsi geçen Türk ulusu kavramı, Türkiye topraklarında yaşayan herkesi ırk/etnik köken ayırımı yapmaksızın tanımlamaktadır.

Dersim isyanının sert bir şekilde bastırılması ve İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi gibi bazı sebeplerle Kürt etnikçi faaliyetleri sessizlik dönemine girmiş ve çoğunlukla siyasi mücadele yöntemleri kullanılmaya başlanmıştır. 1945-1958 yılları arasında Kürt kökenli aşiretler yaşadıkları sorunları uluslararası örgüt ve konferanslara iletmek amacıyla 24 ayrı muhtıra ve mektup göndermiştir. 1945 yılında Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin desteğiyle İran'da Mehabat Kürt Cumhuriyeti ilan edilmiş ve Kürtleri temsil eden çoğu örgüt ve organizasyon bu birliğe katılmıştır. Fakat bu oluşum 11 ay sonra uluslararası destek bulamadığı için kendiliğinden ortadan kalkmıştır (Kaya, 2013: 75-80).

1950'li yıllar Türkiye açısından çok partili hayatın başladığı ve mecliste demokratik olarak vekillerin tayin edilmeye başlandığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde meclise ülkenin hemen her yerinden vekiller girmiş, Kürt vekiller ise etnikçi faaliyet yürütenler tarafından kendi davalarına ihanet-hainlik²⁵ etmekle suçlanmışlardır. 1960'lı yıllara

²⁵ Bu ifade PKK Kuruluş Bildirisinde geçmektedir. s.29

gelindiğinde ise darbe dönemi sonrası hazırlanan 1961 anayasası ve uluslararası konjonktür gereği, kendilerini sosyalist (Marksist sol) oluşumlara dahil eden Kürt etnikçileri, bu oluşumlarda saf bir Kürtçü sosyalist örgütlenmeden ziyade Türkiye Sosyalist örgütlenmelerinde yer almışlar ve bu birliktelikleri 1970'lere kadar devam etmiştir (Kaya, 2013: 77-86; Karaca, 2016: 40-43).

Özellikle sol görüşlü öğrenci grupları arasında kendisine yer bulmaya başlayan Kürt etnikçileri, başlangıçta sorunu Doğu Bölgesi sorunu olarak gündeme getirmiş, bölgelerarası kalkınmanın eşitsizliğini ve doğunun geri kalmışlığını dile getirerek sol görüşlü gruplar arasında destek bulmuşlardır (Demir, 2017: 274). Bu derneklerden birisi Abdullah Öcalan'ın da içinde bulunduğu ve 1974 yılında Türkiye Sosyalist İşçi Partisi'nin etkisinde kurulmuş ve 1,5 yıl sonra 1975 yılında kapatılmış olan Ankara Demokratik Yüksek Öğrenim Derneği'dir (Kaya, 2013: 95-100).

Yasal yollarla kurulmuş dernek faaliyetlerinin kısıtlı olması sebebiyle hedeflerine ulaşamayacağına inanan Öcalan, örgütlü mücadelenin gereğine inanmış ve bunun için faaliyetlerine başlamıştır. Öcalan'ın bahse konu olan derneğe üye olmasına rağmen bu faaliyetlerin başlangıcı 1973 yılında yakın arkadaşları ile birlikte Çubuk'ta düzenlemiş olduğu toplantıdır ve Öcalan bu toplantının PKK'nın kuruluşu olduğunu dile getirmiştir²⁶ (her ne kadar Öcalan dışında o toplantıya katılanlardan hiç kimse PKK oluşumunda yer almamışsa da). Bir yıl sonra 1974 yılında Tuzluca'yır'da düzenledikleri toplantı ile örgütlenme faaliyetlerine başlayan PKK, 1976 yılında Dikmen'deki toplantının ardından profesyonel olarak nitelendirdikleri faaliyetlerine başlamıştır. Örgütün hazırlık aşaması olarak değerlendirilen bu dönem, 1978 yılında Diyarbakır Lice'de düzenlenen bir toplantı ile son bulmuş (bu toplantı PKK'nın birinci kurultayı olarak kabul edilmiştir) ve PKK kurulmuştur. PKK kuruluşunu ilan etmek ve kamuoyuna duyurmak için 30 Temmuz 1979 tarihinde devletle işbirliği içinde olduğu için suçladıkları Bucak Aşireti lideri ve aynı zamanda milletvekili olan Mehmet Celal Bucak'a suikast girişiminde bulunmuşlardır (Demir, 2017: 274-277; Karaca, 2016: 40-63).

---

²⁶ Partiya Karkaren Kürdistan ismi, 1979 yılında Mehmet Karasungur'un önerisi ile Merkez Komite ve Öcalan tarafından kabul edilmiştir. bkz. Karaca, 2016: 41.

Karaca'nın (2016: 40) da belirttiği gibi PKK silahlı şiddet konusundaki tavrını açıkça Kuruluş Bildirgesi'nde (1978) 'PKK örgütsel varlığına musallat olan sivil ve resmi polisle, ajan ve ajan provokatörlere karşı devrimci terörü vazgeçilmez bir mücadele yöntemi sayar (PKK Kuruluş Bildirisi)' cümlesiyle ifade etmiş bulunmaktadır. Yine bu bildiride Kürdistan diye tabir edilen, Türkiye'nin doğu ve güneydoğu illerini kapsayan bölge için Türk kapitalizmi tarafından sömürülmüş yoksul ve geri bırakılmış gibi ifadeler yer alırken aynı zamanda devletin 'Doğu Sorunu' adı altında iç politikasında yer alan bu meselenin çözümü için o günlere kadar yaptığı reform ve iyileştirme çalışmalarını da göstermelik ve yetersiz bulduklarını ifade etmektedirler.

PKK 15 Ağustos 1984 yılında Eruh ve Şemdinli'de düzenlediği baskınlarla örgütün silahlı propaganda ve gerilla faaliyetlerine başladığını ilan etmiştir (Karaca, 2016: 11-73). Her ne kadar örgüt silahlı eylemlerine daha önce başlamışsa da Türkiye Cumhuriyeti devletini hedef alan ilk saldırıları 1984 yılında gerçekleştirmeye başlamışlar ve 1984'ten çözüm sürecinin başlatıldığı 2012 sonlarına kadar olan dönemde yaşanan toplam can kaybı 43.260'a ulaşmıştır (Alptekin, 2018: 74-77). Alptekin (2018: 75), PKK'nın neden olduğu toplam can kaybını 12.770, öldürülen PKK militanı sayısını ise 30.490 olarak belirtmiştir. Bu sayı 2013 yılı Şubat ayında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu tarafından kabul edilen 'Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam Hakkı İhlallerini İnceleme Raporu'nda (2013: 78) ise 7.918 şehit, 5.557 terör nedeniyle yaşamını yitiren sivil vatandaş, 22.101 ölü ele geçirilen terörist olarak yer almıştır.

Örgüt PKK ismini 2002 yılında Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi (Kongreya Azadî û Demokrasiya Kurdistanê), 2003 yılında PKK/ Kürdistan Halk Meclisi (Kongra Gele Kurdistan), 2005 yılında PKK/Kürdistan Dernekler Topluluğu (Koma Komalen Kurdistan) ve son olarak da 2007 yılında PKK/Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) olarak değiştirmiştir. Atabey (2017:18) bu durumu değerlendirirken örgütün, her ne kadar isim değişikliği yapmış olsa da temel PKK felsefesini asla değiştirmediklerini vurgulamıştır.

2.3.2. PKK'nın Örgütsel Yapısı, İdeolojisi, Hedefleri, Eylem Metotları ve Sağladığı Toplumsal Destek

PKK 1995 yılındaki 5. Kongresi'nde parti tüzüğünü ilan etmiş ve örgütsel yapılanmasını açıklamıştır (PKK Tüzüğü, 1995). 5. Kongre'de ilan edilen tüzüğün giriş kısmında '*Partimiz; Asya, Afrika ve Latin Amerika'da zafere ulaşan ulusal kurtuluş hareketlerinin etkisiyle dünyada devrimci dalganın yüksek olduğu, ABD ve Sovyet blokları arasındaki tıkanmanın gittikçe derinleşmeyi yaşadığı, Türkiye devrimci gençlik hareketinin radikal bir yükseliş gösterdiği, Kürdistan'da aşiretçi-feodal yapının parçalanması ve objektif koşulların gelişmesi temelinde yeni ideolojik-siyasi akımların ortaya çıktığı 1970'li yıllarda devrimci-sosyalist ve ulusal kurtuluşçu bir hareket olarak doğdu. Baştan günümüze kadar ruhta, düşüncede ve pratikte tamamen Başkan Abdullah ÖCALAN yoldaşın yüksek öngörü, kararlılık, yaratıcılık ve mücadeleciliğinin eseri olan partimiz, Türk sömürgeciliği tarafından tarihten silinmek istenen halkımızı diriltip, kurtuluş yoluna sokarak Kürdistan tarihinde kesin bir dönemeci oluşturdu*' ifadeleri yer almaktadır. Bu cümleler örgütün kuruluş gerekçeleri ve ulaşmayı arzuladığı hedefleri doğrultusunda bizlere bilgiler sunmaktadır. Bu tüzük aynı zamanda, örgütün bugünkü organizasyonel yapısının iskeletini meydana getirmektedir (Alptekin, 2018: 49). Bu tüzük ile belirlenmiş olan örgütsel yapılanma 2005 yılına kadar devam etmiş ve bahsi geçen yıldan sonra ise örgüt yeni bir yapılanma içine girmiştir (Demir, 2017: 291-293).

Kurulduğu andan itibaren silahlı örgüte sahip yasadışı bir parti olan PKK (Başbuğ, 2011:19) kendi tüzüğünde 1970'lerin başından 1978 yılına olarak olan dönem için parti tarihlerinin 'ideolojik dönemi' olarak bahsetmiş ve bu dönemin çalışma biçimini 'yaygın bir propaganda yaparak aydın-gençlik kesimi harekete çekmek' olarak ifade etmiştir. Tüzüğün 3. bölümünde (madde 9-17) ise PKK'nın örgütsel yapısı açıklanmıştır ve buna göre örgütün en yüksek karar organı, parti programını ve tüzüğünü belirleyen, örgütün dönemsel politikalarını çizen, parti genel başkanı, merkez komite ve merkez disiplin kurulu üyelerini seçen ve genel başkanlık, merkez komite ve merkez disiplin kurulu faaliyetlerini denetleyen Parti Kongresi'dir. Parti Genel Başkanlığı Tüzüğün 10. maddesinde de belirtildiği üzere örgütün tüm faaliyetlerini en üst düzeyde yürüten ve denetleyen örgütün en yüksek ideolojik ve politik organıdır. Örgütün en üst düzey taktik belirleme ve uygulama organı olarak

görev yapan Merkez Komite, genel başkanlık konseyi üyelerini seçen organdır. Genel Başkanlık Konseyi üyeleri, genel başkana karar ve yürütme konularında yardımcı olan, merkezi büroları örgütleyen ve yöneten organdır. Genel başkana bağlı olarak çalışan bir de Merkezi Disiplin Kurulu vardır ve bu kurul madde 13'te belirtildiği üzere disiplinsizlik olaylarını soruşturmakla görevlidir. Örgütün hiyerarşik yapısı merkezi teşkilat, eyalet, bölge ve yerel birimler, hücreler olarak oluşturulmuştur (Alptekin, 2018: 49). Tüzüğü 17. maddesinde hücrelerin üç kişiden oluştuklarından ve halk kitlelerinin yaşadığı ve çalıştığı her alanda örgütlendiklerinden söz edilmiştir.

Kaya (2013: 122-126) örgütün mücadele araçlarını üç gruba ayırmıştır: Hedefleri belirlenen örgütün meydana getirdiği siyasal yapı olarak Parti; Parti'nin hakimiyetinde silahlı güç olan Ordu (Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu²⁷); Ordu'nun amaçları doğrultusunda şekillendirilen ve onu besleyen Cephe (Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi) teşkilatıdır. Örgütün yapısı teorik olarak hiyerarşik bir düzende görünmesine rağmen bahsi geçen bu üçlü yapının liderlik statüsü Öcalan'dadır.

Karaca (2016: 40) örgütü ayakta tutan temel unsurun Öcalan'ın militan kadrolar nezdindeki karizmatik kişiliği olduğunu ifade etmiştir. Bununla beraber ideoloji temelinde de kendisine toplumsal destek bulan PKK günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir. İdeolojik olarak Marksist-Leninist ideolojide bir örgüt olduklarını Kuruluş Bildirisi'nde beyan eden örgüt, bu doğrultuda Türkiye, Suriye, İran ve Irak'ta olmak üzere dört parçaya bölündüğünü iddia ettiği Kürdistan toprakları için 'Uzun Süreli Halk Savaşı' yapılarak bağımsız, demokratik bir Kürdistan devleti kurma hedefini benimsemiştir (Kaya, 2013: 112-114). Marksist-Leninist stratejide en belirgin örnek Rusya'da yaşanan Ekim Devrimi'dir. Bu tarz bir stratejinin en belirgin niteliği ülkenin ve iktidarın can damarı olan şehirlerde yaşayan proletarya aracılığı ile bir ayaklanma başlatılarak kitle hareketleriyle siyasi iktidarı ele geçirmek ve akabinde devrimi kırlara taşımaktır (Karaca, 2016: 53). Karaca (2016) PKK'nın, devleti silah yoluyla yıkmayı hedefleyen Marksizm-Leninizm'in yanı sıra, Maoculuğu yani 'gerilla savaşı', 'etnik milliyetçilik' ve 'köylü devrimi' kavramlarını da içerisinde barındıran ve kendisini diğer sol örgütlerden ayıran bir ideolojide olduğunu söylemiştir.

²⁷ Ordu, Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu (Artesa Rizgarîya Gelê Kurdistan) ismiyle 1986 yılında iki aşamalı olarak kurulmuştur. Ordunun ilk aşaması 1984 yılında Kürdistan Kurtuluş Birliği (Hezen Rizgarîya Kurdistan) ismiyle kurulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Karaca, 2016: 51-60.

Hedef seçiminde sivil-asker- polis ayrımı gözetmeden eylemler düzenleyen örgüt, temsil ettiğini iddia ettiği etnik olarak Kürt olan halkı da bu ayırmda dikkate almamıştır. 1987 sonrasında şiddet eylemlerini devleti temsil eden kişi ve kurumlara yönelten PKK, özellikle okulları ve öğretmenleri hedef almış, köy okullarını yakmış ve öğretmenleri öldürmüştür. Demir'in (2017) belirttiğine göre 1987-1989 yılları arasında PKK 137 okula saldırı ve 18 öğretmeni öldürmüştür. Doğu bölgesindeki devlet imkanlarının kısıtlı olduğunu ve bölgenin devlet tarafından sömürüldüğünü iddia ederek kendisine taraftar kazanmaya çalışan örgüt, görüldüğü üzere bölgede okulları ve öğretmenleri hedef alarak bölge halkının en temel hak olan eğitim hakkından yoksun bırakılmasında büyük rol oynamıştır.

Örgütün çok sayıda eylem gerçekleştirdiği ve saldırılar düzenlediği 90'lı yılların ilk yarısında, 24 Mayıs 1993 tarihinde Bingöl-Elazığ karayolunu keserek otobüsle seyahat eden ve silahlı olan 33 eri öldürmeleri ve yine aynı yıl Erzincan'da bir köy basarak 31 köylüyü öldürmeleri, örgütün eylem tarihinde tek seferde en fazla ölüme sebebiyet veren eylemlerindendir (Demir, 2017: 277). Suikast, şehir merkezlerinde bombalı saldırı, meskun mahal ayaklanması gibi eylem metotlarını kullanan örgütün en eski ve en sık uyguladığı yöntem ise 'gerilla savaşı'dır.

Kuruluşundan 2000'li yıllara kadar 'uzun süreli halk savaşı' yürüttüğünü beyan eden PKK, bu süreçte kırsal kesimlerde halk üzerinde kurduğu baskı ve yaydığı korku ile kendisine yandaş bulmayı hedeflemiştir. Atabey (2017) bu stratejiyi Mao'nun öğretisi olarak ifade etmiş, Öcalan'a ait bir kavram olmadığını dile getirmiş ve bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir: "... örgüt Çin pratiğini dikkate alarak 1990'lı yıllarda köylü başta olmak üzere halkın iknası noktasında yöre halkına yönelik çoluk çocuk demeden şiddet eylemlerini uygulamışlar ve 2000 yılına kadar uzun süreli halk savaşı stratejisi kapsamında bir nevi yıpratma savaşı yürütmüşlerdir". Yine Atabey'in belirttiği gibi bu strateji ile sadece devlet otoritesini istenilen bölgede zayıflatma değil, aynı zamanda bölgenin de örgütün istediği yönde şekillendirilmesi hedeflenmiş, bir başka deyişle yöre halkının baskı ve korku salınarak yandaş hale getirilmesi hedeflenmiştir. Bununla beraber örgütün sağladığı toplumsal desteğin artmasında devlet otoritelerinin de rolü büyüktür. Örgüt bölgenin geri kalmışlığından yola çıkmış ve sömürülen Kürtlerin koruyucusu sıfatını kendisine vermiştir. Aynı dönemde alınan bazı tedbirler ise bu söyleme destek verir nitelikte olmuştur ve örgütün halkı devlete karşı kıskırtarak kendi

yanına çekmesine zemin hazırlamıştır. Bunlar arasında en önemlileri ise bölgede yaşayan halkın ana dilinin tanınmaması ve yerleşim yerlerinin isimlerinin değiştirilmesi olduğu görülmektedir.

Örgütün kurulduğu yılları, ülkede sıkıyönetimin olduğu akabinde askeri bir müdahalenin gerçekleştiği ve yeni yönetimin tüm yasadışı örgütlerin üzerine bütün gücüyle gittiği bir dönem olarak ifade eden Demir (2017), örgütün bu günlerde yaşadığı zorlukları ve hapishane günlerini hafızasına kazıdığını ve hayatta kalmak için kullandığı nesnelerden birisi haline getirdiğini ifade etmiştir. Kırsalda gerçekleştirdikleri eylemler sonrasında devletin bölgede aldığı tedbirleri arttırması ve yöre halkı üzerinde baskı oluşmasını kendisine fırsat bilen örgüt, bu sayede temsil ettiğini iddia ettiği tabandan destek bulmaya başlamıştır. Örgüt 2000’li yıllara gelindiğinde bu stratejisini terk etmiş ve kırsal alana dayalı mücadele iradesini şehirlere de taşıyarak kendisine meşru zemin elde etme çabalarına girmiştir.

Bunlara ek olarak 2000’li yıllara gelindiğinde Kürt olduğunu söyleyemeyen ve anadilini kullanmasına izin verilmeyen bir halk kitlesi olarak yaşadıkları mağduriyetleri bir nebze azaltmak ve haklarını elde etmek için örgüt bünyesinde dahi kendilerine yer bulamamaya başlayan Kürt Halkı içerisinde etnik-ayrılıkçı amaç gütmeyen ve Türkiye toprakları üzerinde birlik ve beraberlik içinde özgürce yaşamak düşüncesinde olan insanların var olduğunu da unutmamak gerekmektedir.

Bir sorunu çözmek için sorunun en temeline gidilmesi ve çözümün o temelde aranması gerektiğine olan inançtan yola çıkarak elde edilmeye çalışılan bilgilerin (en azından sayısal verilerin) tek olması gerekirdi; fakat kuruluşundan bu yana 40 yıl geçen ve silahlı mücadelesine başlayalı 36 yıl olan PKK hakkında gerek özel kurumların, gerekse devlet kurumlarının verileri birbirleriyle çelişmektedir. Çalışma kapsamına alınan IRA ve LTTE hakkında çok detaylı bilgilere ulaşılmasına ve o bilgilerin farklı kaynaklarda dahi büyük oranda aynı olmasına rağmen PKK konusunda böyle bir bilgi erişimi söz konusu değildir. Alptekin (2018) bu durumu şu sözlerle ifade etmiştir; “... PKK ile 34 yıldır devam eden silahlı çatışmalardaki kayıpların dokümantasyonu sorunludur. Değil isim isim, olay bazlı bilgiye ulaşmak, devletin Emniyet, Genelkurmay gibi farklı kurumlarının sunduğu rakamlar dahi sık sık birbirleriyle örtüşmemektedir. Terörle mücadelede doğru stratejilerin geliştirilmesi için doğru

teşhis, bunun için ise güvenilirliği test edilebilen ve detaylı bilgi içeren verilerin sistematik bir şekilde sunulması gerekmektedir”.

Her örgütün kurulması, büyümesi, varlığını sürdürmesi ve planladığı eylemlerini gerçekleştirebilmesi için gerekli olan belli bir maliyet vardır. Bunun yanı sıra diğer tüm örgütler gibi PKK da, her birey, kurum veya devlet gibi harcamaları olan ve bu harcamaları finanse etmek durumunda olan bir örgüttür. Bu harcamalar arasında örgüt mensuplarının eğitilmesi, barınması, beslenmesi, ulaşım, örgüt için kullanılacak silahlar, propaganda için gerekli olan belgelerin basım ve dağıtımı ilk akla gelenlerdendir. Alptekin (2018: 92-97) PKK'nın finans kaynaklarının en önemli kalemini uyuşturucu ticaretinin oluşturduğunu ve ayrıca sınır kaçakçılığından aldığı ve gümrük vergisi adını verdiği komisyon, sigara kaçakçılığı, Güneydoğu Anadolu'da baskın olduğu bölgelerde esnaftan topladığı vergi adını verdiği haraçlar, örgütün siyasi kanadının yönetiminde olan belediyelerden aldığı ihale komisyonları ve yurt dışında yaşayan destekçilerinden sağladığı bağış ve haraçların da önemli gelir kalemlerinden olduğunu belirtmiştir. Avrupa Birliği tarafından terör örgütü olarak ilan edilmesine rağmen Avrupa'dan toplanan haraç ve bağışlardan elde edilen tutarın yıllık 30 milyon avro dolaylarında olduğu iddia edilmektedir (Vatan, 28 Aralık 2016).

Günümüzde örgüte sağlanan lojistik desteği incelediğimizde örgütün en temel kaynağının ABD olduğunu görmekteyiz. Nitekim ABD, PKK'nın Suriye kolu olan Demokratik Birlik Partisi²⁸ (Partiya Yekitiya Demokrat-PYD) kontrolündeki Demokratik Suriye Güçlerine ciddi boyutta askeri mühimmat desteği vermektedir. Alptekin (2018) PYD'nin askeri kanadı olan Halk Koruma Birliklerine (Yekîneyên Parastina Gel) 2014 yılında başlatılan silahlandırma ve eğitim desteğinin bugün hala devam ettiğini ifade etmektedir. Sputnik Türkiye'nin (Hikmet Duran, 2018, Kasım 21) haberine göre ABD 2018 yılında gerçekleştirilen Hejin Operasyonu²⁹ kapsamında Demokratik Suriye Güçleri'ne ağır silah ile zırhlı araç yardımıyla bulunmuştur. Fakat bu yardım ve destekler Türk yetkililer tarafından eleştirilmiş ve Türkiye batılı

²⁸ PYD batılı ülkeler tarafından terör listesine alınmamış olmakla beraber Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü ile mücadelede müttefik olarak kullanılmaktadır.

²⁹ Hejin operasyonu, Suriye-Irak sınırında kalan Hejin ve Bagoz kentlerinin Irak ve Şam İslam Devleti Örgütü'nün elinden alınması için 2018 yılında başlatılmıştır.

müttefiklerine defalarca PKK'ya sağladıkları desteği kesmeleri çağrısında bulunmuştur (Alptekin, 2018: 95).

Örgüt lideri Öcalan, hükümetin 1978 yılında Kahramanmaraş olayları sonrası bölgede uygulanan sıkıyönetimi genişletmesi sonucu Türkiye'den kaçmayı zorunlu görüp silah kaçakçısı görüntüsünde Temmuz 1979'da Suriye'ye kaçmış ve Aralık 1979'da Lübnan'a vararak Kürdistan Yurtseverler Birliği lideri Celal Talabani'nin de desteğiyle oradaki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'yle irtibata geçmiştir. Türkiye'deki koşulların müsaade etmemesi sebebiyle militanlarını yurtdışında yetiştirmek zorunda kalan örgüt, Öcalan'ın temasları sonrasında Filistinlilerle anlaşarak Beka Vadisi'nde kendilerine ayrılan bölge olan Helvi Kampı'nda militanlarını eğitmiştir. Lübnan'ın işgal edilmesi sonrasında bazı üyelerini Helvi Kampında bırakarak Suriye'ye taşınan örgüt, militanlarını Şam, Halep, Haseki gibi şehirlere yerleştirmiştir. Aynı dönemde Ermeni kökenli bir örgüt olan ASALA ile iki ayrı ortak basın toplantısı gerçekleştirmiş ve 21-28 Nisan 1980 tarihlerini Kızıl Hafta ilan ederek ASALA ile işbirliği içinde olduğu 40 civarı eylem gerçekleştirmiştir. 1982 yılında Kürdistan Demokrat Partisi lideri Mesut Barzani ile PKK arasında, PKK mensuplarının Kürdistan Demokrat Partisi kontrolündeki Kuzey Irak şeridine aktarılması için bir anlaşma yapılmış ve örgüt küçük gruplar halinde bu bölgeye yerleşmiştir. Ortadoğu'daki diğer örgütler ile ilişkilerini geliştiren PKK, bir yandan da ülkeler bazında ilişkiler kurmayı hedeflemekteydi. Talabani aracılığıyla Sovyetler Birliği, Bulgaristan ve Küba ile temasa geçen örgüt, aynı dönemde Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi ve Suriye'deki Kürt hareketleriyle ilişkilerden sorumlu Cemil Esad ve diğer kardeşi Rıfat Esad ile temasa geçmiş ve örgütün Suriye'deki Kürtler üzerinde etkinliğini arttırması için ülke içerisinde kamplar kurmasına ve bürolar açmasına müsaade edilmiştir. Ulusal sınırları aşarak devletler düzeyinde ilişkiler geliştirmeye başlayan PKK uluslararası bir boyut kazanmıştır. Cephe örgütlenmesinin özellikle Avrupa ülkelerindeki faaliyetleri giderek hız kazanmış ve Cephe 1994 yılında Atina'da kurulan bürolarına ek olarak, Viyana, Oslo, Kopenhag, Helsinki ve Stockholm'de de bürolar açmıştır. Ayrıca, PKK'nın eski Sovyetler Birliği, Küba, Bulgaristan, İsrail, Sırbistan, Yunanistan, Libya, Filistin, Suriye, İran, Ermenistan, Gürcistan gibi yönetim boşluğu bulunan pek çok ülkeden eğitim, silah, eleman, finans, üslenme-barınma, diplomatik destek ve kolaylıklar sağlayabildiği değerlendirilmektedir (Kaya, 2013: 127-143).

Bütün bunların yanı sıra basın yayın organları aracılığı ile propaganda faaliyetlerini kolaylıkla yurtdışında gerçekleştirebilen örgütün uluslararası alanda sağladığı destek, karşılaştırmaya tabi tutulan diğer örgütlerde olduğundan oldukça farklı ve çarpık ilişkiler zincirinden oluşmaktadır.

IRA, LTTE ve PKK örgütleri hakkında genel bilgiler sunulan bu bölümde varılan sonuç PKK'nın gerek eylemleri ve hedef seçimleri, gerekse uluslararası alanda sağladığı destek ve sebep olduğu can kayıpları açısından IRA ve LTTE'ye kıyasla etkili olduğu, ülke çapında oldukça ağır maddi ve manevi kayıplara sebep olduğu görülmektedir. Ülke içi hasarın bu denli büyük olması ve kendisine verilen uluslararası desteğin bu denli güçlü olması gibi sebeplerle barışın sağlanması arasındaki ters orantı, bu noktada ortaya çıkmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KUZEY İRLANDA, SRİ LANKA ve TÜRKİYE'DEKİ BARIŞ SÜREÇLERİNİN İNCELENMESİ

3.1. KUZEY İRLANDA: BARIŞ İNŞA SÜRECİ

Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile dünya siyasetinde önemli bir yer edinmeye başlayan etnik çatışmalar meselesi, Kuzey İrlanda'da yaşanan çatışmalara karşı Britanya hükümetini harekete geçirmiş ve hükümet barışı sağlamak için neredeyse 10 yıl sürecek olan barış sürecini başlatmıştır. Taraflar arasında gerçekleştirilen gizli görüşmeler ile ilerleyen bu süreç, çatışmanın tüm taraflarının dahil edildiği ve üçüncü tarafların (arabulucuların) gözetiminde veya bilgisi dahilinde gerçekleştirilen müzakerelerden oluşmaktadır (Aktaş, 2014: 235-238).

Barışa yönelik olarak geçmiş dönemlerde Londra hükümetinden bağımsız bazı girişimler olmuşsa da bu girişimlerde başarısız olunmuştur. Bu barış denemelerinin tarihsel gelişimi bir sonraki bölümde aktarılmıştır.

3.1.1. Erken Dönem Girişimleri (1970-1994 Arası Dönem)

Kuzey İrlanda 1920 yılında kabul edilen İrlanda Hükümet Yasasından sonra Mart 1972 yılına kadar kendi parlamentosu ve hükümetine sahip konumdaydı (Demir, 2017: 192). Mart 1972'de Kuzey İrlanda'nın bu özerk statüsü sonlandırılarak doğrudan Londra'dan yönetilmeye başlanmış ve bu durum 1998 yılında imzalanan Belfast Mutabakatı'na kadar devam etmiştir (Coakly, 2010: 29-32; Aktaş, 2014: 233).

1972 Ocak ayında vukuu bulan Kazlı Pazar olayından sonra intikam almak duygusu ile örgüte katılımın rekor seviyelerde olduğu 1972 yılı, gerçekleşen ölümler neticesinde çatışmaların en kanlı yılı olarak değerlendirilmiştir. Halkın şiddetin son bulması taleplerine cevaben 1972 Temmuz ayında PIRA ile Britanya hükümeti arasında gizli bir barış görüşmesi gerçekleştirilmiş (Cheyne Walk Talks) fakat PIRA'nın 1975 yılı itibari ile Britanya'nın askeri ve siyasal olarak Kuzey İrlanda'dan çekilmesine ilişkin talebinin kabul edilmemesi ile PIRA iki taraflı bir anlaşmanın imzalanmasının olanaksız olduğuna kanaat getirmiş ve kısa süren çatışmasızlık dönemi son bulmuştur. Devam eden ikili gizli görüşmelerin ardından PIRA, 1974 Aralık ayında 2 Ocak 1975'e kadar çatışmaların durdurulduğunu ilan etmiş ve 1975 yılı

Şubat ayında yeniden ateşkes talebinde bulunmuştur. Daha ateşkesin ilk ayında memnuniyetsizliğini dile getiren örgüt, temsilcileri aracılığı ile Britanya hükümetine “savaş zamanında barış zamanından daha çok kazandıklarını (we achieve more in wartime than in peacetime)” duyurmuştur. (BBC, 2009).

Britanya hükümeti ve PIRA tarafından gerçekleştirilen barış görüşmelerinin yanı sıra uzun yıllardır devam etmekte olan çatışmalardan muzdarip olan Britanya halkı da 1970’li yıllarda ülkede barışı sağlamak niyetiyle, her ne kadar başarısız olmuş olsalar da halk tarafından ciddi oranda destek bulan bazı girişimlerde bulunmuşlardır. Siyasi elitlerden ziyade halk tabanından ortaya çıkmış olan bu hareketlerin başında 1973 yılındaki ‘Women for Peace’ ile 1976 yılındaki ‘Peace People’ hareketleri gelmektedir (Aktaş, 2014: 235-238).

Örgütün siyasi kanadı olarak nitelendirilen Sinn Fein Partisi lideri Gerry Adams’ın 1983 yılında Britanya Parlamentosuna seçilmesinden sonra Britanya Hükümeti ile Adams arasındaki doğrudan veya dolaylı temaslara Kuzey İrlanda’da çözüme giden süreç ilerlemekteydi (Aktaş, 2014: 236). Çözüme kadar olan süreçte PIRA ile de gizli görüşmelerini devam ettiren Londra Hükümeti bu konu gündeme getirildiğinde Aktaş (2014) ve Şöhret’in (2013) Yasemin Çongar’dan alıntılacağı üzere ‘asla görüşmüyoruz’ diyerek sürekli bu durumu inkar etmişlerdir.

İngiliz Hükümeti 1980’lerin ortalarına kadar bir iç sorun olarak gördükleri Kuzey İrlanda sorununu, devam etmekte olan şiddet olayları sebebiyle dış inisiyatifler arayarak çözüme yoluna da gitmiştir. 1985 yılında İngiliz hükümeti ile İrlanda hükümeti arasında BM nezdinde saklanan uluslararası bir anlaşma (İngiltere-İrlanda Anlaşması) imzalanmıştır. Bu anlaşma ile Kuzey İrlanda’nın statüsü hakkında Kuzey İrlanda halkının çoğunluğunun onayı ile değişiklik yapılabileceği resmi olarak kabul edilmiştir ve anlaşma ilerleyen süreçte gerçekleşen siyasal çözümün gelişmesinde de oldukça önemli bir role sahiptir (Kapaklıkaya, 2009: 80).

Adams’ın parlamentoya girmesinden sonra, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren devam eden gizli müzakereler 1994 yılına gelindiğinde PIRA’nın, Britanya hükümeti ile Sinn Fein’in resmen karşılıklı olarak masaya oturmaları karşılığında ateşkesi kabul ettiğini duyurması ile ilk olumlu sonucunu vermiş görünmekteydi; fakat dönemin başbakanı John Major’un Sinn Fein ile görüşmeyi son anda reddetmesi ile ateşkes

bozulmuş durumdaydı. Bu gelişme üzerine ABD devreye girmiş ve dönemin ABD başkanı Clinton tarafından Sinn Fein lideri Adams Beyaz Saray'da ağırlanmıştır. Böylece çözüm çabaları Sinn Fein, PIRA ve İngiliz hükümeti arasında açığa çıkmadan devam etmiştir (Şöhret, 2013: 59).

3.1.2. Belfast Anlaşması ve 1994-2005 Arası Dönem

3.1.2.1. Anlaşmaya Giden Yol

1990'lı yıllara gelindiğinde Britanya'nın PIRA'yı askeri yolla mağlup edemeyeceği ve aynı zamanda PIRA'nın da Britanya'yı Kuzey İrlanda'dan çekilmeye ikna edemeyeceği belirlenmiş bulunmaktaydı (Coakley, 2010: 30). Kapaklıkaya'nın (2009: 80-88) ifade ettiği gibi İngiltere hükümeti çözüme giden yolda; sorunun İrlanda boyutunun kabul edilmesi (1985 İngiltere-İrlanda Anlaşması), Sinn Fein'in politizasyonu, gerçeği kabullenme, terör yoluyla Birleşik İrlanda'ya ulaşmanın imkansızlığı, Amerikan desteği gibi birtakım yeni unsurları göz önüne alarak sorunu çözmek için strateji değişikliğine gitmiştir. Her ne kadar bu çabalar doğrudan bir etki yaratmamış olsalar da çözüme giden süreçte yapı taşları sayılacak adımlardır.

Devam eden şiddet eylemlerini sonlandırmak amacıyla 1993 yılı Aralık ayında İrlanda Cumhuriyeti Başbakanı Albert Reynolds ve İngiltere Başbakanı John Major Londra'daki başbakanlık konutunda tarihe Downing Street Bildirisi olarak geçen bir bildiri üzerinde anlaşmışlardır. Bu bildiri hükümetlerin birleşmenin geleceği konusundaki kararın, sınırın kuzey ve güney tarafındaki referandumlarla belirlenmesi gerektiğini vurgulamaları, Sinn Fein'in PIRA ateşkesi için ön kabul olarak gördüğü "İrlanda adası halkının self determinasyon" hakkına imkan sağlamaktaydı. Bu bildiri ile Kapaklıkaya'nın ifadesiyle tarihte ilk kez hem İngiltere, hem de İrlanda Cumhuriyeti yönetimleri, Kuzey İrlanda'ya dair yüzyıllardır süregelen stratejik isteklerini bir kenara bırakarak kararı halka bırakmış oluyorlardı. Her ne kadar bu bildiri Sinn Fein tarafından tatmin edici bulunmasa da, PIRA 1 Eylül 1994 tarihinde askeri operasyonları tamamen durdurduğunu ilan etmiş ve bunu 6 hafta sonra da loyalist milislerin ateşkes ilan etmesi ve siyasal müzakerelere dahil olmayı talep etmeleri izlemiştir (Coakley, 2010: 40-41).

1995 yılına gelindiğinde milis grupların silahsızlanması sorunu çözüm sürecini oldukça etkileyen bir unsur konumundaydı. İngiliz hükümetinin milis grupların

silahsızlanmasını müzakerelere girişin ön şartı haline getirmesi, barış girişimlerini çıkmaza sokmuş durumdaydı. Amerikalı senatör George Mitchell tarafından yönetilen, silahsızlanma sürecini denetleyen uluslararası organ, milis grupların tüm tarafların katıldığı müzakere süreci başlatılmadan silahsızlanmayacağını duyurmasından kısa bir süre sonra Londra Canary Wharf'ta bombalı saldırı düzenleyen PIRA, hem iki kişinin ölümüne sebep olmuş, hem de ateşkesi sona erdirmiştir (Kapaklıkaya, 2009: 89-92).

1990'lı yıllarda Kuzey İrlanda Barış Müzakereleri döneminde etkili bir arabuluculuk faaliyeti yürüten Mitchell, Kuzey İrlanda'daki silahsızlanma sorunu üzerine çalışmalar yapmış ve bu alanda oluşturulmuş komisyona başkanlık etmiştir (Alkan ve Çırtak, 2015: 86). Bu sürecin sonunda Ocak 1996 yılında 'Mitchell Prensipleri' hazırlanmıştır (Aktaş, 2014: 242). İlerleyen yıllarda imzalanan Hayırlı/Kutsal Cuma Anlaşması üzerinde oldukça önemli etkisi olan ve taraflarca da kabul edilen bu prensipler;

1. Siyasal sorunların demokratik ve tamamıyla barışçıl yollarla çözümü,
2. Bütün silahlı örgütlerin tamamen silahsızlandırılması,
3. Bu silahsızlanmanın bağımsız bir komisyonun memnuniyeti ile teyit edileceğinde mutabık kalmak,
4. Tarafların şiddetten vazgeçtiklerini, başkalarının kullanacağı şiddete veya şiddet kullanma tehdidine karşı çıktıklarını, böyle bir tehdidin sürece ve bütün partilerin katılımıyla yürütülen müzakereleri etkilemesine karşı olduklarını ilan etmeleri,
5. Bütün partilerin katılımıyla yürütülen müzakerelerde ulaşılan herhangi bir anlaşma ile bağlı kalmaya ve kabul etmeyecekleri bir husus olması durumunda ise sorunu demokratik ve tümüyle barışçıl metotlar ile çözmeyi kabul etmeleri,
6. Cezalandırma, öldürme, dövme eylemlerinin son bulması ve bu tür yöntemlerin uygulanmasının etkili yöntemler ile önlenmesidir (Alpha History).

1997 yılında İngiltere'de İşçi Partisi liderliğinde kurulan yeni hükümetin barış müzakerelerinin başlaması için milis grupların silahsızlanması ön koşulundan vazgeçmesi ve Sinn Fein'in elde ettiği siyasal başarılar neticesinde PIRA'nın 19 Temmuz 1997'de tekrar ateşkes ilan etmesi ile Eylül 1997 yılında Sinn Fein, Belfast'ta düzenlenen resmi siyasal müzakerelere taraf olarak katılma fırsatı elde etmiştir. Bu

süreçte Cumhuriyetçiler arasında ateşkes kararını onaylamayanlar Gerçek İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Real Irish Republican Army-RIRA) kurarak şiddet eylemlerini sürdürmeye devam etmişler; fakat barış yolunda atılan olumlu adımları engelleyememişlerdir. Bu müzakerelere ABD’li senatör Mitchell başkanlık etmiştir. Süreç Nisan 1998 yılında başbakan Tony Blair’in bizzat başkanlık ettiği 48 saatlik yoğun ve aralıksız müzakerelerden sonra neticelenmiş ve 10 Nisan 1998 yılı Cuma günü Hayırlı/Kutsal Cuma Anlaşması-Belfast Anlaşması imzalanmıştır (Kapaklıkaya, 2009: 89-100).

3.1.2.2. Belfast Anlaşması

10 Nisan 1998’de taraflarca uzun ve zorlu müzakere sürecinden sonra imzalanan Belfast Anlaşması, Kuzey İrlanda ve İrlanda Cumhuriyeti tarafından ayrı ayrı gerçekleştirilen referandumlarla kabul edilmiştir (Coakley, 2010: 41). Kuzey İrlanda için tarihi bir öneme sahip bu anlaşma ile Katolikler ve Protestanlar arasında 30 yıl süren ve binlerce kişinin ölümüne sebep olan savaş son bulmuş ve Kuzey İrlanda’nın geleceğine kendi halkının karar vereceği anlaşma taraflarınca kabul edilmiştir (Aktaş, 2014: 248).

Belfast Anlaşması’nın ana unsurları arasında Kuzey İrlanda halkının self determinasyon hakkına ek olarak, Kuzey İrlanda vatandaşlarının ister İngiliz, İrlandalı ya da her ikisi birden olma ve bu kimliklerle ilişkili pasaport taşıma hakları yer almaktadır (Coakley, 2010: 47; Mac Ginity, 2019: 230). Toplumlar arası uzlaşmaya önem verilen anlaşmada ortak sorunların değerlendirilmesi ile görevli bir Kuzey-Güney Bakanlar Komisyonu ve Galler, İskoçya, İrlanda, İngiltere ve Kuzey İrlanda meclislerinden temsilcilerin oluşturacağı bir İngiliz-İrlandalı Meclisi kurulması karara bağlanmıştır (The Belfast Agreement, 1998: GOV.UK). Anlaşmada ayrıca birçok farklı meseleye daha değinilerek çözümler getirilmiştir. Bunlar arasında; Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonları kurulması, ekonomik, sosyal ve kültürel meselelere (toplumsal gelişme ve kadınların kamusal alanda ilerlemeleri) çözüm bulma politikaları, uzlaşma sağlanması için çözülmesi gereken önemli bir mesele olan çatışma mağdurlarının durumu, milis örgütlerin yasal olmayan silahlanma faaliyetlerinin durdurulması- silahsızlanma (decommissioning) gibi sorunlar ve getirilen çözümler yer almaktadır (The Belfast Agreement). Hazırlanan bu anlaşmanın

bir diğer önemli özelliği ise İrlanda Adası üzerinde yaşayan vatandaşların çoğunluğu tarafından onaylanması şartının kabul edilmesiydi. Bazı muhalif görüşlere rağmen bahsi geçen anlaşma metninin birer nüshası her bir haneye gönderilmiş ve Kuzey İrlanda'da %71, İrlanda Cumhuriyeti'nde ise %94 evet oyu ile kabul edilmiştir (Kapaklıkaya, 2009: 94). Bu durum bizlere, halkın uzun yıllardır süren çatışmaların son bulmasını istediklerini göstermektedir.

3.1.2.3. 1998-2005 Arası Dönem

PIRA'nın etkisiz hale getirilmesi olarak adlandırılan son dönem Belfast Anlaşması ile başlayıp PIRA'nın silahlı mücadeleyi tamamen bıraktığını açıkladığı 2005 yılı arasını kapsamaktadır. Bu dönemde PIRA terör eylemleri eski dönemlere kıyasla oldukça azaltmış ve Birleşik Krallık yönetimi de örgütün büyümesine katkı sağlayan baskıcı ve ayrımcı politikalarını, önceki dönemlerde ayrımcılıkla ilgili eleştirilen kurum ve yasalarını ortadan kaldırmış görünmektedir. Bu gelişmeler barışın sağlanması konusunda yapılan müzakerelerde çözüme giden süreci hızlandıran etmenler olarak karşımıza çıkmaktadırlar (Demir, 2017: 202-207).

1998 yılında barış anlaşması imzalanmış olmasına rağmen anlaşma konuları arasında gündemi en çok meşgul eden meselelerden birisi olan paramiliter (Kraliyet yanlısı ve karşıtı olarak kurulan tüm örgütler kastedilmektedir) grupların silahsızlanması sorunu hala çözümsüzdü. Hayırlı Cuma Anlaşması'nın tarafları İngiliz, İrlanda ve Kuzey İrlanda hükümetleriydi ve Sinn Féin, Ulster Birlikçi Parti (Ulster Unionist Party), Demokratik Birlikçi Parti (Democratic Unionist Party), Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Social Democratic and Labour Party), Kuzey İrlanda Kadınlar Birliği (Northern Ireland Women Coalition) ve İşçi Birliği (Labour Coalition) gibi bir çok yapılanmanın siyasi temsilcileri tarafından da imzalanmıştı fakat bu anlaşma milis güçleri bağlayıcı bir niteliğe sahip değildi. Mitchell ilkelerine bağlılıklarını beyan eden anlaşma, paramiliter güçlerin iki yıl içerisinde silahsızlanmasını hedeflemekteydi; ancak bunun nasıl gerçekleştirileceğine ilişkin belirli bir çözüm anlaşma metni içerisinde karara bağlanamamıştı (Aktaş, 2014: 247-256).

PIRA tarafından çoğunlukla olumlu karşılanan Belfast Anlaşması'na muhalefet olan ve silahlı mücadeleyi devam ettirmek isteyen diğer militan örgütler de mevcuttu. Bu

örgütler arasında, RIRA³⁰, Sürekli İrlanda Cumhuriyet Ordusu (Continuity Irish Republican Army-CIRA) ve INLA önde gelen gruplardandırlar. Silahsızlanma meselesi gündemdeyken 15 Ağustos 1998 günü RIRA'nın üstlendiğı bir bombalı saldırı gerçekleştirilmiş ve 29 kişi (Protestan- Katolik) hayatını kaybetmiştir. Kuzey İrlanda'nın Omagh kasabasında gerçekleşen bu saldırı Kuzey İrlanda halkı arasında kenetlenmeyi sağlamış ve şiddete dönüşün ağır sonuçlarını hem halka, hem de siyasilere bir kez daha göstermiştir. Saldırı aynı zamanda siyasi partilerin, örgütlerin silahsızlanması hususunda sürece destek vermelerine de katkı sağlamış durumdaydı. Bu gelişmeler üzerine sırasıyla 24 Ağustos 1998 yılında INLA ateşkes ilan ettiğini duyurmuş ve 8 Eylül 1998 yılında ise RIRA tüm askeri faaliyetlerini durduğunu ilan etmiştir. 1998 yılı yaz sonlarına gelindiğinde CIRA hariç tüm örgütler ve paramiliter gruplar silahlı mücadelenin faydasız ve kötü olduğu hususunda anlaşılmış, siyasi çözüm yolları bulmayı desteklemeye başlamışlardır. PIRA da 1999 yılında Bağımsız Silahsızlanma Komisyonu'na temsilci atayacağını duyurarak silahsızlanma yolunda adım atmaya başlamıştır. 2001 yılına gelindiğinde halkın barışa olan desteğı ve inancına rağmen Kuzey İrlanda'da Protestanlar ve Katolikler arasında gerilim devam etmekteydi ve bu durum şiddetin caddelere yansımaya sebep olmaktadır. Anlaşma ile getirilen polis düzenlemesi ve Katoliklerden de çok sayıda polis alınması gibi reformlara rağmen çatışmalar düşük yoğunluklu olsa da devam etmekteydi. Polis reformu üzerinde bazı konularda sıkıntılar yaşanmasına rağmen siyasal alanda getirilen güç paylaşımı mekanizması ve tüm okulların müfredatına eklenen vatandaşlık eğitimi dersi, demokratik ve kırılğan barış sürecinin birer parçası olarak olumlu şekilde yürütölmektedirler (Kapaklıkaya, 2009: 96-98).

PIRA'nın bu süreçte uzun yıllardır verdiği silahlı mücadelesini tüm taktik ve stratejilerine rağmen bırakma yoluna gitmesinin en önemli sebebi olarak, temsil ettiğini iddia ettiğı etnik gruptan istediğı oranda destek bulamamış olması ya da şiddet ve ölümlerden dolayı yorulmuş halkın Belfast Anlaşması sonrası barışa olan inançları ile örgütün destek kaybetmesi olarak değerlendirmek mümkündür. PIRA'nın silah bırakmasında bir diğer önemli etken ise, İngiltere'nin Thatcher döneminde ve öncesinde uyguladığı katı tutumlarını yeni kurulan İşçi Partili hükümet döneminde

³⁰ RIRA 1997 yılında IRA'nın ateşkes ilan etmesinden sonra örgüt içinde silahlı mücadeleyi devam ettirmek isteyen bir grup tarafından aynı yıl kurulmuştur.

terk etmesi ve iki taraflı müzakerelere dayanan bir barış ortamı için çalışmaları olmuştur. Ayrıca PIRA'nın 1987 yılında Enniskillen bombalı saldırısının Sinn Fein lideri Adams tarafından ağır bir şekilde eleştirilmesi ve bu olayda Sinn Fein'in kendine özgü iradesini ortaya koyması sonucunda Britanya Hükümeti ile barış görüşmelerini sürdürebilmesi de bir diğer önemli etkidir. Siyasi kanadın işlevinin ne kadar önemli olduğunu ve doğru muhatap belirlemenin gerekliliğini ortaya koyan bu vaka, ayrıca siyasi kanadın silahlı kanadı bağlayıcılığını anlayabilmek noktasında da önemli bir örnek teşkil etmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken bir diğer önemli husus ise neredeyse 2000'li yıllara kadar PIRA'nın şiddet eylemlerine artan oranda karşılık veren Britanya Hükümeti'nin başarı elde edememesi ve aynı şekilde PIRA'nın da şiddet yoluyla istediği hedeflere varmasının imkansızlığını kabul etmiş olmasıdır. Britanya hükümetinin PIRA'nın uluslararası finansman ve lojistik ağını çökertmesi ile savaşma gücünü kırması da bir diğer etmen olarak değerlendirilebilir (Alptekin, 2018: 138-144).

Yukarıda bahsedilen gelişmeler neticesinde ve Sinn Fein'in baskıları sonrasında PIRA, 2001 yılında başlattığı silahlarını Uluslararası Bağımsız Silahsızlandırma Komisyonu'nun (Independent International Commission on Decommissioning-IICD³¹) kontrolünde, ara dönemde yaşanan bazı güvensizlikler sebebiyle sekteye uğrasa da, teslim etme işlemini 2005 yılına kadar tamamlamış ve PIRA mücadelesi yöntemi olarak siyasi ve demokratik yolları tercih ettiğini açıklamıştır (International Crisis Group-ICG, Kasım 2014). Aktaş'ın (2014) ifadesiyle Kuzey İrlanda'da barış sürecini başarıya taşıyan en önemli etmenlerden birisi, müzakereler boyunca çalışan üçüncü bir tarafın, uluslararası bağımsız komisyon ve/veya gözlemci heyetlerin var olmalarıydı ve barış süreci boyunca ortaya çıkan pek çok sorun bu üçüncü tarafların girişimleri ve raporlarıyla çözüme kavuşturulmuştur. Nitekim silahsızlanma meselesinde de IICD ve Mitchell'in katkıları azımsanamaz niteliktedirler. Eylül 2005'te PIRA'nın silahsızlandığının resmen tescil edilmesinden sonra (ki bu silahsızlanma Ekim 2005, Şubat 2006 ve Ekim 2006'da Bağımsız İzleme Komisyonu³²

³¹ Başkanlığını Kanadalı bir generalin yürüttüğü IICD, 1997 yılında kurulmuş ve Geçici IRA'nın silahsızlandırılmasının denetimini yapmıştır.

³² Bağımsız İzleme Komisyonu 2003 Eylül'ünde İngiltere ve İrlanda hükümetleri tarafından silahlı grupların durumları ile ilgili gözlem ve değerlendirmeler yapmak üzere kurulmuştur.

(Independent Monitoring Commission tarafından onaylanmıştır) 2007 yılında Britanya ordusu 40 yıldır devam eden Kuzey İrlanda operasyonunu sona erdirmiştir (Aktaş, 2014: 256-261).

Diğer dönemlere kıyasla şiddet eylemlerinin oldukça düşük yoğunluklu yaşandığı bu dönem sonunda PIRA, 2005 yılında tamamen silahsızlandığını ilan etmiştir. Toplumsal alanda yaşanan ayrımcılık ve ötekileştirilmişlik durumlarının son bulması ise uzun vadede ortaya çıkacak sonuçlar arasında yer almaktadırlar.

3.1.3. 2005'ten Günümüze

PIRA'nın silahsızlanmasından sonra bir diğer önemli sorun ise paramiliter grupların silahsızlanması meselesiydi. Her ne kadar bazı paramiliter gruplar barış sürecine destek vermeyi ve silahsızlanmayı kabul etmişlerse de bazıları silahsızlanmayı reddederek günümüzde dahi varlıklarını sürdürmektedirler. Barış sürecini günümüzde dahi tehdit edenler gruplardan en önemli ikisi RIRA (2012 sonrasında yeni ismiyle New IRA) ve CIRA örgütlenmeleridir. Fakat barış sürecinin olumlu sonuçlar vermesi ve toplumun şiddet eylemlerinden barış için istekli olması sebeplerinden dolayı bu örgütlerin toplumsal tabanda sağladıkları destekleri günümüzde oldukça düşüktür (Şöhret, 2013: 50-59).

RIRA ve CIRA örgütlenmelerinin varlığına rağmen Belfast Anlaşması sonrası dönemde barışın sağlamlaştırılması üzerine yapılan çalışmalar hızlandırılmış ve yaşanan mağduriyetler giderilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalara İngiliz hükümeti tarafından 1998 yılında başlatılan ve 2010 yılında yayınlanan, Kanlı Pazar olaylarının tekrardan incelenmesi ve raporlanması³³ çalışması örnek olarak gösterilebilir. 1972 yılı Kanlı Pazar olayından sonra hazırlanan Lord Widgery inceleme raporuyla oldukça farklılık gösteren yeni rapor (Lord Saville Report) 10 bölüm, değerlendirme ve sonuç bölümü de dahil olmak üzere toplam 11 ayrı kısımdan ve yüzlerce sayfadan oluşmaktadır (Report of the Bloody Sunday Inquiry, GOV.UK 2010; *The Guardian* 2010). Kanlı Pazar saldırısı sonrasında hayatını kaybedenlerin yakınları, olaylara tanıklık edenler ve yerli halk tarafından oldukça olumlu karşılanan bu yeni rapor açıklandığında John Kelly (kardeşi Michael Kelly kanlı pazarda hayatını kaybetmiştir)

³³ Aynı zamanda İngiliz resmi tarihinin en uzun sürede hazırlanmış en maliyetli inceleme raporudur.

ve diğ er mağdurlar ellerindeki Widgery raporunu kameralar önünde yırtarak yeni raporun gerçekliğini ve raporu kabul ettiklerini mutlulukla göstermişlerdir (BBC, 2010).

Widgery ve Saville raporlarının değ erlendirmesini yapan Henry Foy'un (BBC, 2010) tespitlerine göre iki rapor arasında görünen en çarpıcı farklılıklardan bir tanesi, ilk kimin ateş i başlattığı konusundaydı. İlk raporda İngiliz askerlerine yönelik halkın ateş i başlattığından bahsedilmişken Saville Raporu'nda ise askerlerin sunduğu delillere rağmen böyle bir durumun söz konusu olmadığı kabul edilmiş ve rapor, olay mağdurları tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır (Foy, 2010).

Muhakkak ki hayatlarını kaybedenler için zaman geri alınamaz fakat hazırlanan bu rapor ve sonrasında gelen açıklamalar, Kuzey İ rlanda barış sürecine olan inancı ve bağlılığı arttırmıştır. BBC'nin (2010) haberine göre rapordan sonra İngiliz hükümeti adına özür dileyen Başbakan David Cameron yaptığı konuşmasında, Kanlı Pazar günü yaşananların haksız ve yersiz olduğunu ifade etmiş ve 'yanlıştır' diye belirtmiştir.

Sembolik olarak görülse de bu olumlu gelişmelerin yanı sıra bir takım zorluklarla da karşılaşan Kuzey İ rlanda barış süreci, henüz tamamlanmış değildir. 2012 yılına kadar Belfast Belediye binası önünde normalde her gün dalgalanan Birleşik Krallık bayrağı hakkında yapılan yeni düzenleme ile yılda sadece belirli günlerde olmak üzere toplam 15 gün dalgalandırılmasına karar verilmiştir. Birleşik Krallık taraftarı olan (Birlikçiler) kesimin büyük tepki göstermesine yol açan bu olaydan sonra Belfast'ta şiddete dayalı olaylar gerçekleşmeye başlamıştır. Toplumsal alanda eşitliği sağlamak amacıyla böyle bir karar aldıklarını savunan Sinn Fein ve Sosyal Demokrat İşçi Partisi, Yıldız'ın (2014) ifade ettiği gibi Birleşik Krallık bayrağının tümenden kaldırılmasını talep etmemişlerdir. Bu durum ise Cumhuriyetçi Partiler tarafından Kuzey İ rlanda'nın mevcut anayasal statüsünün kabul edildiğinin bir göstergesidir (Yıldız, 2014: 293-299).

Yaşanan bir çok olumlu ve olumsuz gelişmelere rağmen Kuzey İ rlanda barış süreci uzun yıllar süren çatışmalar sonucunda masa başında müzakereler ve bu müzakerelere dahil edilen çatışma tarafları ve üçüncü tarafların gözlemi dahilinde ilerleyen süreçlerden meydana gelmektedir. Ülke içerisinde yaşanan mezhep kavgasının zaman içerisinde etnik çatışma boyutunda bir hal alması sebebiyle karşılıklı olarak taraflar

arasında saf bir güven ilişkisinin kurulduğunu günümüz şartlarında söylemek pek doğru olmayabilir; fakat burada önemli olan husus şudur ki, toplumsal olarak barışa ihtiyaç duyduklarının bilincine varan Kuzey İrlanda halkı, süreç her ne kadar inişli çıkışlı olsa dahi, tekrar çatışma ortamına dönmek konusunda kararlı gözükmektedirler.

Her ne kadar bir ülkede belli koşullarda ve dönemde çatışma çözümünde ve barış inşasında etkili olan yöntemler başka ülkelerde tümüyle etkili olamasa da, Kuzey İrlanda barış süreci örneği değerlendirildiğinde, başka ülkelerdeki çatışmaların çözümüne yönelik bazı önemli notlar çıkarılabilmektedir. Mac Ginty (2019) bu değerlendirmeyi yaparken, benzer örneklerinde uygulanmak üzere Kuzey İrlanda barış sürecinden alınması gereken dersleri 10 madde halinde sıralamaktadır. Bunlar arasında ilk sırada değişimin ve dönüşümün mümkün olduğuna duyulan inanç gelmektedir. Kuzey İrlanda barış sürecinin bir barış anlaşmasıyla bitebileceğine neredeyse kimsenin inanmadığını ifade eden Mac Ginty, bunun azimle ve riskleri göze alarak gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bu sıralamada ikinci olarak grup içi ve gruplar arası olarak hükümet, siyasal partiler, militan gruplar ve topluluklar arasında gerçekleştirilen müzakerelerin önemi vurgulanmaktadır. Genelde gizli olarak sürdürülen bu müzakereler, barış sürecinin geldiği son aşamada oldukça önemli etkiye sahiptirler. Üçüncü olarak, barış sürecinin sokaktaki halkın isteklerini temsil etmediği ifade edilmiştir. Barış sürecinin sadece İngiltere ve Kuzey İrlanda hükümetleri, militan gruplar ve siyasi partilerle (elitler) sınırlandırıldığına değinilmiş ve Birlikçi Protestanların yarısının 1998 yılı barış anlaşmasına karşı halk oylamasında hayır oyu kullanmalarının temel sebebinin, halkın müzakere sürecine dahil edilmemesi olduğu ifade edilmiştir. Dördüncü olarak tarafların barış süreci içerisinde isteksiz tavırlarına rağmen sürece küçük de olsa ivme kazandıran bazı gelişmelerin yaşandığı belirtilmiştir. Örneğin, ABD Başkanı Bill Clinton'ın Kuzey İrlanda'yı ziyareti ve ekonomik kalkınma için ilave parasal kaynak aktarılacağını duyurması barış sürecine çok büyük etki etmese de, sürecin varlığına hizmet etmiştir. Beşinci olarak ekonomik büyümenin önemi vurgulanmıştır. Barış görüşmelerinin gerçekleştiği dönemde meydana gelen ekonomik büyüme ve maaşların artması ile halk arasında barışa duyulan güven ve barış isteği artmıştır. Bu süreçte hem İrlanda, hem de Britanya hükümetleri, militan grupları para ile ikna etme ve sivil toplum kuruluşlarına barış

projeleri hazırlama imkanı sağlamayı da içeren, başarılı bir barış süreci için gerekli yatırımları yapabilmışlerdir. Altıncı sırada barış sürecinin belirli koşul ve kurallar zemininde başlatılmasının önemi ifade edilmiştir. Kuzey İrlanda barış sürecinde en önemli zemin kurallarından birisinin, barış görüşmelerine başlamadan önce ateşkes ilan edilmesi gerektiğinin kural olarak ifade edildiği belirtilmiştir. Yedinci olarak barış anlaşması imzalamanın zor olduğu, fakat asıl meselenin bu imzalanan anlaşmayı uygulamak olduğu ve bunun uzun bir süreç olduğu belirtilmiştir. Sekizinci olarak ifade edilen husus ise, barış görüşmelerine dahil edilen tarafların, süreç içerisinde istedikleri yerine getirilmediğinde görüşmeleri askıya almalarını engellemek olduğudur. Bunu sağlamak için Kuzey İrlanda örneğinde, 'her şey kabul edilene kadar hiçbir şey kabul edilmeyecektir' kuralı çıkartılmıştır. Dokuzuncu olarak tüm tarafların dahil edildiği müzakerelerin önemi vurgulanmıştır. 1970'lerde, 80'lerde ve 90'larda barış görüşmeleri başlatılmış fakat şiddete başvuran gruplar bu süreçlere dahil edilmemişler ve varılabilecek herhangi bir anlaşmayı bozmaya meyilli davranmışlardır. Fakat son görüşmeler örgüt ile ilişkili olan Sinn Fein partisinin de dahil edilmesiyle ilerlemiştir. Örgütü ateşkese ikna eden parti daha sonra Mitchell Prensiplerini kabul ederek sürece ivme kazandırmıştır. Bu durum halk arasında, devlet dışı silahlı faaliyet yürüten gruplarla asla müzakere edilmemesi gerektiğine ve bunların terörist gruplar olduğuna inananlar tarafından tepkiyle karşılanmış olsa da müzakereler devam etmiş ve olumlu sonuçlar alınmıştır. Son olarak ise sürece dahil olan grupların hiçbirisinin olası bir başarısızlığı kabullenmek istememesi olduğu hususuna dikkat çekilmektedir. Tarafların farklı istekleri olsa dahi barış süreci taraflarca hassasiyetle yürütülmüş ve sürece karşı meydana gelebilecek olası baltalama girişimlerine karşı dikkatli olunmuştur (233-235).

3.2. SRİ LANKA: BARIŞ İNŞA SÜRECİ

LTTE 1983 yılında ilk etkili eylemini gerçekleştirdikten sonra, Sri Lanka yönetimi tüm Tamil halkı üzerindeki baskı politikalarını arttırmış ve ülkenin çeşitli bölgelerinde, özellikle başkent Colombo'da, Tamil azınlığa karşı toplu öldürme faaliyetlerini arttırmıştır. Tamillere karşı olan bu sert uygulamaların, LTTE tarafından uluslararası zeminde oldukça başarılı şekilde kullanılması ile Sri Lanka devleti zor durumda bırakılmış ve hatta medya aracılığı ile sık sık eleştirilen Sri Lanka, başka

devletlerin yaptırımlarıyla da yüzleşmiştir. 11 Eylül sonrası dönemde uluslararası konjonktürün terörle mücadele eden devletler lehinde, kendilerine tanınan fiili sınırlar genişletilerek değişmesi ve dünya gündeminin Ortadoğu, Latin Amerika, Kuzey Kore gibi başka sorunlu bölgelere kayması, Tamil meselesinin uluslararası alanda gündemini kaybetmesine sebep olmuştur. Bu durumu fırsata çeviren Sri Lanka devleti, Hindistan'ın desteğini kazandığı bir dönemde topyekûn bir imha savaşı başlatmış ve LTTE'yi ağır bir askeri üstünlükle mağlup ederek, örgütün şiddet üretme kapasitesini kırmıştır (Alptekin, 2018: 106-108).

Bu savaştan sonra başlatılan barış çalışmalarına girmeden önce savaş öncesi dönemde girişilen barış faaliyetleri kısaca bir sonraki bölümde değerlendirilecektir.

3.2.1. Erken Dönem Girişimleri

Sri Lanka'da iç savaşın başladığı 1983 yılında, topyekûn imha savaşının başladığı 2006 yılına kadar iki barış girişiminin yaşandığından söz edilmektedir. Bunlardan ilki Hindistan'ın girişimiyle 1985 yılında başlatılan Thimphu Barış Görüşmeleri'ydi ve bu görüşmeler neticesinde 1987 yılında daha önce de bahsettiğimiz gibi Hindistan-Sri Lanka Barış Anlaşması imzalanmıştır (Mücek, 2016: 107-108).

Hindistan-Sri Lanka Anlaşması Hindistan Başbakanı Rajiv Ghandi ve Sri Lanka Cumhurbaşkanı J.R. Jayawardene tarafından 1987 yılında imzalanmıştır. 8-13 Temmuz 1985 tarihlerinde gerçekleşen Butan-Thimphu görüşmeleri başlamadan önce taraflar arasında ateşkes sağlanması için orta yolu bulmaya çalışan Hindistan, bu süreçte Tamiller lehine Sri Lanka yönetiminin baskısının azaltılmasını ve devam etmekte olan demografik yapının değiştirilmesini amaçlayan Sinhal halkının iskan edilmesi projesinin durdurulmasını içeren bir takım maddeleri kabule açmıştır. Taleplerin kabul edilmesi ile başlayan görüşmeler sırasında tutuklu bulunan 643 Tamilli politik serbest bırakılmıştır; fakat yine de Tamillerin kontrolünde olan Jaffna bölgesinde halk, bu sürece destek olmamış ve grev başlatarak militan Tamil temsilcilerinin görüşmelerden çekilmelerini talep etmişlerdir. O dönemde mevcut olan beş Tamil örgütü olan LTTE, Eelam Devrimci Öğrenci Örgütü (Eelam Revolutionary Organization of Students), Eelam Halkı Devrimci Özgürlük Cephesi (Eelam People's Revolutionary Liberation Front), Tamil Eelam Halkın Kurtuluş Örgütü (People's Liberation Organization of Tamil Eelam), TELO, parlamentodaki TULF temsilcileri

ve Hindistanlı gözlemciler de görüşmelere dahil edilmişlerdi. Görüşmelerde temel uzlaşmazlık, yürütmenin paylaşılması hususunda ortaya çıkmıştır. Tamillerin bağımsızlık talepleri reddedilirken, Sri Lanka Hükümetinin ateşkes kararlarına uymadığı iddialarıyla umutsuzluğa kapılan taraflar, ikinci tur görüşmelerinin Ağustos ayında yapılması için karara varmışlardır. İkinci tur görüşmelerde de benzer şekilde taraflar arasında karşılıklı olarak taleplerinden taviz vermemeleri nedeniyle uzlaşma sağlanamamıştır. Uzlaşma sağlanamaması sonrasında kendi ülkesindeki Tamil nüfusunun benzer talepleri olmasından çekinen Hindistan, Sri Lanka devletinden yana tavır almaya başlamış ve Sri Lanka devleti ile 1987 yılında LTTE'nin faaliyetlerini engellemek, örgütün silahsızlandırılması için çalışmak ve Tamillerle Sri Lanka devleti arasındaki meseleyi çözmek üzere Hindistan Barış Gücü'nün Sri Lanka'ya gönderilmesini öngören anlaşmayı (Indo-Lanka Accord) imzalamışlardır (Mücek, 2014: 107-135).

Sri Lanka'da gerçekleşen ikinci barış deneyimi ise 1994 yılında Sri Lanka'da Bandaranaike ailesinin iktidara gelmesiyle başlamıştır. Eylül 1994'te başlatılması planlanan barış görüşmelerine kadar olan süreç, karşılıklı olarak mektuplaşmalarla yürütülmüştür³⁴. Bu görüşmeleri diğer barış girişiminden ayıran en önemli farkın, halkın sürece olan desteği ve isteği noktasında olduğunu görmekteyiz. Barış görüşmelerinin başlayacağı günlerde LTTE tarafından Sri Lanka deniz gücünün en büyük iki gemisinden birisine saldırı düzenlenmiş ve 20 gemicinin hayatını kaybetmesine sebep olunmuştur. Buna rağmen Sri Lanka yönetimi barış görüşmeleri için geri adım atmamış ve LTTE'de barış görüşmelerini yapmak için Jaffna'ya gelen hükümet heyetini oldukça sıcak karşılamış ve görüşmeler ılımlı bir ortamda gerçekleşmiştir. Hükümet karşıtlarının LTTE'nin bu süreci silahlanma ve güç kazanmak için desteklediğini savunmalarına rağmen Sri Lanka yönetiminin barışı sağlamak için gösterdiği kararlı tutum, LTTE'yi dahi şaşkınlığa uğratmış durumdaydı. İlk tur görüşmelerinin temel konusu savaştan etkilenen bölgelerde mülteci sorununun çözümü ve alt yapı sorunlarına ilişkin idi. Süreç devam ederken şiddet eylemlerini sürdüren LTTE, siyasi bir isim olan Gamini Dissanayeke ve 50 kişinin hayatına sebep

³⁴ Daha fazla bilgi için bkz. <http://tamilnation.co/>.

olan bir eylem gerçekleştirmiştir³⁵. Barış görüşmelerinden önce Sri Lanka hava kuvvetlerine bağlı uçaklar tarafından Jaffna bölgesinde, barış görüşmelerinin başlaması ve bölgede uygulanmakta olan ekonomik ambargonun gevşetilmesi ile ilgili İngilizce ve Tamilce yazılmış bildiriler dağıtılarak halka, süreçle ilgili bilgilendirme yapılmıştır. Bu görüşmelerde Kızılhaç Örgütü'nün arabuluculuğunun önemli katkıları bulunmaktadır. Karşılıklı güvensizliklerle ilerleyen bu süreç, tarafların birbirlerini zaman kazanmakla suçlamalarıyla devam etmekteydi. Birçok kez ateşkes ilan edilmesine rağmen defalarca bozulmuş ve barış girişimi olarak değerlendirilen bu dönemde LTTE, gözlemci heyetin görüşmelere katılmasını talep ederken bu istekleri, hükümet tarafından isteksizlikle karşılanmıştır. Devam eden şiddet olayları, suikastlar ve silahlı saldırılar sonrasında 1998 yılında LTTE'yi terör örgütü olarak ilan eden Sri Lanka hükümeti, herhangi bir barış görüşmesi için kapıları kapatmış görünmekteydi. Devam eden süreçte Tamil bölgeleri için hükümet tarafından yapılan yatırımların LTTE tarafından engellenmesi de ülke içerisindeki kargaşanın tırmanmasına sebep olmaktaydı (Mücek, 2014: 151- 224).

Hindistan, Norveç ve İngiltere başta olmak üzere birçok arabuluculuk girişiminde bulunulmasına rağmen Sri Lanka'da taraflar arasında barışı sağlamak noktasında kısa süreli olumlu gelişmeler dışında bir ilerleme kaydedilememiş; aksine taraflar kısa süreli olan bu dönemlerde askeri anlamda daha fazla güçlenerek şiddet eylemlerini sürdürmüşlerdir.

11 Eylül saldırısı sonrasında uluslararası alanda oldukça önem kaybeden Tamil meselesi, LTTE'nin hem siyasal hem de finansal olarak darboğaza girmesine sebep olmuştur. Sri Lanka hükümeti tam da bu noktada, Tamil hareketinin olabileceği en zayıf noktada, LTTE ile anlaşma masasına oturtmak niyetindeydi. 2002 yılında hükümet LTTE üzerindeki yasağı kaldırarak barış görüşmeleri yeniden başlatılmıştı. Hükümetin amacı, LTTE'ye silah bıraktırmak, LTTE'nin amacı ise hükümeti Tamil bölgesinin özerkliğine, hatta bağımsızlığına ikna etmektir. Bu görüşmeler İngiltere ve BM destekli Norveç'in arabuluculuğuyla gerçekleşmişti. Tamiiller için Hindistan'ın arabuluculuk yapmasından ziyade Norveç'in varlığı daha güven vericiydi; fakat Sri

---

³⁵ LTTE bu saldırıyı üstlenmemiştir; fakat Dissanayake'nin 1981 yılındaki Tamil saldırılarında büyük etkisi olduğu gerekçesiyle kendisine olan büyük nefretleri bu olayın LTTE'ye kalmasına katkı sağlamıştır.

Lanka hükümeti için sorunla hiçbir alakası olmayan batılı bir devletin müdahil olması rahatsız edici bir durum mahiyetinde görünmekteydi. Dönemin başkanı Kamaratunga'ya göre ise Sri Lanka tarihinde ilk kez yabancı bir ülkenin sınır çizgilerinin belirlenmesinde rol alması, devletin egemenlik haklarına zarar verir durumdaydı. Tam olarak siyasal bir çözüm olmasa da bu görüşmelerde imzalanan mutabakatlar, siyasal çözüme giden yolda birer yapı taşı mahiyetinde görünmekteydiler. Norveç'in girişimi ile 2002 yılı Eylül ayında Tayland/Puket şehrinde barış görüşmelerinin birinci turu gerçekleşmiş, ikinci tur yine Bangkok/Tayland'da gerçekleşmiş ve üçüncü tur Oslo/Norveç'te, dördüncü tur Bangkok'da, beşinci tur Berlin'de, altıncısı tur ise Japonya'da gerçekleştirilmiştir. Görüldüğü üzere bir çok uluslararası aktör Sri Lanka'daki barış sürecine dahil olmuş ve çözümü için hem maddi, hem siyasi çaba sarf etmişlerdir. Fakat LTTE hem arzu ettiği bağımsız Tamil Devleti kurma hedefinden taviz vermemiş ve hem de Sri Lanka yönetiminin yapılan barış görüşmelerinde vaat ettiklerini, Tamil yoğunluklu bölgelerin kalkınma, altyapı, eğitim, sağlık vb. konularda yatırımlar yapılarak geliştirilmesi sözlerini gerçekleştirmediğini gerekçe göstermiş ve LTTE 2006 yılına kadar olan sözde barış sürecinde birçok sarsıcı eylemle ilişkili suçlanmıştır. Bunlar arasında 13 Ağustos 2005 tarihinde Tamil kökenli dışişleri bakanı Lakshman Kadirgamar'a düzenlenen suikast barış sürecini sekteye uğratan önemli gelişmelerden birisiydi. Bu suikast, çatışmanın taraflarınca reddedilmiş olmasına rağmen halk arasında Sri Lanka hükümetinin suçlu olduğu düşünülmekteydi (Lewis, 2019: 292-297; Mücek, 2009: 225-278).

Bu dönemi değerlendirirken karşımıza çıkan en büyük sorunun paramiliter grupların silahsızlanması noktasında görmekteyiz. Barış görüşmelerine rağmen silahsızlanma sorunu üzerinde mutabık kalınamaması ve iki tarafın da imzalanan mutabakatlara uygun şekilde davranmaması sonucunda ortaya çıkan karşılıklı güvensizlik ve barışa olan isteksizlik sebebiyle tekrardan çatışma ortamına dönmüş ve 2006 yılında devletin başlattığı imha savaşının 2009 yılında Tamillerin, bağımsızlık hedeflerinden uzaklaştırılacak oranda, askeri olarak çökertilmesi ile sonuçlandığını görmekteyiz.

3.2.2. Sri Lanka: 2006-2009 Arası Dönem

Soğuk Savaş sonrası uluslararası müdahalelerin Sri Lanka'da yaşanan silahlı çatışmalara yaklaşımları, etnik-milliyetçi ayrılıkçı hareketin LTTE bünyesinde bağımsız Tamil devleti kurmak için verdikleri mücadele şeklindeydi. Her ne kadar uluslararası aktörler Sri Lanka'nın ekonomik kalkınması için 1970'lerden beri sürece dahil olsalar da, uluslararası müdahalenin 1990'ların ortalarında gerçekleştiği görülmektedir. Bu müdahaleler ve destekler üç başlık altında toparlanacak olurlarsa, bunlar; 2001 yılına kadar Sri Lanka devletinin LTTE'ye karşı olan savaşına arka çıkmak, 2006 yılına kadar devletin askeri olarak güçlendirilmesinin yanı sıra Norveç arabuluculuğunda yürütülen barış sürecini desteklemek ve devletin yeniden başlattığı savaşı 2009 yılında LTTE'yi askeri olarak yenene kadar desteklemek olarak değerlendirilebilir. Dikkatimizi çeken husus, LTTE'nin uluslararası alanda destek kaybetmesi noktasındadır. Tamil diasporasının 1 milyona yakın nüfusla Kanada başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde etkili olması sebebiyle LTTE, 2006 yılında Norveç modeli barış sürecinin çökmesiyle Kanada ve Avrupa Birliği tarafından ancak yasaklı örgütler listesine alınmıştır. 2006 yılına kadar olan süreçte Sri Lanka devletine askeri alanda yapılan destekleme çalışmaları da LTTE'nin uluslararası desteğini kaybettiğinin emarelerinden biridir. (Laffey ve Nadarajah, 2012: 409-414).

2006 yılına gelindiğinde bir milyon kişiye 8 bin askeri personel düşen Sri Lanka devleti, Güney Asya'daki en yüksek orana sahip konumda bulunmaktaydı (Mampilly, 2012: 186). Askeri olarak güçlenmesi ve Norveç modeli barış sürecinin başarısız olması ile Sri Lanka devleti, 2006 yılında LTTE'yi tümüyle yok etmek için bir askeri hareket başlatmıştır (Laffey ve Nadarajah, 2012: 410-411). Bu hareketin çıkış noktası olarak 2006 yılında Ağustos ayında barış müzakerelerinin çökmesini takip eden süreçte LTTE'nin kendi kontrolünde bulunan ve doğu bölgesinde yer alan Trincomalee şehrinde köylere giden su yollarını kapatması ve Sri Lanka yönetiminin bu bölgeye Tamilleri özgürleştirmek amacıyla insani müdahale adı altında askeri bir operasyon düzenleyerek LTTE'nin elinde bulunan bu bölgeleri ele geçirmesi ile başladığı söylenebilir (Goodhand, 2014: 222). Her ne kadar 2002 yılında imzalanan ateşkes anlaşması Sri Lanka devleti tarafından 2008 yılında yürürlükten kaldırmış olsa da savaş, 2006 yılında başlamış kabul edilmektedir. Zaten yürürlükten kaldırma sebebi

olarak da imzalanan anlaşmanın 2006 yılında LTTE ile yeniden çatışmaya dönülmesiyle ölü bir nitelik kazanması gerekçe gösterilmiştir (Ciment, vd. 2015: 465).

Örgüt ile mücadelede hem uzlaşma, hem de silahlı mücadele yöntemlerini çeşitli dönemlerde uygulayan Sri Lanka yönetiminin son olarak başlattığı bu askeri operasyon, 2009 yılında örgüt lideri Prabhakaran ve birçok yakının da ölü olarak ele geçirilmesi ile son bulmuştur (Alptekin, 2018: 150). Bu askeri hareketin en önemli olayları operasyonun özellikle son aylarında gözlemlenmektedir. Özellikle Çin'in desteği ile BM'nin harekate tepkisini yumuşatan ve bu sayede demokrasi ve insan haklarını rafa kaldıran Sri Lanka yönetiminin militan-sivil ayrımı yapmaksızın gerçekleştirdiği operasyonlarla 2006-2009 arasında ve özellikle savaşın son aylarında, çoğunluğu Sri Lanka devletinin saldırılarında olmak üzere 13 bin civarında sivilin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur (Alptekin, 2018: 73, 156). Dünyanın birçok büyük başkentinde, özellikle Tamil diasporasının etkili olduğu yerlerde, savaşın son aylarında yaşanan ağır kayıplara tepki yürüyüşleri ve protestolar düzenlenmiştir. Örneğin Tamil diasporasının en yoğun olduğu ülkelerden biri olan Birleşik Krallık'ta Parlamento binası önünde binlerce insan, 2009 yılı Mart ayının ortalarında toplanmış ve savaşın bitimine kadar 72 gün sürecek protesto eylemini başlatmışlardır (Laffey ve Nadarajah, 2012: 415).

Rajapakse Modeli olarak anılan ve kendine özgü bir strateji olarak değerlendirilen bu savaş yönteminde, öncelikle kontrolü LTTE'nin elinde bulunan bölgelerin ele geçirilmesi, LTTE liderlerinin ortadan kaldırılması ve sonrasında güven ortamının sağlanması ile Tamil meselesine çözüm önerilerinin gerçekleşmesi olarak değerlendirilmektedir (Mücek, 2009: 352-355). Nitekim savaşın bitmesini takip eden dönemde Sri Lanka devletinin Tamillere yönelik rehabilitasyon programlarını hayata geçirmesi de bu stratejinin bir parçası olarak değerlendirilebilir (Alptekin, 2018: 156-157).

Goodhand'in (2014) Wijewardene'den (2009) alıntıladığı: 'hükümet LTTE'yi yenmiş ve eşi benzeri görülmemiş bir altyapı sunmuştur; fakat kalplerdeki ve akıllardaki savaşı asla yenemeyecektir' şeklindeki ifadesi, bizlere mücadelenin askeri boyutunun şu an için bittiğini, fakat Tamillerin bağımsızlık isteklerinin bitmediğini göstermektedir.

Savaştan askeri olarak büyük bir zaferle çıkan Sri Lanka hükümeti, ülke içerisinde barış ve güvenlik ortamının sağlanması için çeşitli uygulamalar başlatmıştır. Tek kazananlı bir masada görüşülmeye başlanan barış meselesi, teorik olarak adil bir barış kavramı nitelemesinden oldukça uzakta durmaktadır. Bu konu hakkında detaylı bilgi bir sonraki bölümde verilecektir.

3.2.3. 2009'dan Günümüze

Mayıs 2009 yılında örgüt lideri Prabhakaran ve beraberindeki önemli örgüt elemanlarının ölü ele geçirilmesi ile silah bıraktığını ilan eden LTTE, yıllardır Tamiller adına sürdürdüğü bağımsızlık savaşını ağır bir yenilgiyle bırakmak zorunda kalmıştır (Ciment, vd. 2015: 465). Sri Lanka ordusunun uğradığı ağır kayıp ve savaş bölgelerinde yaşayan çok sayıda Tamil sivilin hayatına mal olmasına rağmen sürdürdüğü bu savaşı zaferle nihayete erdiren Sri Lanka devleti, akabinde Tamil toplumunda savaşın etkilerini, travmalarını ve uzun vadede acı ve kinle tekrar savaşa dönülmesi ihtimalini ortadan kaldırmak için rehabilitasyon programları başlatmıştır (Alptekin, 2018: 156). Bu programlarda hayatta kalan örgüt üyelerine, onları topluma kazandırmak için, meslek edindirme ve iletişim dersleri verilmiş ve 11 bin LTTE militanından 7 bin 969'u savaşın bitmesinden sonra geçen 2 yıl içerisinde bu programlardan geçerek serbest bırakılmıştır (Alptekin, 2018: 157).

Savaş sonrası dönemde Sri Lanka yönetimin tutumları ve binlerce Tamilin savaş sırasında sivil ayrımı gözetilmeksizin öldürülmesi, Batı merkezli uluslararası toplum ve Sri Lanka yönetimi arasındaki ilişkilerin bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca Sri Lanka yönetiminin tutum ve politikaları sonrasında uluslararası toplumun ve Tamillerin talepleri benzerlik göstermeye başlamıştır. Bu talepler; savaşın son aylarında yaşanan büyük kıyımdan sağ kurtulup askeri kamplarda gözaltında tutulan yüzbinlerce Tamilin serbest bırakılması ve yerlerine yerleştirilmesi, savaş suçları ve insanlığa karşı işlenen suçların bağımsız ve güvenilir bir şekilde araştırılması, Tamil bölgelerinin askerlerden arındırılması ve siyasal çözüm için Tamil siyasi liderleriyle müzakereler yapılması noktasında benzerlik göstermektedir. Fakat bu taleplerin gerçekleşmesi hususunda Sri Lanka hükümeti pek sıcak davranmamıştır. Sinhal halkının yaşadıkları zafer sarhoşluğu tesirinde, daha katı politikalar uygulamaya koyan Sri Lanka yönetimi, Tamillerin talepleri ve liberal barışın gereklerine zıt olarak Tamil

bölgelerine Sinhallerin yerleştirilmesi, siyasi çalkantıları bastırmak için milis güçlerin kullanılması ve iskan ve gelişmelerin askeri kontrol altında tutulması gibi uygulamaları yürürlüğe koymuştur (Laffey ve Nadarajah, 2012: 415).

26 yıl boyunca süren çatışmalar 100 bin civarında insanın hayatını kaybetmesine³⁶, birçok Sri Lanka vatandaşının yerlerini terk etmesine ve 300.000 Tamilin askeri kamplarda gözetim altına alınmasına sebep olmuştur. Her ne kadar Sri Lanka yönetimi askeri kamplarda gözetim altında tutulan Tamiller için, onların kendi güvenliklerini sağlamak gerekçesiyle bu uygulamayı sürdürdüklerini savunsalar da uluslararası gözlemciler tarafından bu durum kınanmıştır. HRW 2010 yılı raporuna göre gözetim altında tutulan Tamillerin günlük yaşamları askerler tarafından gözetilmiş ve hareket alanları kısıtlanmıştır (Mampilly, 2012: 182-193; HRW, 2010: World Report; HRW, 2012: World Report).

2010 yılında gerçekleştirilen başkanlık seçimlerinde bir zamanlar asker olan ve 10 muhalefet parti tarafından desteklenen rakibi Fonseka'yı yenerek tekrar seçilen Rajapaksa, Sri Lanka'da siyasi bir hanedanlık kurma isteğini kabul etmekten çekinmemiştir. Sistematik bir şekilde en yakın aile bireylerini veya yakın dostlarını ülke yönetiminde en kritik pozisyonlarda görevlendiren Rajapaksa, Mampilly'nin (2012: 195) belirttiği üzere Sri Lanka'da çatışma sonrasında eskiye nazaran artan 'ülke kurumların yozlaşması sorunu' oldukça etkisi olan bir kişidir. Bu yozlaşma ülke içerisinde tek kişinin hakimiyeti ve yakınlarının yönetiminde olması sebepleriyle savaş sonrası dönemde oldukça artmış ve ülke içerisinde müzakerelere dayalı oluşturulması gereken barış koşullarının uygulanmasında bir engel teşkil etmiştir.

2009 ile 2019 yılları arasında Sri Lanka'da yaşanan durumu savaş sırasında yakınlarının ölümüne şahitlik edenlerin, gözaltında kaybolan yakınlarını arayanların, adil yargılanma ve evlerine geri dönmeyi bekleyen insanların yaşadıkları mağduriyetler dönemi olarak değerlendirmek mümkündür. HRW'nin 2019 yılı Dünya Raporu'nda Sri Lanka hakkında ilgili bölümde (542-548) belirtildiği üzere savaş yıllarında yakınlarını kaybedenlerin (gözaltı veya soruşturma sırasında yaşanan kayıp vakaları ve hayatlarını insan hakları ihlalleri gibi sebeplerle kaybedenlerin yakınları)

---

³⁶ Human Rights Watch'un (HRW) 2012 raporuna göre 40.000 kişi savaşın son aylarında hayatını kaybetmiştir.

olayların açığa çıkarılması için bağımsız araştırma yapılması talepleri uluslararası toplumun bu konudaki baskılarına rağmen ülke yönetiminin bu hususta gerekli adımları atmakta gönülsüz davrandığı görülmektedir (HRW, 2019: World Report). Savaşın üzerinden 10 yıl gibi bir süre geçmiş olmasına rağmen savaş suçları ve suçluları hakkında halkın vicdanını rahatlatıcı hamleler yapılmaması, etnik azınlıkların devlete karşı güvenlerini zedelemektedir. Savaş sırasında yaşanan insan hakkı ihlallerini araştırıp cezalandırmak bir yana, Sri Lanka yönetimi artan baskı politikaları ve medya aracılığı ile insan hakları savunucuları hedef alınmakta ve şüpheli görünen kişiler hakkında keyfi gözaltılar ve işkenceler uygulanmaktadır (HRW, 2019: World Report).

2018 yılına gelindiğinde her ne kadar Sri Lanka devleti insan hakları hususunda girişimlerde bulunmuşsa da ‘geçiş adaleti’ sürecinde başarısız olmuş görünmektedir. Başarılı bir barış süreci için Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonu’nun (United Nations Human Rights Council) kurulmasını talep ettiği dört mekanizma bulunmaktadır. Bunlar; kayıp insanların akıbeti hususunda görevli bir ofis (Kayıp İnsanlar Ofisi-Office on Missing Person), hakikat ve uzlaşma komisyonu, hasarın telafisi ve tekrarlanmaması için bir ofis ve soruşturmaları güvenli ve hesap verilebilir bir şekilde tamamlayabilecek özel yetkili bir mahkeme mekanizmalarının kurulmasıdır. Sri Lanka yönetimi bu organlardan sadece kayıp insanları araştırma için bir ofis kurulmasını yerine getirmiş ve ofis savaştan üç yıl sonra faaliyete geçmiştir. Kayıp İnsanlar Ofisi Eylül 2018’de yayınladığı bir raporunda Sri Lanka devletinin, kayıp kişilerin yakınlarına güven verici açıklamalar yapmasının gerektiği ve bu ofisin çalışmalarının bağımsız yürütüldüğüne dair halk arasında yaşanan şüphelerin ortadan kaldırılmasının gerekliliği açıklanmıştır (HRW, 2019).

Ülke içerisinde yaşanan bu barış gerginliğinin temel nedenleri arasında Sri Lanka’da siyasal krizin etkisi oldukça büyük görünmektedir. 2018 yılı Ekim ayında Başkan Maithripala Sirisena’nın Başbakanı görevden alması ve yerine eski Başbakan Mahinda Rajapaksa’yı getirmesi ile siyasal kriz tırmanmıştır. Akabinde parlamentoyu feshederek yeniden seçime giden Başkan Sirisena’nın bu kararı, devam eden protestolar ve yüksek mahkemede görülen dava sonucunda anayasaya aykırı bulunmuş ve Başbakan Rajapaksa’nın istifası ile neticelenmiştir. Kayıp İnsanlar Ofisi’nin raporunun yayınladığı dönemde ortaya çıkan bu siyasal kriz, barış süreci önünde

yaşanan engellerin temel nedenleri arasında görülmektedir (HRW, 2019: World Report).

Barışın inşası hususunda oldukça zamana ihtiyacı olan Sri Lanka yönetimi gerekli adımları toplum vicdanını rahatlatıcı bir şekilde yerine getirmelidir. Bunun önceliği savaş mağdurlarının mağduriyetlerinin giderilmesi hususunda olmalıdır. Günümüzde başarılı bir barış örneği teşkil etmeyen Sri Lanka'da ilerleyen dönemlerde ortaya çıkacak durumlar öngörülemez nitelik taşımaktadır.

Kuzey İrlanda barış sürecinde olduğu gibi Sri Lanka örneğinden de çıkarılması gereken dersler mevcuttur. Pozitif barışın tesis edilemediği Sri Lanka örneğinde var olan sorunları Lewis (2019) üç başlık altında sıralamıştır: Birincisi, gruplararası işbirliğini geliştirecek ve barış sürecine olan desteği arttıracak düşünülen yabancı yardım ve gelişim programlarının, çatışma üzerinde yapacağı olumlu etkiye duyulan aşırı inanç; ikincisi, çatışma tehlikesi altında, LTTE'nin iç siyasetini de kapsayan, gerekli temel siyasal dinamiklerin eksik anlaşılması; üçüncüsü, barış süreci ilerledikçe batının etkisinin azaldığı uluslararası konjonktürün doğru algılanamamış olmasıdır. Lewis'e göre Sri Lanka barış sürecinin başarısız olmasının temel nedenlerinden bir tanesi olan uluslararası konjonktürün iyi okunmamış olması sorunu, ülkelerin iç çatışmalarda otoriter tavır aldıkları ve liberal olmayan yöntemleri kullandıkları yeni bir döneme girildiği manasındadır. Lewis, Sri Lanka'da birçok arabulucu ülkenin devreye girmesine rağmen, barış sürecinin başarılı bir şekilde gerçekleşememiş olmasında, son dönemlerde Sri Lanka'nın batılı ülkeler dışında Çin ve Rusya'dan aldığı diplomatik (BM Güvenlik Konseyi içerisinde) ve ekonomik desteğin etkisinin önemli olduğunu da ayrıca vurgulamıştır. Sri Lanka barış süreci örneği kısaca her çatışmanın ve barış inşası çalışmalarının, ülkelerin coğrafi özelliklerini de dikkate alarak değerlendirmemiz gerektiğini bizlere göstermektedir (297-299).

3.3. TÜRKİYE'DE GERÇEKLEŞTİRİLEN AÇILIM/BARIŞ SÜRECİ

Çatışmaların başladığı 1983 yılı sonrasında ilk ateşkesin 1993 yılında yapıldığı Türkiye örneğinde günümüze kadar olan süreç değerlendirildiğinde, diyalog ve siyasi çözüm arayışlarının neredeyse 26 yıldır devam ettiği görülmektedir. 1990'lardan günümüze 16 hükümetin uğraş alanı olmuş bulunan bu meselenin devletin ve PKK'nın karşılıklı çatışmaları dikkate alındığında askeri yollarla çözülmesi pek olası

görülmemekle beraber siyasi yollarla çözülmesi yönünde de atılan adımların pek bir mahiyeti olmadığı görülmektedir (Çiçek, 2018: 143-144).

Çalışmamızın temel hedefi ve araştırma konusu olan PKK ile gerçekleşen ‘Açılım’ sürecinin inceleneceği bu bölümde, öncelikle bu sürece giden yolda gerçekleştirilen erken dönem girişimleri ve gelişmeler değerlendirilecek olup bölümler bu doğrultuda planlanmıştır.

3.3.1. Erken Dönem Girişimleri

3.3.1.1. 1993, 1995 ve 1998 Ateşkesleri

1990’lı yıllarda ülke içerisinde yaşanan çatışmalarda ağır kayıplar veren PKK, Alan’ın (2016: 44-45) ifadesiyle örgütü içine düştüğü çıkmazdan kurtarmak, kayıpları telafi etmek³⁷, kendisini derleyip tekrar savaşa hazırlamak niyetiyle 20 Mart 1993 yılında ‘taktik ateşkes’ ilan etmiştir. 1993 yılında PKK’nın tek tarafı olarak ilan ettiği bu ateşkes, dönemin Cumhurbaşkanı Turgut Özal’ın isteği ve Barzani’nin aracılığı ile Abdullah Öcalan tarafından 16 Mart 1993 tarihinde Lübnan, Bekaa Vadisi Bar Elias kasabasında düzenlenen basın toplantısında duyurulmuş ve buna göre örgüt, 20 Mart - 15 Nisan tarihleri arasında ateşkes ilan ederek siyasal bir çözüm arayışına hazır olduklarını beyan etmişlerdir (Yeğen, 2015: 159). Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel ve ordunun olumsuz ve isteksiz tutumlarına karşı Özal’ın girişimleri ve Talabani’nin arabuluculuğu ile PKK ateşkesi, süresiz ve şartsız uzattığını ilan etmiştir (Çiçek, 2018: 149). Bir gün sonra 17 Nisan 1993 yılında Turgut Özal kalp krizi geçirerek hayatını kaybetmiş ve yaşanan bu ölüm, Kürt meselesini çözmeye yönelik girişimlerinden dolayı öldürüldüğü şüphesi başta olmak üzere çeşitli şüpheleri de beraberinde getirmiştir (Çiçek, 2018: 151).

Ateşkes sonrasında geri bölgesi olarak sayılan Kuzey Irak’a dönerek kendisini toparlamaya ve halk desteği bulmaya çalışan örgüt, 19 Mayıs 1993 tarihinde 12 PKK’lı militanın güvenlik güçleri tarafından öldürülmesine, PKK ile ilgili bölümde bahsedildiği üzere, 24 Mayıs 1993’de Elazığ-Bingöl karayolunda 33 silahsız eri öldürerek karşılık vermesi üzerine ateşkes bozulmuş ve çatışmalar artan şiddetiyle

³⁷ 16 Ekim 1992’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin 15.000 kişilik bir güçle Kuzey Irak’taki PKK kamplarına başlattığı operasyon 7 Kasım 1992 tarihinde bittiğinde 28 Türk askeri ve 1552 PKK militanı hayatını kaybetmiştir (Alan, 2016: 44).

devam etmiştir (Alan, 2016: 44-45). Devam eden süreçte örgütün siyasi kanadı olarak bilinen ve Ahmet Türk'ün genel başkanlığını yaptığı Halkın Emek Partisi, 11 Temmuz 1993 yılında Anayasa Mahkemesi kararıyla kapatılmış ve parti üyeleri Demokrasi Partisi'ne katılmıştır (Alan, 2016: 47). 16 Haziran 1994 tarihinde Anayasa Mahkemesi tarafından kapatılmadan önce Demokrasi Partisi milletvekillerinden bazılarının (Halkın Emek Partisinden geçenler) dokunulmazlıkları kaldırılmış ve 15'er yıl ağır hapis cezasına mahkum edilmişlerdir. Çatışmaların şiddetinin arttığı bu dönemde İnsan Hakları Derneği'nin 1994 yılı İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu adıyla açıklanan raporuna göre 1994 yılında Türkiye'nin içinde bulunduğu durum oldukça karanlık görünmektedir. Bu raporda 1994 yılı içinde 292 faili meçhul cinayet işlendiği; yargısız infaz, işkence sonucu ve gözaltında hayatını kaybedenlerin sayısının 298'e ulaşmış olduğu; PKK ile yapılan mücadelede çıkan çatışmalarda ölenlerin sayısının 5.000 kişi olduğu saptanmıştır. Ayrıca kapatılan dernek, sendika ve yayın organı sayısının 123 ve yine yıl içerisinde 191 yerin bombalandığı belirtilmektedir. Bu rapordan alınan örnekler, 1994 yılında Türkiye'nin hangi koşullarda bulunduğunu resmetmede bir araç niteliğinde görünmektedir.

1995 yılına gelindiğinde yaşanan asker ve sivil vatandaş kayıplarının artması ile birlikte Türk Silahlı Kuvvetleri, 20 Mart 1995 yılında 'Çelik Harekatı' ismiyle 43 gün sürecek sınır ötesi bir operasyon başlatmıştır (Alan, 2016: 45-50). Aynı dönemde Kuzey Irak'ta Barzani'nin lideri olduğu Kürdistan Demokrat Partisi ve Talabani'nin lideri olduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği ile güç mücadelesine giren PKK, Kürdistan Demokrat Partisi'nin tüm peşmerge güçleriyle başlattığı çatışmalarla ağır kayıplar yaşamış ve nihayetinde PKK'nın iddiasına göre dönemin başbakanı Tansu Çiller'in girişimleriyle 15 Aralık 1995 yılında ikinci kez tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. O dönem yaşanan ülke içi siyasi krizler sebebiyle yine çözümsüz kalan PKK sorunu, 25 Aralık 1995 genel seçimlerinden sonra kurulan Doğru Yol Partisi-Anavatan Partisi koalisyon hükümeti döneminde PKK tarafından gerçekleştirilen bir saldırı³⁸ sonrasında ateşkesin sona ermesi ile çözüme kavuşturulamamıştır (Alan, 2016: 50-51; Çiçek, 2018: 151; Atabey, 2017: 77).

³⁸ 15 Ocak 1996 yılında Şırnak'ın Güçlükönak ilçesinde bir minibüs içerisinde bulunan 11 köylü kurşunlanarak yakılmıştır. Bu olayın PKK tarafından yapıldığını açıklayan Genelkurmay Başkanlığı tek taraflı ateşkesin bozulduğunu bildirmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Çiçek, 2018: 151-52.

Güçlükonak saldırısı olarak kayıtlara geçen bu hadise PKK tarafından kabul edilmemiş olmakla beraber bu olayın Jandarma İstihbarat ve Terörle Mücadele tarafından gerçekleştirildiğine dair iddialar ortaya atılmıştır (Duvaklı, 2013). Bu olayın tanıklarından birisi olan ve dönemin İnsan Haklarından Sorumlu Devlet Bakanlığı görevini yürüten Adnan Ekmen'in ileri sürdüğü bu iddia ile tekrar soruşturma başlatılmış olup ileri sürülen iddialar oldukça kafa karıştırıcı nitelikte görünmektedir (Cemal, 2009). Bunlar arasında en çarpıcı olanı ise kurşunlandıktan sonra yakılan minibüs içerisindeki kişilerin kimliklerinin hasar görmemiş bir şekilde askerlerin elinde olduğu iddiasıydı (T24, 2009). Kesin olarak sorumluları bilinmeyen bu olay sonrasında tek taraflı PKK ateşkesi bozulmuş kabul edilmiş ve çatışmalar tekrar başlamıştır. Bu dönemde Şam'da bulunan örgüt lideri Öcalan'a iki kez suikast girişimi gerçekleştirilmiş; fakat Öcalan iki suikast girişiminde de yara almadan kurtulmuştur (Hürriyet, 1998).

Ateşkes sonrası 1996-1997 yılları büyük çaplı sınır ötesi operasyonların ve devam eden şiddetli çatışmaların yaşandığı yıllar olarak tarihe geçmiştir. 28 Şubat post-modern darbesinden sonra Mayıs 1997 yılında başlatılan Çekiç Harekatı isimli sınır ötesi operasyon, 200.000 civarında asker ve köy korucunun katılımıyla gerçekleşmiş ve 2,5 ay kadar sürmüştür (Çiçek, 2018: 153). Bu ve benzeri operasyonlarla ağır darbeler alan PKK, çatışmalar devam ederken uluslararası alanda destek kazanmak amacıyla faaliyetlerini sürdürmekteydi (Kaya, 2013: 241-244). Bu süreçte 1 Eylül 1998 tarihinden itibaren geçerli olacak şekilde üçüncü kez tek taraflı ateşkes ilan eden PKK bu ilanını, Med-Tv aracılığı ile basın toplantısı şeklinde 27 Ağustos 1998 tarihinde duyurmuştur (Alan, 2016: 56; Çiçek, 2018: 153). Kaya'nın (2013) belirttiğine göre ulusal ve uluslararası kamuoyunun dikkatini çekmek isteyen PKK bu ateşkes kararını, 1 Eylül Dünya Barış Günü'ne bilinçli bir şekilde denk getirmiştir. Alan (2016) ise bu ateşkes kararını, bir taraftan Türk operasyonları ile aldığı askeri darbeler, diğer taraftan ise Barzani ve Talabani'nin PKK'nın faaliyetlerini kendi bölgelerinde sınırlamaya başlamaları gibi olaylar neticesinde güç kaybeden örgütün, kendisini toparlamak için ilan ettiğini ifade etmektedir. Çiçek (2018) ise 1998 yılında ilan edilen ateşkesin diğer iki ateşte olduğu gibi devlet otoriteleri ile girişilen temaslar neticesinde ortaya çıktığını, aksi takdirde dönemin ana akım medya

temsilcilerinin devletin onayı olmadan Med-Tv stüdyosuna girerek tek konuşmacının Öcalan olduğu programa katılmalarının mümkün olmadığını ifade etmektedir.

Erken dönem girişimleri başlığı altında üç ateşkes ilanını değerlendirdiğimiz bu bölümde ele alınan konular çerçevesinde varılan sonuç, bu ateşkes kararlarının barış sürecine giden yolda pek bir etkilerinin olmadığı yönündedir. Tek taraflı ilan edilen bu ateşkeslere rağmen yoğunlukları azalsa da çatışmalar devam etmiş ve özellikle ateşkeslerin bozulmasından sonra, önceki döneme oranla daha şiddetli saldırılar gerçekleşmiştir. Bu durumda PKK tarafından verilen ateşkes kararlarının, her ne kadar devlet ile yapılan görüşmeler neticesinde verilmiş olsalar da, örgütün güç toplayarak tekrar sahalara dönmesi amacıyla ilan edildikleri düşüncesini uyandırmaktadır.

3.3.1.2. Abdullah Öcalan'ın Yakalanması ve Oslo Görüşmeleri Süreci

Diğer iki ateşkes gibi çözüme gitme noktasında başarısız olarak değerlendirilen 1998 ateşkesi, devam eden süreçte Türkiye ve özellikle komşu ülkeleri arasında örgüte destek oldukları gerekçesiyle giderek kötüleşmekte olan ikili ilişkileri toparlamaya yardımcı olmamıştır. Bu durumun en önemli örneği, Türkiye ve Suriye arasında yaşanan gerginliktir. Ateşkes devam ederken dahi örgüt liderine barınma desteği sağladığı gerekçesiyle iyice gerginleşen Türkiye-Suriye ilişkilerinde dönüm noktası olarak, 16 Eylül 1998'de dönemin Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş'in yaptığı konuşma gösterilmektedir. Özetle Suriye yönetimine uyarı niteliğinde olan bu konuşmanın ardından iki hafta sonra, dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de Suriye'nin Türkiye'ye karşı açık bir şekilde düşmanlık politikası gütmekte olduğunu Meclis açılış konuşmasında beyan etmiştir. Türkiye tarafından gelen baskılar neticesinde 9 Ekim tarihinde Öcalan Suriye'yi terk etmek zorunda kalmıştır (Çölaşan, 2012).

20 yıldır yaşadığı Suriye topraklarını terk ederek Atina'ya geçen Öcalan, buradan Moskova'ya, daha sonra Roma'ya geçmiş ve orada tutuklanmıştır (Alan, 2016: 58-59). İtalya o dönemlerde Türkiye'de idam cezasının yürürlükte olması sebebiyle Türkiye'nin, Öcalan'ın iade edilmesi talebini reddetmiş ve akabinde Öcalan Hollanda/Lahey'e gitme umuduyla tekrar Rusya'ya kaçmıştır (Köylü, 2017: 200). Hollanda tarafından kabul edilmemesi üzerine Atina'ya geri dönen Öcalan burada da barınamayarak Yunanistan'ın desteği ve sahte Kıbrıs Cumhuriyeti pasaportu ile 2

Şubat 1999'da Kenya/Nairobi'de bulunan Yunanistan Büyükelçiliği'ne götürülmüştür (Köylü, 2017: 200). Fakat 15 Şubat tarihinde Kenya hükümetinin, sınır dışı edilmesini talep etmesi ile ülkeyi terk etmek zorunda kalan Öcalan, Hollanda'ya gideceği ümidi ile bulunduğu binadan ayrılmayı kabul etmiştir (Karaca, 2016: 86). Öcalan binadan ayrıldıktan sonra düzenlenen operasyonla 16 Şubat 1999 tarihinde Türk yetkililere teslim edilmiş ve İmralı Kapalı Cezaevi'ne götürülmüştür (Kaya, 2013: 250). Öcalan'ın yakalanması hususunda oldukça farklı iddialar ortaya atılmıştır. Bu iddialar arasında Amerika Merkezi İstihbarat Teşkilatı'ndan haber alındığı ve İsrail İstihbarat ve Özel Operasyonlar Enstitüsü ile işbirliği yapıldığı gibi iddialar da mevcuttur. Kim tarafından, ne amaçla ve neyin karşılığında Türkiye'ye teslim edildiği hususunda pek çok şey yazılıp çizilmiş olmasına rağmen Alan'ın (2016: 58) da belirttiği üzere bunun pek bir önemi yoktur. Önemli olan husus, devletin ilgili kurum ve kuruluşlarının etkili çalışmaları aracılığıyla Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesidir.

Öcalan'ın yakalanmasını takip eden 21 Mart tarihinde düzenlenen Nevruz kutlamalarında İnsan Hakları Derneği'nin 1999 yılı raporuna göre Diyarbakır'da 4.000 olmak üzere Türkiye geneli toplam 8.174 kişi gözaltına alınmıştır (İnsan Hakları Derneği, 1999). İlerleyen süreçte görülmekte olan dava sonucunda 29 Haziran 1999 tarihinde Öcalan hakkında idam kararı verilmiş olup bu karar uygulanmamış ve 1 Ağustos 1999 tarihinde Öcalan, 1 Eylül 1998'de ilan edilen ateşkesin devam etmesini ve örgütün silahlı güçlerinin Türkiye Cumhuriyeti Devleti sınırlarının dışına çekilmesini istemiştir (Köylü, 2017: 217). Öcalan'ın yakalanmasından sonra yaklaşık beş yıl süren ve "çatışmasızlık dönemi" olarak adlandırılan süreçte devletin beklentisi, PKK'nın sınır dışına çekilmesinden ziyade dağdan inmesi, silah bırakması olmuştur; fakat bunu iki koşula bağlayan Öcalan, 12 Ağustos 1999'da yaptığı bir açıklamada, demokratik hukuk reformu ve genel af talep etmekteydi (Çiçek, 2018: 158-159). Fakat 29 Ağustos 1999 tarihinde Resmi Gazete'de yayımlanan 4450 sayılı Kanun, Öcalan'ın taleplerini tatmin edici nitelikte görünmüyordu. Etkin pişmanlık öngören bu kanuna göre örgüt üyelerinden hiç eyleme katılmamış olanlar silah bırakarak teslim olmaları ve yeni suç işlenmesini önlemeye yardımcı itiraflarda bulunmaları halinde hiç ceza almadan yasadan faydalanabilecekken, örgüt üst düzey yöneticileri bu yasadan faydalanamayacaklardı (Resmi Gazete, 1999: 4450 sayılı Kanun).

2004 yılında çatışmaların tekrar başlamasına kadar olan dönemi ifade eden çatışmasızlık sürecinde, Çiçek'in (2018) ifadesiyle gerek siyasi partiler ve sivil toplum kuruluşları, gerekse diğer toplumsal aktörler tarafından, durum ciddiye alınarak çatışmaların kalıcı olarak sonlanması ve toplumsal barışın inşası üzerine çalışmalar yapılmamıştır ve sonuç olarak 2004 yılında çatışmalar tekrardan başlamıştır. 12 Ağustos 2005'de dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan'ın Diyarbakır'da toplu konut anahtar teslim töreninde "... illa 'Ad koyalım' diyorsanız **Kürt sorunu** bu milletin bir parçasının değil, hepsinin sorudur. Benim de sorunumdur..." ifadelerini kullandığı bir konuşma yapmış ve süreci önemli oranda etkilemiştir (Sabah, 2005; Yayman, 2016: 450).

"Her ülkede geçmişte hatalar yapılmıştır. Her ülke geçmişinde zor günler yaşamıştır. Türkiye gibi büyük bir devlet ve güçlü ülkede pek çok zorluğun harmanından geçerek bugünlere geldik. O nedenle geçmişte yapılan hataları yok saymak büyük devletlere asla yakışmaz. Büyük devlet, güçlü millet kendisi ile yüzleşerek, hatalarını ve günahlarını masaya yatırarak geleceğe yürüme güvenine sahip millet ve devlettir. İktidarımız bu bilinçle ülkede hizmete soyunmuştur. Ben milletin ve devletimin öz güvenine, tarih bilincine ve coğrafya şuuruna inanan bir kadronun Başbakanı olarak huzurunuzdayım..."

Erdoğan'ın Diyarbakır'da yaptığı bu konuşması çözüme dair umut verici bir nitelikte görüldüğü için 2005 Ağustos'unda çatışma ortamını kısa süreli de olsa rahatlatmıştır. PKK 19 Ağustos tarihinde bir aylık eylemsizlik kararı almıştır (Çiçek, 2018: 166). Kısa süre sonra ülke içerisinde huzursuzluk ve güvensizlik yaratan çatışmalar tekrar başlamıştır. PKK 2006 yılında Van ve 2007 yılında Ankara'da iki canlı bombalı saldırı gerçekleştirmiş ve toplam 9 sivil vatandaş yaşamını yitirmiştir (Alptekin, 2018: 175). Bunun yanı sıra 2007 yılında Hakkari/Yüksekova ve 2008 yılında Hakkari/Şemdinli'de iki karakol saldırısı gerçekleştirmiş ve bu saldırılarda toplam 29 asker hayatını kaybetmiştir (Alptekin, 2018: 167). Bu dönemde Türkiye 2007 ve 2008 yıllarında sınır ötesi operasyonlarını sürdürerek PKK kamplarını hedef almıştır (Al Jazeera, 2011). 2008 yılı Ocak ve Şubat aylarında başlatılan sınır ötesi hava hareketleriyle desteklenen bu operasyonlar yaklaşık on ay kadar sürmüş ve akabinde Eylül 2008'de Oslo Süreci olarak bilinen diyalog süreci başlatılmıştır (Çiçek, 2018: 167).

2008 yılında Kuzey Irak'a yapılan kara harekatı ile birlikte PKK ile mücadelede 'siyasi çözüm' önerileri yoğun bir şekilde kamuoyunun gündemine taşınmıştır. Bu çerçevede PKK ile yaşanan çatışmaların biteceğine dair görüşler ancak PKK'nın silah bırakması ile bu sorunun ortadan kalkabileceği üzerinde yoğunlaşmış durumdaydı (Karaca, 2016: 166).

Çiçek (2018), siyasi çözüm çabalarının ürünü olarak, yoğun çatışmaların ardından 2008 yılında Oslo'da uluslararası bir heyetin gözlemciliğinde başlatılan ve gerçekleştirilen ilk resmi süreç olarak nitelendirilen Oslo görüşmeleri, PKK'nın sivil oluşumu olan KCK 13 Nisan 2009 tarihinde tek taraflı ateşkes ilan etmesi ile resmen başlatıldığını belirtmektedir. Kamuoyuna kapalı ve gizli görüşmelerle sürdürülen bu süreç, Milli İstihbarat Teşkilatı ve KCK-PKK arasında doğrudan diyalog kurulmasına katkı sağlamıştır. Ateşkes ilanının ardından PKK'nın siyasi kanadı olarak değerlendirilen Demokratik Toplum Partisi (DTP) üyesi 52 kişi tutuklanmış ve 'KCK operasyonları' adıyla başlatılan bu tutuklamalar iki yıl içerisinde 8.000'e ulaşmıştır. Bu tutuklamalara rağmen Oslo görüşmeleri kesintiye uğramadan devam etmiştir (Çiçek, 2018: 168-169).

Bu görüşmeler sırasında 19 Ekim 2009 tarihinde basına Habur vakası olarak yansıyan önemli bir olay gerçekleşmiştir. Bu tarihte etkin pişmanlık yasasından yararlanmak üzere Abdullah Öcalan'ın çağrısıyla Habur sınır kapısından Türkiye'ye gelen 34 PKK'lı jandarmaya teslim olmuştur. Örgüt tarafından Türkiye'ye gönderilen bu grup, beraberinde, Türk yetkililere sunulmak üzere örgütün taleplerini içeren bir mektup getirmiştir. Dokuz maddeden oluşan bu mektup içerik olarak özetle dil, kültür ve kimlik taleplerinden oluşmaktaydı. Aralarında daha önce eyleme katılan kimsenin olmadığı bu grup, resmi işlemleri sınır kapısında tamamlandıktan sonra serbest bırakılmıştır (Milliyet, 2009).

Oslo görüşmeleri sürecinde gerçekleşen bir diğer önemli olay ise, 11 Aralık tarihinde bölücü faaliyetlerin odağı olduğu gerekçesiyle Halkın Emek Partisi, Demokrasi Partisi ve Halkın Demokrasi Partisi'nin ve ardından DTP'nin kapatılmasıdır (NTV, 2009). Üst düzey yöneticilerinden birçok kişiye beş yıl siyaset yasağı getirilmiştir (Hürriyet, 2009). Daha sonra DTP üyeleri Barış ve Demokrasi Partisi'ne (BDP) geçmiş ve faaliyetlerini burada yürütmeye devam etmişlerdir (Alan, 2016: 93).

Eylemsizlik kararına rağmen Oslo sürecinde çatışmaların eskiye oranla düşük de olsa devam ettiği görülmektedir. Örneğin PKK tarafından Haziran 2010 yılında Hakkari’de bir karakol baskını düzenlenmiş ve bu baskında 11 asker hayatını kaybetmiştir (Alptekin, 2018: 167). Bir diğer örnek ise, PKK tarafından Hakkari/Geçitli’de yola döşenen mayının patlatılması sonucu 9 sivil vatandaşın hayatını kaybettiği saldırıdır (Alan, 2016: 99). Bunun dışında birçok saldırının daha gerçekleştiği bu süreçte, sorunun çözüme ulaştırılması noktasında başarısız olunmuştur.

Başbakan Erdoğan tarafından 2012 yılında teyit edilen Oslo süreci, yine Erdoğan’ın açıklamalarına göre çözüme yönelik bir adım olmuştur; fakat örgüt tarafından sergilenen samimiyetsiz tutum ve görüşme bilgilerinin dışarıya sızdırıldığı gerekçeleriyle 14 Temmuz 2011 tarihinde son bulmuştur (Milliyet, 2012). Bu tarihten ‘Çözüm Süreci’nin başladığı Ocak 2013 tarihine kadar geçen sürede 1.000’e yakın insan, yaşanan çatışmalarda hayatlarını kaybetmiştir (Çiçek, 2018: 183).

3.3.2. Türkiye’de Gerçekleşen Barış (Açılım-Çözüm) Süreci: Başlangıç ve Gelişim Aşaması

2009 yılında DTP’nin kapatılmasının ardından, DTP’den siyasi yasaklı olmayan vekiller siyasi faaliyetlerini BDP’den yürütmüşlerdir (Kamer, 2018). 2012 yılında BDP Diyarbakır Milletvekili olan Leyla Zana’nın Almanya’da katıldığı bir toplantıda, *“Artık silahlı mücadele bir noktaya geldi. Ben silahların bırakılmasını asla tartışmıyorum. O Kürtlerin sigortasıdır. Bu sorun var olduğu müddetçe o silahlar Kürtlerin güvencesidir”* ifadelerini kullanması, PKK ile var olan bağlarını gösterir nitelikteydi (Yeniçağ, 2012). Ayrıca bu ifadeleriyle PKK’nın silah bırakmamasını desteklediğini beyan eden Zana’nın bu ifadeleri, çözümün gerçekleşmesi için temel teşkil eden silahsızlanma meselesinin ne boyutta olduğunu göstermekteydi. Benzer şekilde KCK Yürütme Konseyi üyesi olan Cemil Bayık’ın Ocak 2012’de Fırat Haber Ajansı’na verdiği mülakatta *“Artık bunun dağı, şehri, metropolü kalmayacak, savaş her alana yayılacaktır. Kürt Özgürlük Hareketi devletin askeri güçlerine, polis ve kontrgerilla güçlerine, bu savaşın merkezinde yer alan idari ve siyasi güçlere yönelecektir. Savaş geçmiş dönemden farklı sürecektir”* ifadesi, 2012 yılında içinde bulunulan durumu örneklemektedir (SETA, 2012: 32). Örgütün siyasi kanadı olarak kendisini ortaya koyan Parti ve vekillerinin örgüt üyeleri gibi silahlı mücadeleyi

destekleyen tutumları, 2012 yılının PKK ile mücadele açısından zor ve sıkıntılı geçeceğini gösterir nitelikteydi (Alan, 2016: 109).

Oslo görüşmelerinin ardından tekrar başlayan bu sıkıntılı süreçte, 2012 yılında gündemi oldukça meşgul eden bir başka olay ise örgüt adına yapılan sivil itaatsizlik eylemlerinden biri olarak basına yansıyan ‘açlık grevleri’ olmuştur. Alan’ın (2016: 120) belirttiğine göre 483 KCK tutuklusunun farklı cezaevlerinde 12 Eylül 2012’de başlattığı açlık grevi eylemine, Leyla Zana gibi bazı BDP’li siyasiler de dışarıdan katılmışlar ve taleplerini; anadilde eğitim, yargıda Kürtçe savunma hakkı ve Abdullah Öcalan’a uygulanan tecridin kaldırılması olarak beyan etmişlerdir. 68 gün süren bu eylem Öcalan’ın 18 Kasım 2012’de yaptığı çağrıyla sona erdirilmiştir (Alan, 2016: 120; CNN, 2012). Öcalan’ın bu çağrısını yapmasının sebebini, devlet ve Öcalan arasında 2012’de başlayan diyaloglar olarak ifade eden Çiçek (2018: 184), bu diyalogların, hem yapılan ölüm oruçlarını sonlandırdığını, hem de Ocak 2013’te başlatılan Çözüm Süreci için dikkate değer bir diyalog ortamı sağladığını belirtmektedir.

Coşkun (2014: 8-9) Oslo Görüşmelerinin başarısızlıkla sonuçlanmasının ardından geçen 1,5 yıllık çatışmalı dönem sonrasında tekrar diyalogların başlatılmasının 3 temel sebebi olduğunu açıklamaktadır: Birincisi, bu çatışmalı süreçte PKK’nın devleti askeri alanda yenemeyeceğini anlamış olması ve devletin de PKK’yı yok edemeyeceğini anlamış olması; ikincisi, PKK ile yakın ilişkisi olduğu bilinen PYD’nin Suriye’deki aktif rolü ve Türkiye’nin kendi ülke bütünlüğünü korumak için sorunun çözümünün zorunlu olduğunu anlaması; üçüncüsü, Türkiye’nin Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile o dönemde olan yakın ilişkisi olarak ifade etmektedir.

Başlatılan Oslo sürecinden farklı olarak 2013 yılı Çözüm Süreci gizli yürütülmeye çalışılmamıştır ve Çiçek (2018: 184-185), Öcalan’ın 2013 yılı Nevruz’unda, silahlı mücadeleye son vermenin zamanının geldiğini belirttiği Nevruz Deklarasyonu olarak bilinen mektubunun açıklanması ile sürecin resmi olarak kamuya açık bir şekilde başladığını ifade etmiştir. Bu mektupta Öcalan, PKK’nın silahlı güçlerini 8 Mayıs 2013’te Türkiye topraklarından Irak’a çekeceğini beyan etmiştir (Karaca, 2016: 192). Bir gün sonra örgütün önemli isimlerinden Murat Karayılan, çift taraflı ateşkes sağlanmasını, PKK’nın çekilmesinin şartlarından biri olarak açıklamıştır (Alan, 2016:

127). Daha önceki dönemlerden ve Oslo Süreci'nden farklı olarak Çözüm Süreci'nde, her ne kadar çift taraflı ateşkes resmi olarak ilan edilmemiş olsa da bu süreçte karşılıklı olarak çatışma yaşanmamasına özen gösterilmiştir (Çiçek, 2018: 185).

Hükümetin üstlendiği bu çözüm girişimi, TBMM içerisindeki muhalefet partileri ve bazı milletvekilleri tarafından ciddi oranda eleştirilmiştir. Yıllardır devam eden silahlı mücadeleden vazgeçmek istemeyerek, binlerce kişinin ölümüne sebep olmuş olan örgütü muhatap almanın yanlış olduğunu savunanlar, bu süreçte ilk tepkileri verenler olmuşlardır. Aynı zamanda barışın gerekli olduğunu savunmalarına rağmen başlatılan Çözüm Süreci'nin yeteri kadar anlaşılır olmadığını ve sonuçlarının faydalı olacağı hususunda endişeleri bulunduklarını belirtenler de olmuştur. Örneğin Cumhuriyet Halk Partisi lideri Kemal Kılıçdaroğlu 10 Mayıs 2013 tarihinde Demokrasi ve Özgürlük konulu bir toplantıda yaptığı açıklamasında, AK Parti yönetiminin meclisteki diğer partiler yerine Öcalan'ı muhatap aldığını ve Çözüm Süreci hakkında yeteri kadar bilgilendirilmediklerini beyan etmiştir. Bu gerekçelerle sonucunu öngöremedikleri bu sürece destek vermelerinin mümkün olmadığını da eklemiştir. Ayrıca silahların susmasının önemli olduğunu, fakat yeterli olmadığını, kalıcı bir barış için gerekli olan temel koşulun, PKK'nın bir daha kullanmamak üzere silahlarını yetkili kuruluşlara vermesi olduğunu ifade etmiştir (*Milliyet*, 2013).

Başlatılan süreç mecliste ikinci ana muhalefet partisi konumunda olan Milliyetçi Hareket Partisi'nin Ankara Milletvekili Özcan Yeniçeri tarafından da oldukça ağır bir dille eleştirilmiştir. Yeniçeri'nin "böyle bir süreç çözüm değil, olsa olsa yıkım süreci olur" ifadelerini kullanması ve farklı vekiller tarafından da benzer ifadelerin dile getirilmesinden anlaşılacağı üzere başlatılan çözüm süreci, mecliste bulunan iki muhalefet partisi tarafından pek hoş karşılanmamıştır (*Haberler.com*, 2013).

Muhalefetten gelen olumsuz eleştirilere rağmen Çözüm Süreci'nin, toplumdan, özellikle de yaşanan çatışmalarda yakınlarını kaybedenlerden destek gördüğünü söyleyebiliriz. Bu durumun en güzel örneklerinden birisi, İzmir Şehit Aileleri İnsan Hakları ve Yardımlaşma Derneği Başkanı Yavuz Alphan'ın Nisan 2013'te yaptığı açıklamadır. Konuşmasında artık yıllardır akan kanın durması gerektiğini ve duvarlara başka şehit resimlerinin asılmasını istemediklerini vurgulayan Alphan, Çözüm

Süreci'ne destek verdiklerini, fakat bütün partilerin bir araya gelerek bu sorunu çözmek için birlikte çalışmalarının gerektiğini vurgulamıştır (Haber7, 2013).

Görüldüğü üzere önceki dönemlere nazaran, Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından, sorunun barış yollu çözülmesi noktasında oldukça ciddi adımlar atılmış olan bu dönemde toplumun çeşitli kesimlerinden olumlu ve olumsuz eleştiriler gelmiştir. Tüm bunlara rağmen devam ettirilen süreçte çeşitli toplumsal, sosyal ve hukuki düzenlemeler yapılmış ve süreç açısından oldukça önemli 2 organ oluşturulmuştur: Akil İnsanlar Heyeti ve TBMM Çözüm Sürecini İzleme Komisyonu.

3.3.2.1. Akil İnsanlar Heyeti ve 2013 Güneydoğu Raporu

Çözüm Süreci'nde PKK'nın silahsızlanması meselesinin yanı sıra bir diğer önemli sorun ise başlatılan bu sürecin halka tanıtılması ve halktan gelebilecek olumlu ve olumsuz eleştirilerin tespit edilebilmesi hususuydu. Bu noktada uzun zamandır gündemde olan ve başlatılan sürecin toplumsallaşmasına kısmi de olsa katkıda bulunan Akil İnsanlar Heyeti kurulmuştur (Çiçek, 2018: 185). Çözüm sürecine ilişkin birikimi bulunan ve toplumun çeşitli kesimlerinin itibarını kazanmış yazar, sanatçı, akademisyen ve Sivil Toplum Kuruluşu temsilcilerinden oluşan ve 2 aylık bir çalışma süresiyle Türkiye'nin 7 bölgesinde faaliyet göstermek üzere 9'ar kişilik gruplardan oluşturulan akıl insanlar heyeti ve üyeleri oldukça sert eleştirilere maruz kalmışlardır (Oran, 2014: 61-65). Bu eleştirilerden en sert görüneni ise Milliyetçi Hareket Partisi lideri Devlet Bahçeli tarafından gelmiştir; "...Bu 63 sözde akıl insan, çözüm olarak neyi önerecek, barış olarak neyi sunacaktır?... Türk bayrağı yerine devlet bayrağı denilmesini öneren hastalıklı zihniyet mi Türk milletini PKK'nın emellerine ikna edecektir?" şeklinde açıklamada bulunarak hem süreci, hem de oluşturulan Akil İnsanlar Heyeti'ni sert bir şekilde eleştirmiştir (Cumhuriyet, 9 Nisan 2013).

Yaşanan bazı olumsuzluklara rağmen bu heyet görevlendirildikleri bölgelere ziyaretler gerçekleştirerek halk ile temasa geçmiş ve onlara barış, kardeşlik vurgularıyla çözüm sürecini anlatarak insanların tutumlarını değerlendirmişlerdir. Çeşitli raporlar hazırlayan bu gruplar arasında çalışmamızda özellikle değerlendirilecek olan 26 Haziran 2013 tarihli Akil İnsanlar Heyeti Güneydoğu Raporu'dur. Bu raporun seçilmesinin temel sebebi, Güneydoğu bölgesinin çatışmaların yoğun olarak yaşandığı bir bölge olması ve bölge halkının bu konudaki görüşlerinin barış sürecinin

ilerlemesinde önemli etkileri olacağı düşüncesidir. Bu raporda dikkatimizi çeken ilk husus, Türkiye’de 1984 yılı sonrasında ‘terör sorunu’ kavramının kullanılmasının aslında sorunun esas boyutunu ciddi oranda gölgelediğine yapılan vurgudur (s. 10). Raporda yer alan “...Bir sorunun kalıcı biçimde çözülebilmesinin ilk şartı, sağlıklı teşhis ile doğru isimlendirilmesidir. Bunun için de öncelikle bu sorunun kökenlerini ve tüm boyutlarını bir arada değerlendirmek, ana sorunu ortaya çıkaran problemlerle, ana sorunun sonuçları olan problemleri ayırtmak gerekir. Bu bağlamda sorunun çözümüne yönelik olarak bir takım önemli düzenlemeler yapılmış ve ret, inkar ve asimilasyon politikalarını sonlandıracak bazı adımlar atılmış olsa da, Kürt kimliğinin bütün unsurlarıyla tanınmış olması için daha pek çok anayasal ve yasal reforma ihtiyaç duyulması nedeniyle sorun, bir kimlik sorunu olma vasfını hala korumaktadır. Bu yüzden de “Kürt sorunu/meselesi” terimi daha çok kullanılmaktadır.” ifadesi, Türkiye’nin uzun yıllardır uğraştığı meselenin adının konmasının önemini vurgulanmaktadır.

Sorunun temel nedenlerinin de irdelendiği bu raporda, 1980 darbesi sonrası Diyarbakır cezaevinde tutuklu bulunan kişilere ve ailelerine yapılan zulüm ve baskının Kürt sorunu olarak atfedilen meseleyi daha da derinleştirerek çıkmaza soktuğu ifadesi, sorunun temel nedenlerinden bir tanesi olarak gösterilmiştir. Fakat unutmamak gerekir ki 1980 darbesi sonrası yaşanan baskı, zulüm ve işkenceler, Türkiye’nin ortak sorunudur ve sadece Kürtlere atfedilemez. Sorunun temel nedenleri arasında 90’lı yıllarda PKK ile silahlı mücadelede boşaltılan köy ve kasabalardaki halkın, iç göçe zorlanmaları ve dolayısıyla yaşadıkları travmalar ve mağduriyetler de gösterilmektedir (s. 11).

Raporda ayrıca 2009 yılında başlatılan sürece ilişkin değerlendirmeler de yer almıştır. Sürecin başarısız olmasının temel sebebinin, kapalı kapılar ardında sürdürülen gizli görüşmeler esnasında KCK operasyonları adıyla başlatılan süreç gösterilmektedir. Bu süreçte BDP yöneticilerine ve BDP’ye yakın olan sivil toplum kuruluşu yöneticilerine yönelik gerçekleştirilen tutuklamaların karşılıklı güveni zedelediği ifade edilmiştir. 2009 süreciyle ilgili olarak ayrıca, başlatılan görüşmelerin, devlet-PKK arasında ilk temasları sağladığından, tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin taleplerini öğrenmiş olmalarından ve bugün gelinen noktada Oslo görüşmelerinden elde edilen bilgi, birikim ve deneyimin oldukça katkısı olduğundan bahsedilmiştir (s. 15). Ayrıca devam

eden KCK operasyonlarına rağmen Kürtlere yönelik olarak Türkiye Radyo Televizyon Kurumu'nda 24 saat Kürtçe yayın yapan bir kanalın açılması, üniversitelerde Kürtçe dil eğitiminin verilmeye başlanması, cezaevlerinde Kürtçe konuşmanın önündeki engellerin kaldırılması gibi reformların yapıldığı görülmektedir (Yeğen, 2015: 165).

Sunulan bu bilgilerin ardından Güneydoğu'da yaşanan güncel durumun analizinin yapıldığı raporda, bir taraftan Güneydoğu'da halkın başlatılan çözüm sürecini destekledikleri ve barıştan yana tavır aldıkları belirtilirken, diğer taraftan ise bölge halkının devleti kötü niyet ve zulüm aktörü olarak cisimleştirdikleri, asker ve polis hakkında olan tutumlarının ise 'toplumsal düşman', 'güvenilmez yabancı' yönünde olduğu ifade edilmiştir. Raporda barışla beraber gelecek olan yeni düzenin bilinmezliği ve halkın bu yeni düzene adapte olması noktasında çekinceleri olduğuna da değinilmiş, bahsi geçen yeni düzen ile kamusal alanın genişlemekte olduğundan ve PKK'nın bölgedeki hakimiyet alanının daraldığından söz edilmiştir (ss. 20-23).

Genel hatları ile bölge halkının tüm etnik grupları ile ilgili olarak varılan sonuç, başlatılan Çözüm Süreci'ne tam destek verdikleridir. Barışa olan bu desteğin nedenleri arasında, bölge halkının uzun yıllardır devam eden çatışmalardan en çok zarar gören oldukları gerçeği kanaatimizce önemli bir husustur. En az Güneydoğu raporu kadar önem arz eden bir diğer rapor ise Doğu Anadolu raporudur. Bu raporda da benzer şekilde bölge halkının sürece olan inancı ve yüksek oranda barış isteğinden bahsedilmiştir (s. 14). Bu iki rapor arasında halkın benzer niteliklerde talepleri olduğu görülmektedir. Bu ortak talepler arasında anadilde eğitimin anayasal güvenceye alınması, genel bir siyasi af çıkarılması, seçim barajının düşürülmesi, devam etmekte olan karakol ve baraj yapımlarına son verilmesi vb. toplumsal, siyasi ekonomik ve idari alanda olmak üzere pek çok talep dile getirilmiştir (Doğu Anadolu Raporu, 2013).

Bu süreçte oldukça önemli çalışmalar yürüten tüm bölgelerin Akil İnsanlar Heyetleri, 26 Haziran 2013'te Başbakan ile yapılan toplantıda raporlarını sunmuşlardır. Bu toplantıya katılmamayı tercih eden bazı grup üyeleri de mevcuttur. Örneğin Akil İnsanlar Heyeti Ege Bölgesi grubunda yer alan Baskın Oran, toplantıya katılmamış ve bunun gerekçesi olarak, hükümetin üzerine düşeni yapmamasını göstermiştir. *'Toplantı tarihine kadar hükümetin en azından hangi yasalarda değişiklik yapmayı amaçladığını ve bunların TBMM tatile girmeden yasalaştırılması niyetini taşıdığını*

resmen ilan etmesini umuyorum’ şeklinde açıklama yapan Oran, beklentisi gerçekleşmediği için ve birtakım diğer nedenler gerekçesiyle toplantıya katılmamıştır. Akil İnsanlar Heyeti’nin oldukça kilit bir konumda zor bir görev üstlenerek işe koyulduğunu ve oluşumun çok gerekli ve faydalı olduğunu belirten Oran, PKK’nın sürecin ilan edildiği tarihten itibaren çatışma çıkarmayarak üzerine düşeni yaptığını, fakat devlet tarafından bu duruma karşılık bir hamlenin gerçekleşmediğini ifade etmiştir. Oran ayrıca çözümün, birinci aşaması olarak nitelendirilen çatışmaların durması/silahların susması kısmının tamamlandığı, fakat demokratik adımların gerekli ölçüde yapılmadığını da ifade etmiştir (Oran, 2014: 419-434).

3.3.2.2 TBMM Barış Sürecini İzleme Komisyonu ve Süreç İçerisinde Yapılan Çeşitli Hukuki Düzenlemeler

Çözüm Süreci’nin başladığı dönemde Akil İnsanlar Heyeti’nin belirlenmesinden sonra 9 Nisan 2013 tarihinde TBMM Genel Kurulu’nca ‘Toplumsal Barış Yollarının Araştırılması ve Çözüm Sürecinin Değerlendirilmesi Amacıyla’ bir Meclis Araştırma Komisyonu kurulmasına karar verilmiştir. 8 Mayıs tarihinde çalışmalarına başlayan bu komisyonun görev süresi 3 ay olarak belirlenmiş ve 25 Ekim tarihinde süresi dolduktan sonra 1 ay ek süre talep ederek çalışmalarına devam etmiştir. İlki 8 Mayıs tarihinde olan, toplamda 24 toplantı gerçekleştirilmiş ve 43 konuk dinlenmiştir. Kasım 2013 tarihinde yaptığı çalışmasını bir rapor halinde sunan Komisyon faaliyet süresini doldurmuştur (Meclis Araştırma Komisyonu Raporu, 2013: 19). Bu raporda da Akil İnsanlar Heyeti raporlarında olduğu gibi, sorunun adının belirlenmesi hususunda yaşanan kargaşadan bahsedilmiştir ve şu ifade eklenmiştir; *“Komisyonumuz sorunu, çok değişik başka mecralara sapabildiğini de dikkate almakla birlikte, bir kimlik, kültür ve şiddet sorunu olarak değerlendirmektedir”* (s.42).

Oldukça geniş ölçekli bir şekilde hazırlanan bu raporda Kürt Sorunu olarak tabir edilen meselenin Cumhuriyet’in ilk yıllarından günümüze gelişim sürecinden de bahsedilmiştir. Hazırlanan raporda dikkat çekici olan hususlardan bir tanesi, başlatılan Çözüm Süreci’nin başlangıç tarihi olarak Başbakan Erdoğan’ın 12 Ağustos 2005 tarihli Diyarbakır konuşmasının verilmiş olmasıdır ki bu tarihte kamuoyuna bu konu hakkında herhangi bir resmi açıklama yapılmamıştır.

Raporda ayrıca çatışma çözümüne yönelik derin bir açıklama yapılmıştır: “*Toplumsal çatışmaları etkin bir şekilde önlemek, yönetmek, dönüştürmek ve çözüme kavuşturmak için atılması gereken ilk adım çatışmanın muhtevasını anlamaktır. Çatışmanın kökünde yatan nedenler hakkında iyi bir bilgi ve anlayışa sahip olmaksızın geliştirilecek yöntem ve yaklaşımlar, asıl nedenleri anlaşılamadan belirtiler üzerinden gidilerek tedavi edilmeye çalışılan bir hastalığı andıracaktır. Yanlış yöntem ve yaklaşımlarla giderilmeye çalışılan bir çatışma, semptom merkezli yüzeysel ve ilgisiz tedavi sonrası nüksetme olasılığı çok yüksek bir hastalık gibi, zaman içinde tekrar baş gösterecek bir çatışma ile sonuçlanacaktır*”. Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, Türkiye koşullarına uygun, iyi saptanmış bir çatışma çözümü sürecinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

Barış Süreci’nin başarılı bir şekilde ilerleyebilmesinin ön koşullarından biri olarak gündemde olan silahsızlanma meselesi ile ilgili olarak Komisyon, Prof. Dr. Alpaslan Özerdem’in görüşüne başvurmuştur. Özerdem’in konuyla ilgili yaptığı açıklama; “*Uluslararası silahsızlandırma, terhis ve yeniden entegrasyon tecrübelerine baktığımızda, aslında barışın geleceğini silahsızlandırma konusuna endekslemenin pek doğru olmadığını görürüz. Diğer ülkelerdeki tecrübelerde gördüğümüz gibi, silahlı gruplar silah bıraktığında toplanan silahlar genellikle zaten ya istenmeyen ya da bozuk silahlardır. Sayı olarak da toplanan silahlar buz dağının ucu kadardır ve güven ortamının çok kırılman olduğu böyle ortamlarda bu silahlı örgütlerin ellerinde ne kadar silah varsa vermelerini beklemek de zaten hiç gerçekçi değildir. Bunun yanında, çatışmadan etkilenmiş, belli bir savaş ve silah ekonomisi oluşmuş ve hele Güneydoğu Anadolu ya da Kuzey Irak coğrafyası gibi ulaşılması zor bölgelerde yeniden silahlanma, istenildiğinde en kolay şey olacaktır. O nedenle, güvenlik için uzun dönemde kafaların silahsızlandırılması, yakın zamanda istenilmeyen silahları toplamaktan daha faydalı olacaktır*” şeklinde devam etmektedir (s. 343). Bu açıklama ile silahsızlanma meselesinin aslında sembolik bir süreç olduğunu ifade eden Özerdem, örgütün silahsızlanmasından ziyade insanların zihinlerinin barış odaklı işlenmesinin daha önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Raporda ayrıca Nisan 2013 tarihinde çalışmalarına başlayan Akil İnsanlar Heyeti hakkında da değerlendirmeler yapılmış ve bu konuda özellikle Prof. Dr. Alpaslan Özerdem’in yaptığı açıklamalar Akil İnsanlar Heyeti’nin önemini gösterir nitelikte

görülmektedir: “...Kürt olmayanların barış için desteğinin nasıl sağlanacağıdır. Bunun için “Akil İnsanlar” adı altında ilginç bir barış yapma aracı geliştirilmiştir. Diğer barış süreçlerinden farklı olarak Türkiye’de oluşturulan komisyon, daha çok barış duyarlılığını artırmak, barış ile ilgili hassasiyetleri dinlemek ve büyük ölçüde de halkın endişelerini gidermek için oluşturulmuştur. Belki de ders kitaplarına girecek bir girişim olan böyle bir Komisyon kurma, bundan sonra da başka çözüm süreçlerinde de örnek olarak kullanılabilir...” (s. 230).

Toplamda 438 sayfadan oluşan bu rapor Çözüm Süreci’ne yönelik oldukça yapıcı bir çalışma mahiyetindedir. Gerekli görülen bölümlerinden alıntılar yapılarak çalışmamızda aktarılan bu rapor, daha kapsamlı ve detaylı bir incelemeyi gerektirmektedir, fakat çalışmamızın içeriği gereği, kapsamlı bir değerlendirme yapılması çalışmamızın kapsamını aşacağından kapsam dışı bırakılmıştır.

Akil İnsanlar Heyeti gruplarının yaptıkları çalışmalar neticesinde sundukları raporlar sonrasında ve TBMM Barış Sürecini İzleme Komisyonu, çalışma süresini tamamlamadan önce, 30 Eylül 2013’te Başbakan Erdoğan ‘Demokratikleşme Paketi’ adıyla içerisinde bir takım yasal değişikliklerin olduğu bir paket açıklamıştır. Bu Paket’in 11 yıllık bir sürede hazırlandığını ifade eden Başbakan, bu paket ile ülke içerisinde yaşanan acıların son bulması için, şehit ailelerinin arzuladığı gibi terörün bitirilmesinin hedeflendiğini açıklamıştır (NTV, 30 Eylül 2013). Kısaca bahsetmek gerekirse açıklanan Demokratikleşme Paketi, Alan’ın (2016: 135) belirttiği şekilde, üç seçenekli seçim barajı, partilere eş başkanlık modeli, siyasi partilere devlet yardımı için oy oranının %7’den %3’e çekilmesi, farklı dil ve lehçelerde propaganda serbestisi, ayrımcılıkla mücadele ve eşitlik kurulu kurulması, yaşam tarzına saygının Türk Ceza Kanunu ile güvence altına alınması, Q, X, W harflerinin kullanılabilmesi, özel okullarda farklı dil ve lehçelerde eğitim hakkı gibi bir takım toplumsal düzenlemeleri içermektedir. Fakat bu paketten memnun olmadıklarını dile getiren örgüt üst düzey yöneticileri olumsuz eleştirilerde bulunmuş ve Demokratikleşme Paketi’nin sadece günü kurtarmak için yapılmış, Kürtlere yönelik bir paket olmadığını dile getirmişlerdir. Oysa içerikte yer alan düzenlemeler, Türkiye tarihi açısından o güne kadar benzeri görülmemiş oldukça önemli değişikliklerdi.

Bu dönemde yaşanan, hukuki ve siyasi bir mahiyet taşıyan önemli bir gelişme ise 2013 yılı Ekim ayı itibariyle KCK operasyonları kapsamında tutuklanan çoğu ismin serbest bırakılmasıdır. 11 Nisan 2013 tarihinde yürürlüğe giren ve 4. yargı paketi olarak açıklanan hukuksal düzenleme ile Ekim 2013 tarihine kadar olan 6 aylık süreçte toplam 449 KCK tutuklusunu serbest bırakılmıştır (*Gazete*2023, 5 Ekim 2013). 2014 yılına gelindiğinde ise manzara yine ılımlı görünmekteydi. Ocak 2014'te KCK tutuklusunu olan 5 BDP Milletvekili serbest bırakılmış ve birkaç gün sonra Meclis'te yemin ederek tekrar göreve başlamışlardır (*Hürriyet*, 5 Ocak 2014).

Yaşanan bir diğer hukuki gelişme ise 10 Temmuz 2014 tarihinde TBMM'de, 6551 sayılı 'Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun'un kabul edilmesi olmuştur³⁹. Bu kanunun amacı; terörün sona erdirilmesi ve toplumsal bütünleşmenin güçlendirilmesi için yürütülen çözüm sürecine ilişkin usul ve esasları düzenlemektir. Kanun'un ikinci maddesinde ise hükümetin çözüm süreci kapsamındaki yürüttüğü faaliyetlerden bahsedilmiştir.

2013 ve 2014 yılları içerisinde yapılan çeşitli yasal düzenlemeler ile kısa bir değerlendirme yapıldığında Türkiye'nin çözüm sürecini ilerletici nitelikte önemli adımlar attığı görülmektedir.

3.3.3. Çözüm Sürecinin Sonu

2013 yılında başlatılan Çözüm Süreci, Türkiye'de uzun yıllardır devam eden çatışmaları sonlandırmak üzere Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni temsilen o güne değin yapılmış en kayda değer hamle olmuştur. Fakat bu süreç yapılan tüm çalışmalara rağmen bir şekilde başarısızlıkla neticelenerek Haziran 2015'te son bulmuştur. Sürecin oldukça kırılgan bir zeminde kurulmuş olduğunu belirten Çiçek (2018: 186-188), bunun temel nedenlerini 4 anlaşmazlık konusuyla açıklamaktadır: Tarafların çatışma çözümü ve uzlaşma hususunda görev yapmak üzere hangi mekanizmaların kurulacağı ve bu mekanizmaların görevlerinin ne olacağı konusunda anlaşamamış olması, iki yıllık süreç içerisinde müzakere gündemi ve reformların çerçevelerinin belirlenememiş

³⁹ 6551 sayılı Kanun'un 6. Maddesinde yer alan 'Bu kanun hükümleri Bakanlar Kurulunca Yürütülür' ibaresi, Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemine geçilmesi ile Bakanlar Kurulu'nun kaldırılması ve çoğu kanunda ilgili düzenlemelerin yapılmasına rağmen 6551 sayılı Kanun'da bahsi geçen ibarenin değiştirilmemesi ile yasa yürürlükte kalmasına rağmen, bu yasayı icra edecek organın kalmaması sebebiyle hükümsüz bir nitelikte görülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. *Hürriyet*, 25 Temmuz 2018

olması, silahlı militanların sınır dışına çekilmesi hususunda yaşanan krizler ve son olarak da Kürt çatışmasının sınır ötesi boyutu özellikle Suriye hususunda yaşanan gerginlikler.

Öncelikli olarak bu anlaşmazlıklardan silahlı militanların sınır dışına çekilmesi hususuna değinmekte fayda görülmektedir. PKK, 8 Mayıs 2013'te başlattığı silahlı militanların sınır dışına çekilmesini, hükümetin beklenen adımları atmadığı gerekçesiyle 9 Eylül 2013 tarihinde durdurmuştur (BBC, 9 Eylül 2013). Çözüm Süreci'nde tikanıklık yaşanmasına sebep olan bu hadise Demokratikleşme Paketi ile aşmaya çalışılmıştır, fakat örgütün aşırı muhalefetine maruz kalan Demokratikleşme Paketi ile de aşılamamıştır ve örgüt, silahlı militanlarını tümüyle çekeceğini iddia ettiği tarihte sadece militanlarının %25'ini çekmiştir (Ete, 2013). Ekim 2014'e gelindiğinde ise hükümete, 15 Ekim tarihine kadar yeni adımlar atmaması durumunda sıkıntıya gireceğini ifade eder şekilde uyarıda bulunmuş ve nitekim aşırı olan talepleri bir anda gerçekleşmediği için, sınır dışına çekilen örgüt militanları tekrar Türkiye sınırlarına girmeye başlamışlardır (Alan, 2016: 151).

Diğer bir konu olan Çözüm Süreci'ne katkı sağlaması amacıyla hangi kurumun kurulacağı ve görevlerinin neler olacağı sorunu Çözüm Süreci'nde yaşanan önemli kriz konularından bir tanesidir. Çözüm Süreci'yle ilgili olarak Akil İnsanlar Heyeti ve TBMM Çözüm Sürecini İnceleme Komisyonu kurulmuştur, fakat bunların dışında örgüt lideri Öcalan tarafından kurulması gerektiği sürekli beyan edilen iki kurum daha vardır: 'Hakikatleri Araştırma ve Yüzleşme Komisyonu' ve 'İzleme Komitesi'. Birincisi, geçmiş dönemlerde yaşanmış olan olayları araştırarak gün yüzüne çıkartmakla görevli olacak olan organ, ikincisi ise Çözüm Süreci'ni bağımsız bir gözle 3. taraf olarak izlemesi planlanan bir organdır (Alan, 2016: 156-158). Bu kurumların oluşturulmasıyla ilgili olarak, dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan 'doğru bulmuyorum' şeklindeki açıklamada bulunmuş ve İzleme Komitesi olarak görev yapmakta olan kurumun Milli İstihbarat Teşkilatı olduğunu vurgulamıştır (Aljazeera, 27 Mayıs 2015). Bu durum, çözüm sürecinde çatışmanın tarafları arasında yaşanan krizi gösterir niteliktedir.

Anlaşmazlık hususlarından bir diğeri ise Türkiye sınır komşusu olan Suriye'de, Kürt hareketiyle ilgili olarak yaşanan gelişmelere Türkiye'nin gösterdiği tutumdur.

Türkiye'nin Suriye sınırında PYD liderliğinde *de facto* Kürt yönetimi kurulması için çalışmalar yürütülmesine karşı çıktığını ve böyle bir yönetimin kurulmasına asla müsaade edilmeyeceğini belirterek tavrını ortaya koymuştur (Çiçek, 2018: 187). Türkiye'nin Suriye'deki oluşuma karşı çıkmasını 'Kürde karşı savaş siyaseti' olarak açıklayan Öcalan, Kürt halkına seferberlik çağrısı yapmış ve tüm Kürtleri yaşanmasını olası gördüğü yüksek yoğunluklu çatışmalarla mücadeleye çağırmıştır (Kaplan, 23 Eylül 2014). Cumhurbaşkanı Erdoğan, Suriye'nin kuzeyinde bir devlet kurulmasına asla müsaade edilmeyeceğini ve bedeli ne olursa olsun bununla mücadele hususunda taviz verilmeyeceğini ifade ederken, Irak ve Suriye'de huzurun tesis edilmesi için Türkiye'nin mücadele verdiğini ve bölgedeki demografik yapının değiştirilemeyeceğini de beyan etmiştir (*Vatan*, 26 Haziran 2015). Bu konuşmanın üzerine PKK üst düzey yöneticilerinden Murat Karayılan, eğer bölgeye müdahale edilirse 'Türkiye'yi savaş alanına döndürürüz' şeklinde, barış sürecini oldukça zedeleyen bir açıklama yapması ile tabiri caizse sürecin bitiş noktasına geldiğinin sinyallerini vermiştir (*Sabah*, 29 Haziran 2015). Türkiye'nin Suriye'deki gelişmeler hususunda tavrını açıkça ortaya koyması ve örgütün bu oluşumu desteklemesi ile aşılamayan bu kriz, sürecin son aylarında gündemi oldukça meşgul etmiştir.

Daha önce de belirtildiği üzere yaşanan diğer bir anlaşmazlık müzakere başlıkları ve yapılacak olan reformların çerçevelerinin belirlenememiş olması sorunudur. Yapılan hukuki ve sosyal reform niteliğindeki çalışmaları yetersiz gördüğünü beyan eden PKK, silahsızlanma meselesinin ilerlemesini bu reformların gerçekleşmesine bağladığını her seferinde açıklamıştır. Dolayısıyla Çözüm Süreci içerisinde yaşanan krizlerin 4 temel nedeninden birisi olmuştur.

Yukarıda bahsedilen 4 temel uzlaşamamış konu nedeniyle oldukça kırılğan bir zeminde kurulmuş olan ve bu koşullarda ilerletilmeye çalışılan Çözüm Süreci'nde esas kırılma noktası, KCK'nın, 11 Temmuz 2015 tarihinde karakol yapımlarının devam etmesini gerekçe göstererek ateşkesin sona erdiğini açıklaması olmuştur (*T24*, 11 Temmuz 2015). Bu gergin süreçte yaşanan bir intihar saldırısı, Şanlıurfa/Suruç Saldırısı olayın boyutunu değiştirmiştir. 34 kişinin hayatını kaybettiği ve 104 kişinin de yaralandığı bu saldırıda, PKK tarafı, yaşananlarla ilgili Türkiye'yi sorumlu gösterirken, devlet bu saldırının Irak ve Şam İslam Devleti örgütü tarafından yapıldığını gösterir kanıtlar olduğu yönünde açıklamalar yapmaktaydı (Alan, 2016:

159). Bu saldırı sonrasında 22 Temmuz 2015 tarihinde Şanlıurfa/Ceylanpınar'da iki polis memuru kaldıkları evde başlarından vurularak öldürülmüş ve bu saldırı PKK tarafından 'Suruç saldırısına karşı yapıldığı' açıklamasıyla üstlenilmiştir (Alan, 2016: 160). Çözüm Süreci'ni resmi olarak bitiren bu saldırı sonrasında Türkiye tekrardan çatışma ortamına girmiş ve günümüze kadar yaşanan çatışmalarda yüzlerce insan yaşamlarını yitirmiştir (Köse, 2017: 18).

2015 Temmuz ayı sonrasında sivil-asker ayrımı gözetmeksizin eylemlerini sürdürmeye devam eden PKK, AK Parti'li siyasileri de hedef alan suikastlar düzenlemiştir: 13 Ağustos 2016'da AK Parti Beytüşşebap İlçe Gençlik Kolları Başkanı Naci Adıyaman, 14 Eylül 2016'da 26. Dönem Milletvekili genel seçiminde Hakkari AK Parti birinci sıra Milletvekili adayı Ahmet Budak, 10 Ekim 2016'da AK Parti Diyarbakır/Dicle İlçe Başkanı Deryan Aktört PKK'nın düzenlediği suikastler sonucunda öldürülen AK Parti'li siyasilerden sadece bir kaçıdır (Alptekin, 2018: 176). Bunların yanı sıra sivillere yönelik çeşitli bombalı saldırı düzenleyen örgüt, 2016 yılı içerisinde güvenlik güçleri ve sivilleri hedef alan toplam 18 bombalı saldırı düzenlemiş ve onlarca insanın hayatını kaybetmesine sebep olmuştur.

İki yıllık çatışmasızlık döneminin son bulması ile birlikte 30 yıllık çatışma döneminde dahi görülmemiş yoğunluk ve şiddette yaşanan çatışmalar kırsal alanlardan kentlere taşmış ve büyük yıkımlara sebep olmuştur (Çiçek ve Coşkun, 2016: 11). Türkiye'nin özellikle Güneydoğu bölgesinde yoğun olarak yaşanan çatışmalar esnasında bölge halkını korumaya yönelik alınan bazı tedbirler, silahlı mücadeleye dahil olmayan on binlerce insanın hayatını olumsuz etkilemiştir. Bahsi geçen tedbirlerin bir örneği Türkiye'nin çeşitli illerinde 16 Ağustos 2015 tarihinde süre bakımından sınırsız veya 24 saatlik olarak ilan edilen sokağa çıkma yasaklarıdır. Türkiye İnsan Hakları Derneği'nin 1 Ocak 2019 tarihli raporuna göre Türkiye tarihinde bu biçimi ilk kez uygulanan sokağa çıkma yasakları ile 1 milyon 809 bin kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı, özel ve aile hayatına saygı hakkı, toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü, din özgürlüğü, bilgi alma ve verme özgürlüğü, mülkiyetin korunması hakkı, eğitim hakkı, işkence ve insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele yasağı, yaşam hakkı ve vücut bütünlüğü hakkı olmak üzere en temel hakları ihlal edilerek bu yasaklardan etkilenmiş oldukları tahmin edilmektedir (Türkiye İnsan Hakları Derneği, 1 Ocak 2019).

Görüldüğü üzere çatışmasız geçen 2 yıllık bir süre içerisinde kısmi olarak rahatlama yaşayan Türkiye, Çözüm Süreci'nin başarısız olarak sonuçlanması ile yeniden çatışma ortamına dönmüş ve toplumsal hayatı derinden etkileyen bazı çatışma dönemi kural ve yasalarıyla insanların yaşamlarını önemli oranda değiştirmiştir. Yaşanan bu durum ise bizlere, köklü sosyal çatışmaların yaşandığı toplumlarda kalıcı yani pozitif barışın tesis edilmesinin ne kadar önemli olduğunu bir kez daha göstermektedir.

Türkiye'de gerçekleştirilen barış süreci her ne kadar başarısız olsa da bu sürecin çatışmanın taraflarına çeşitli faydalar sağladığı görülmektedir. Hükümet açısından bakıldığında, sahip olduğu oy tabanını arttırdığı ve küresel ölçekte özellikle ABD ve Avrupa'da prestij kazandığı çıkarımlarında bulunmak yerinde olacaktır. Aynı şekilde PKK açısından bakıldığında ise hem ulusal hem uluslararası ölçekte sergilemeye çalıştığı barış yanlısı tutumları ile kendisine meşruiyet ve prestij kazandırma gayesi güttüğü görülmektedir. Burada unutulmaması gereken önemli bir husus, PKK meselesinin sadece Türkiye'nin bir iç meselesi olmadığı, hatta hem bölgesel hem de uluslararası boyutlu olduğudur (Başer ve Özerdem, 2019: 332).

Türkiye'de başlatılan barış süreci değerlendirildiğinde dikkat çeken hususlardan bir tanesi, süreç içerisinde halkın endişelerine ehemmiyet verilmemiş olmasıdır. Aslında bu sorunu çözmek için Akil İnsanlar Heyeti kurulmuş fakat tüm yükümlülük bu organa devredildiğinden süreç içerisinde Türkiye halkının nabızı iyi bir şekilde değerlendirilememiştir. Çatışma tarafları arasında var olan karşılıklı güvensizlik ise sorunun ikinci önemli boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna rağmen bu süreçte PKK, muhalefet partisi konumunda bulunan Milliyetçi Hareket Partisi ve Cumhuriyet Halk Partisi gibi siyasi partilerin süreç içerisinde barışa dair olumlu konuşmalar yapmamaları gibi gerekçelerle aslında sadece AK Parti ile müzakereleri yürütebileceğinin farkındaydı. Bu durum ise karşımıza ana muhalefet partilerini ve dolayısıyla onların toplumsal tabanlarını temsil etmeyen bir barış süreci açmazı çıkartmıştır. Türkiye için yakın gelecekte yeni barış süreci başlatılması olası görünmemektedir, fakat şartların değişebileceği unutulmamalıdır. Başer ve Özerdem (2019) dünya üzerinde Kuzey İrlanda ve Güney Afrika örneklerinde olduğu gibi barış süreçlerinin şartlar olgunlaşınca tekrar kaldığı yerden devam etmesinin olası olduğu fikrini beyan etmişlerdir. Türkiye için yaptıkları değerlendirmede ise sorunun tüm boyutlarını anlayarak müzakereler için daha iyi bir yol haritası belirlenmesinin

gerekliliğini ve daha fazla demokratikleşmeyle barışın tesis edilebileceğini vurgulamışlardır. Unutmamak gerekir ki günümüzde ulusal ve uluslararası etkenler nedeniyle ufukta olası bir barış süreci görünmese de, her iki tarafın siyasi aktörlerinin barışı sağlama hususunda gösterecekleri tutumları ile şartların yeniden olgunlaşması olasıdır (Başer ve Özerdem, 2019: 332-333).

SONUÇ

Post-yapısalcı kuram, ilk bölümde de açıklandığı üzere, barışın sağlanması hususunda kesin bir görüş ve yol haritası önermemektedir. Aksine barışın inşa edilmesi için gerekli koşulların ülkeden ülkeye, farklı coğrafi koşullarda ve toplumsal kültürlerde çeşitlilik gösterebileceğini savunmaktadır. Buradan yola çıkarak çalışmamızda yapacağımız değerlendirmeler eleştiri ve öneri mahiyeti taşımakla sınırlandırılacaktır.

İlk olarak Kuzey İrlanda barış süreci değerlendirildiğinde, bunun liberal bir barış örneği çerçevesi çizdiği görülmektedir. Çatışmanın tüm taraflarının dikkate alındığı, müzakerelere dahil edildiği barış süreci, aynı zamanda ülke içerisinde yaşanan ekonomik ilerleme ile de desteklenmiştir. Ekonomik olarak refaha kavuşan halk, hem yaşanan çatışmaların bir fayda getirmeyeceğini anladığından, hem de uygulamaya konulan demokratik reformlardan memnun olduklarından, etnik ayrılıkçı örgüte olan desteğini azaltmıştır. Kendisine meşru bir zemin bulamayan örgüt, süreç içerisinde oluşturulan Silahsızlanma Komisyonun gözetimi altında silahlarını teslim etmiş ve sürecin ilerlemesine katkı sağlamıştır. Bu gelişmelerin yanı sıra İngiltere ve İrlanda hükümetlerinin, örgütün sağladığı uluslararası yardımların önüne geçebilmesi de barış sürecinde örgütün silahsızlanmasında etkili olmuştur. Barış anlaşması olan Belfast Anlaşması'nın imzalandığı 1998 yılından, örgütün silahlarını tümüyle teslim ettiği 2005 yılına kadar olan süreçte, müzakerelerde alınan kararlar doğrultusunda gerekli hukuki düzenlemelerin yapıldığı ve taraflarca bu düzenlemelere uyulduğu görülmektedir. Belfast Anlaşması ile başlayan süreç öncelikli olarak negatif barışı temsil etmektedir. Çünkü burada asıl olan silahların susturulması, yani çatışmaların bitirilmesi idi.

Her ne kadar taraflar arasında karşılıklı güven olgusu zaman zaman yaşanan gelişmelerle zedelenmiş olsa da, tarafların barışın tesisi konusunda kararlı olmaları ya da savaşı bir şey kazanamayacaklarını kabullenmiş olmaları, sürecin ilerlemesine katkı sağlamıştır. Kuzey İrlanda'da baş örgüt olan IRA yani PIRA'nın yanı sıra diğer paramiliter grupların ve örgütlerin de barış yanlısı tutumları ile barış süreci ilerlemiş ve nihayet olumlu sonuç vermiştir. IRA'nın tümüyle silahlarını teslim etmesi, negatif barış olarak adlandırılan çatışmasızlık döneminden, pozitif barışa geçişin garantisi niteliğinde değerlendirilebilir.

Sri Lanka örneğinde ise durum oldukça farklı görünmektedir. IRA'ya kıyasla daha yıkıcı eylemler gerçekleştirmiş ve daha fazla kişinin ölümüne sebep olmuş olan LTTE, devlet ile giriştiği mücadelesinden, 2009 yılında nihayete erdirilen topyekün savaş ile askeri olarak ağır bir yıkımla çıkmıştır. Bu örnekte, 2006 yılına kadar ülke içerisinde barışın inşa edilmesi hususunda yeterli olmasa da önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Özellikle 2006 yılına kadar olan süreçte, çatışma taraflarının sürece dahil edilmiş olmaları, görüşmelerin uluslararası aktörlerin gözlem, görüş ve önerileri ışığında ilerletilmiş olması, barış sürecinin başlangıçta liberal nitelik taşıdığı kanısını uyandırmaktadır. Fakat 2006 yılında görüşmelerden sonuç alınamayınca başlatılan savaş ile 2009 yılında bertaraf edilen örgüt, Tamiller adına yürüttüğünü iddia ettiği mücadelesini kaybetmiştir. Örgüt üst düzey yöneticilerinin ve on binlerce kişinin sivil-militan ayrımı gözetilmeksizin öldürüldüğü bu savaş sonrasında Sri Lanka, Tamil meselesini çözmek üzere 2009 yılında tekrar barış çalışmalarını başlatmıştır.

Görünürde devlet kazananlı olan ve tek taraflı zafer ile zafer sahibinin inisiyatifinde başlatılan barış inşa girişimi, realist barış kuramı çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu çerçevede önemli olan devletin bekasıdır ve bunu sağlamak için gerekli olan her şey yapılmalıdır. Sivil ölümlerin göz ardı edildiği, halkın barış sürecinden beklentilerinin karşılanmadığı bu barış inşası çalışmaları, zafer sahibi olan devletin istek ve taleplerine hizmet etmiş görünmektedir. Daha önce ilan edilen ateşkesler sayesinde negatif barış aşamasına geçmeyi başarabilen Sri Lanka örneği, esas olarak hiçbir zaman pozitif, yani kalıcı barışı tesis etmiş görünmemektedir. Pozitif barışın tesis edilebilmesi için gerekli koşullardan bir tanesi, tarafların uzlaşarak orta yolu bulmalarıdır; fakat Sri Lanka'da muhatap alınabilecek bir örgüt kalmadığından bir taraf da kalmamıştır.

Sri Lanka'da yaşanan çatışma ve barış süreci şüphesiz ki dünyada meydana gelen benzer nitelikli olaylarla kıyaslandığında oldukça farklılık göstermektedir. Özellikle Kuzey İrlanda ile kıyaslandığında bu farklılığı insan hakları açısından değerlendirmek pek zor olmamaktadır. Bir tarafta çatışmanın tüm taraflarının dahil olduğu zorlu müzakere süreçleri ve bu tarafların arabulucular sayesinde bir masada buluşturulması ile anlaşmaya varılarak çözülen çatışma ve başlatılan barış süreci örneğini, diğer tarafta ise devletin, etnik azınlık temsilcisi olduğunu iddia eden örgüte karşı başlattığı askeri savaşı ezici bir zaferle kazanması ile gerçekleşen çatışma çözümünü ve kendi

inisiyatifinde başlatıp sürdürdüğü, kendi kararlarını ezici bir çoğunlukla alıp uygulamaya koyduğu ve yarım aksak ilerlettiği barış süreci örneğini görmekteyiz. Bu iki örnekte de toplumda barışın sağlandığı hususunda kesin konuşmalar yapmak günümüzde mümkün görünmemektedir; fakat geçmiş dönemlerden alıntılar yaparak çıkarımda bulunmak gerekirse, Sri Lanka'da etnik ayrılıkçı örgütün askeri olarak savaşıma gücünü toparlayabilmesi durumunda yeniden çatışma ortamına dönülmesi olası görünmektedir. Kuzey İrlanda örneğinde savaştan yılmış ve başlatılan barış sürecinden, alınan kararlar ve uygulamalardan büyük oranda hoşnut görünen bir halk tabakası mevcut olduğundan, herhangi bir etnik ayrılıkçı örgütün günümüz koşullarında toplumu etkileyerek kendisine destek bulması olası görünmemektedir. Fakat Sri Lanka'da insanların özellikle Tamillerin yaşadıkları mağduriyetlerin savaş sonrası dönemde katlanarak arttığı gerçeğini göz önüne aldığımızda, Tamil toplumunun kin ve nefretle yeni bir meydan okumaya girişmesi, eksi gücünü kazanması ile doğru orantılı görünmektedir.

Türkiye'de gerçekleştirilen barış sürecini incelediğinde ise kurulan bazı kurumlar ve yapılan yasal değişiklikler ile bu sürecin kendisine has bir yapıda ilerletilmeye çalışıldığı gözlemlenebilir. 2013 yılına kadar PKK tarafından yapılan tek taraflı ateşkes ilanları ile negatif barışın kısmen de olsa dönem dönem gerçekleştiği, fakat kısa sürede sonlandığı görülmektedir. Siyasi veya toplumsal bir takım sebepler ile 2013 yılında tekrar başlatılan barış süreci içerisinde çatışmaların oldukça azalmış olması ile negatif barışın belirgin olarak kurulduğu çıkarımında bulunmak olanaklıdır. Fakat yine de unutmamak gerekir ki sorunun başladığı tarihlerden itibaren Türkiye'de pozitif barışın inşa edildiği bir dönem görünmemektedir. Bu durumun temel sebepleri değerlendirildiğinde bazı hususlar öne çıkmaktadır. Bunlar arasında; örgütün silahlı mücadeleye olan bağlılığı ve alışkanlığı, Türkiye'de mevcut siyaset dilinin milliyetçilik söylemi üzerinde yoğunlaşmış olması, taraflar arasında geçmiş dönem tecrübelerine dayanarak oluşmuş güvensizlik duygusu, barış inşasının teröristle konuşmak şeklinde değerlendirilerek medya ve siyasetin gündeminde yer alması, başta halkın olmak üzere siyasi partilerin ve diğer ilgili kurumların barış süreci hakkında yeteri kadar aydınlatılmamış olması ve dolayısıyla sürecin bu aktörler tarafından destek bulmamış olması, örgüt ile yapılan müzakerelerde alınan kararların uygulanmasının gecikmesi, örgütün her an silahlı şiddet eylemlerine dönecek şekilde

kendisini hazır bulundurması, örgütün silahsızlanmasının sağlanamamış olması ve süreç içerisinde bağımsız bir taraf olarak görev yapmak üzere uluslararası bir kurumun gözlemci sıfatıyla bulundurulmamış olması gibi temel sebepler öne çıkmaktadır.

2015 yılına kadar olan süreç genel olarak değerlendirildiğinde PKK ile mücadelede çözümün gerçekleşmemesinin temel sebepleri arasında silahsızlanma meselesinin varlığı dikkatimizi çekmektedir. Bahsi geçen dönemlerde ateşkesler ilan etmesine rağmen hiçbir zaman silah bırakmayan örgüt, yaşayacağı en ufak bir terslikte her an silaha sarılmaya hazır konumda beklemekteydi. Kuzey İrlanda barış süreci çerçevesinde ele aldığımız silahsızlanma meselesi, IRA'nın kabul etmesi ve uluslararası bir kurulun denetimiyle gerçekleştirilmiş ve bu silahsızlanma faaliyetinin Kuzey İrlanda barış sürecine önemli katkılar sağladığı hususunu ilgili bölümde tartışmıştık. Ancak Türkiye örneğinde böyle bir durum hiçbir zaman gerçekleşmemiştir. Başlatılan tüm süreçlerin başarısız olmalarının en temel nedeninin bu olduğu kanaati bu çalışmada yoğun olarak kabul edilmiştir. Bunun dışında örgütü silahsızlanmaya ikna edecek şartların gerek siyasi, gerek askeri hamleler ile devlet tarafından sağlanmasının gerekliliği ayrıca vurgulanması gereken bir diğer husustur. Yine burada böyle bir sürecin başlatılması için önem arz eden bir diğer husus da tarafların karşılıklı olarak birbirlerine güven duymalarının gerekliliğidir. Yıllardır çatışan taraflar arasında sağlam temellere dayalı güven ilişkisinin kurulması oldukça zordur; fakat Kuzey İrlanda örneğinde görüldüğü üzere tarafsız ve bağımsız üçüncü bir tarafın sürece dahil edilmesi ve alınan kararların uygulanmasını denetleyici rolde olması durumunda istenilen güven ilişkisinin kurulması mümkün görülmektedir.

Özerdem (TBMM Barış Sürecini İzleme Komisyonu Raporu, 2013: 343), silahsızlanma meselesi ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmesinde önce kafaların silahsızlanması gerektiğine vurgu yapmış ve Ortadoğu gibi bir coğrafyada silahların teslim edilse dahi tekrar teminin oldukça kolay olduğuna dikkat çekmiştir. Elbette ki önce zihniyet olarak barış sürecinin kabul edilmiş olması oldukça önemlidir; fakat burada silahsızlanma meselesi sembolik bir önem taşımakta olup halkın da barışa olan inancını arttırmakta bir araç olarak görülebilmektedir. Yıllardır süren çatışmalardan maddi, manevi, doğrudan veya dolaylı olarak zarar görmüş olan halkın sürece olan desteği ya da karşıtlığı barış sürecinin seyrine etki eden bir husustur. Keza Kuzey İrlanda örneğinde olduğu gibi, Katolik milliyetçi kesim tarafından desteklenen

IRA'nın, 1998 yılı sonrası dönemde kendi temsil ettiği tabanından aldığı desteği kaybetmesinin, faaliyetlerini durdurmasındaki etkisi görülmektedir. Her ne kadar PKK için bu bahsedilen halk desteği hiçbir zaman tam olarak kesilmemişse de örgüt liderinin açıklamaları ve ülke siyasetinde etkin olan dinamikler aracılığıyla PKK tabanının dönüştürülebilmesi olanaklı görünmektedir. Bunun sağlanması noktasında etkin olabilecek yaklaşım ise hem devletin, hem de PKK ve onu temsil edebilmesi muhtemel siyasi partilerin barışa olanak sağlayıcı tutum ve davranışlar sergileyebilmesidir. Gerek yaşattığı insan kayıpları, gerekse ekonomik olarak Türkiye'ye verdiği zararlar düşünüldüğünde PKK meselesinin barışçıl ve demokratik yollarla çözülmesi gerektiği, bu çalışmada genel kabul görmüştür.

Sri Lanka'da 2006 yılında örgüte karşı başlatılan savaş ile örgütün tümünden bertaraf edilmiş olması, sorunun kökten çözüldüğü şeklinde değerlendirmeler yapılmasına olanak sağlamaktadır. Fakat unutmamak gerekir ki, Sri Lanka'da yaşanan savaşın ve akabinde başlatılan uygulamaların insan güvenliği ve insan haklarının korunması noktasında bir ehemmiyeti bulunmamaktadır. Kuzey İrlanda barış süreci ise daha liberal ve insan haklarına ve onuruna daha uygun zeminde tasarlanmıştır. Bu durum bize kesin olarak Kuzey İrlanda'da yaşanan sürecin tümüyle doğru olduğunu kabul etmemiz ve aynen uygulamamız gerektiğini de asla göstermemektedir. Fakat bir sürecin işletilebilmesi için temel teşkil edecek olan hususun insan olduğu gerçeğini ve haklılığını göstermektedir.

Örgütlerin ortaya çıkışlarındaki temel etmenler ve örgütlerin hedefleri değerlendirildiğinde, bahsi geçen üç örgütün de ayrılıkçı amaç güttüğü ortaya çıkmaktadır. Kuzey İrlanda'da temelde dini-mezhepsel inanç farklılığı ile oluşumu tetiklenen örgüt, zamanla etnik farklılaşma çerçevesinde ayrılıkçı amaç güderek ilerleme göstermiştir. Sri Lanka'da ise örgütün ortaya çıkışında geçmiş dönemlerde, sömürge ülke olması sebebiyle etnik gruplar arasında uygulamada yaşanan bazı ayrımcılıklar ile ülke içerisinde yaşayan iki büyük etnik grup olan Tamiller ve Sinhalalar arasındaki gerilimin tırmandığını ve etnik ayrılıkçı amaç güden örgütün ortaya çıktığını gözlemlemekteyiz. Fakat Türkiye'de yaşanan çatışmaların temelinde ne mezhepsel bir farklılık, ne de uygulamada yaşanan bir ayrımcılık yatmaktadır. Tarihi süreç içerisinde sürekli olarak birlikte yaşamış iki etnik grup olan Türkler ve Kürtler arasında yaşanan çatışmalardaki temel sebep, etnik farklılıkların aşırı

milliyetçilik güdüsüyle ayrılıkçı faaliyetlere dönüştürülmüş olmasıdır. Burada uygulamada etnik gruplar arasında yaşanan farklılık olmadığının göstergelerinden bir tanesi, Turgut Özal gibi Kürt kökenli bir insanın Türkiye yönetimine seçilmiş olması ve Türkiye için yaptığı çalışmalardır. Özetle Kuzey İrlanda, Sri Lanka ve Türkiye’de ortaya çıkmış olan etnik ayrılıkçı amaç güden örgütlerin, benzer sebepler ile ortaya çıkmış olmadıkları görülmektedir; fakat aynı amaçla hareket etmişlerdir. Gerçekleştirilen barış süreçleri ise kesinlikle benzer görünmemektedir. Fakat Türkiye açısından bu barış süreçlerinden çıkarılması gereken bazı dersler bulunmaktadır. Bunlar; Sri Lanka’da gerçekleştirilen örgüt ile topyekün askeri mücadelenin insan hak ve hukukuna uygun olmadığı ve Türkiye’nin böylesi bir mücadele yönetimini tercih etmemesi gerektiği; Kuzey İrlanda’da başlatılan sürece sorunun ve çözümün tüm aktörlerinin dahil edilmesi ve Türkiye’de bir süreç başlatılırsa aynı şekilde tüm aktörlerin sürece dahil edilmesi gerektiği; Kuzey İrlanda’da olduğu gibi, sürecin tarafsız olması ve işlerlik kazanması için uluslararası bir kurumun gözlemciliğinde gerçekleşmesi gerekliliği ki, bu durum taraflar arasında karşılıklı güven ilişkisinin kurulmasının zeminini hazırlayacaktır; örgütün silahsızlanması ve barışa olan isteğini Türkiye nezdinde kabul ettirebilmesi; halkın barış için yapılacak olan çalışmalara destek vermesi için tam bilgilendirilmesi ve gerekirse barış algısının halka aşılanması; geçmiş dönemlerde yaşanan olaylar neticesinde mağduriyet yaşamış insanların tüm mağduriyetlerinin giderilmeye çalışılması ve bu sayede örgüte destek verilmesi söz konusu olursa bu desteğin azaltılması; siyasetin ve medyanın söylem dilinin barışçıl ve birleştirici olması, herhangi bir ayrılıkçı veya aşırı milliyetçi tutum sergilememesi; toplumsal alanda ortaya çıkan ve PKK tarafından kullanılan ayrımcılıkların giderilmesi için orta yollu çözümlerin bulunması, sürecin gerekirse gizli yürütülmesi fakat açıklama yapılması gereken yerlerde devletin sürece sahip çıkması ve en önemlisi daha fazla demokrasi, daha fazla özgürlük için gerekli adımların atılması gerekmektedir.

Günümüz şartlarında Türkiye içerisinde bir barış sürecinin yeniden başlatılması olası görünmese de ulusal ve uluslararası gündemin hızlı değişmesinden yola çıkarak karşımıza ne gibi durumların çıkacağını şimdiden öngörmek kolay olmayacaktır. Ancak ulu önder Atatürk’ün işaret ettiği üzere dünyada barışı sağlayabilmek adına öncelikli olarak yapılması gereken şey, yurttan barışın sağlanmasıdır.

KAYNAKÇA

- Akgül, P. ve Selcen, N. (2015). Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 3 (1): 85-106. Erişim adresi: <http://dergi.cicr.yalova.edu.tr/article/view/5000176329>. Son erişim tarihi: 10.04.2019.
- Akil İnsanlar Heyeti. (2013). Doğu Anadolu Raporu, 26 Haziran 2013. Erişim adresi: https://bianet.org/system/uploads/1/files/attachments/000/000/885/original/Do%C4%9Fu_Anadolu_Akil_Raporu.pdf?1372324271.
- Akil İnsanlar Heyeti. (2013). Güneydoğu Raporu, 26 Haziran 2013. Erişim adresi: <http://www.mazlumder.org/webimage/akil%20insanlar%20heyeti%20guneydogu%20raporu.pdf>.
- Aktaş, M. (2014). Kuzey İrlanda Barış Süreci ve Alınacak Dersler. Aktaş (Der.) *Çatışma Çözümleri ve Barış* (ss. 225-267). İstanbul: İletişim.
- Alan, E. (2016). *Terör-PKK: Kırk Yıllık İhanet*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Alkan, N. ve Çıtak, M. C. (2015). Terörden Kaynaklı Çatışmaların Çözümü ve Akil İnsanlar Heyeti. *Bilge Strateji*, 7(12), 79-99. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/download/article-file/43413>.
- Alptekin, H. (2018). *Etnik Terör ve Terörle Mücadele Stratejileri: IRA, ETA, Tamil Kaplanları ve PKK*. İstanbul: SETA Yayınları.
- Arı, T. (2012). *Uluslararası İlişkilere Giriş*. Bursa: MKM Yayıncılık.
- Atabey, Ü. (2017). *Ayrılıkçı Kürtlerin Musalla Taşı: PKK*. Ankara: Alibi Yayıncılık.
- Azar, E. E., McLaurin, R. ve Jureidini, P. (1978). Protracted Social Conflict; Theory and Practice in the Middle East. *Journal of Palestine Studies*, 8(1), 41-60.
- Azar, E. E. ve Moon, I. C. (1986). Managing Protracted Social Conflicts in the Third World: Facilitation and Development Diplomacy. *Millenium*, 15(3), 393-406.
- Bailey, David P. (2007). *Rampant Lions: The Buddhist Response to Violence In Sri Lanka*. Lampda Alpha Journal. Volume: 37. ss.12-22.
- Barash, D.P. ve Webel C. (2009). *Peace and Conflict Studies*. Los Angeles: SAGE.

- Başbuğ, İ. (2011). *Terör Örgütlerinin Sonu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayer, Y. (2015). 'Türkiye Türklerindir' tüm kökenleri kapsar. *Hürriyet*, 22 Ağustos 2015. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/yazarlar/yalcin-bayer/turkiye-turklerindir-tum-kokenleri-kapsar-29880719>.
- Bell, J. B. (2015). Ireland: Independence Struggle, 1916-1923. Ciment (Ed.), *World Terrorism: An Encyclopedia of Political Violence from Ancient Times to the Post-9/11 Era* (ss. 96-97). USA: Routledge.
- Berbaum, Micheal L., Bruce R. ve Oneal John R. (2003). "Causes of Peace: Democracy, Interdependence, and International Organizations, 1885-1992," *International Studies Quarterly* 47 (3). s.373.
- Başer, B. ve Özerdem, A. (2019). Turkey. Özerdem ve Mac Ginty (Ed). *Comparing Peace Process* ss. 319-335. UK: Routledge.
- Britannica, (2019). Sinhala Only Bill. <https://www.britannica.com/event/Sinhala-Only-Bill>, (Erişim tarihi: 29.04.2019).
- Brown, A., Gearson, J. ve Roberts, B. (2015). United Kingdom: Northern Ireland Troubles, 1968-2000s. Ciment (Ed.), *World Terrorism: An Encyclopedia of Political Violence from Ancient Times to the Post-9/11 Era* (ss. 498-505). USA: Routledge.
- Cemal, H. (2009). '11 Köylünün yakıldığı Güçlükönak katliamının üstünü örtmek'. *Milliyet*, 14 Şubat 2009. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/yazarlar/hasan-cemal/11-koylunun-yakildigi-guclukonak-katliaminin-ustunu-ortmek---1059608/>
- Ciment, J. vd. (2015). Sri Lanka: Tamil Tiger Uprising, Late 1970s-2009. Ciment (Ed.), *World Terrorism: An Encyclopedia of Political Violence from Ancient Times to the Post-9/11 Era* (ss. 461-465). USA: Routledge.
- Coakly, J. (2003). Ethnic conflict and its resolution: the Northern Ireland model, *Nationalism and Ethnic Politics*, 9(3), 25-53.
- Coşkun, V. (2014). Çözüm Süreci: Dün, Bugün, Yarın. *Liberal Düşünce* 19(75) ss. 7-18. <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/75/02-vahap-coskun-cozum-sureci-du-n-bugun-yarin.pdf>.

Çınar, Y. (2012). *Tamil Sorunu: Tarihsel Gelişim, Çatışma Süreci ve Çözüm*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya. ss.27-38.

Çıtak, E. (2014). Post-yapısalcılık ve Güvenlik. Çıtak ve Şen (Der.) *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler* (ss. 155-168). İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Çiçek, C. (2018). “Süreç” Kürt Çatışması ve Çözüm Arayışları. İstanbul: İletişim.

Çiçek, C. Ve Coşkun, V. (2016). Dolmabahçe’den Günümüze Çözüm Süreci: Başarısızlığı Anlamak ve Yeni Bir Yol Bulmak. *Barış Vakfı*. https://tr.boell.org/sites/default/files/nisan_raporu_turkce.pdf. Erişim tarihi: 07.05.2019.

Çölaşan, E. (2012). Suriye diz çökmüştü çünkü o zaman devlet vardı”. *Sözcü*, 12 Ekim 2012. Erişim adresi: <https://www.sozcu.com.tr/2012/yazarlar/emine-colasan/suriye-diz-cokmustu-cunku-o-zaman-devlet-vardi-77596/>.

Demir, C.K. (2017). *Sebeplerinden Mücadele Yöntemlerine Etnik Ayrılıkçı Terörizm: PIRA, ETA, PKK*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Dunn, D. J. (2005). *The First Fifty Years of Peace Research: A Survey and Interpretation*. England: Ashgate.

Duvaklı, M. (2013). “Dosyadaki Çarpıcı İddia: 11 Köylüyü Jitem Yakmış” *Türkiye Gazetesi*, 13 Kasım 2013. Erişim adresi: <https://www.turkiyegazetesi.com.tr/gundem/101752.aspx>.

Erdağ, R. ve Kardaş, T. (2017). Postyapısalcılık ve Uluslararası İlişkiler. Gözen (Der.), *Uluslararası İlişkiler Teorileri* (ss. 379-402). İstanbul: İletişim.

Ete, H. (2013). “Demokratikleşme Paketi ve Çözüm Süreci”. *SETA*. 7 Ekim 2013. Erişim adresi: <https://www.setav.org/demokratikleşme-paketi-ve-cozum-sureci/>.

Foy, H. (2010). Bloody Sunday: Saville report v Widgery report. *The Guardian*, 15 Haziran 2010. Erişim adresi: <https://www.theguardian.com/uk/2010/jun/15/bloody-sunday-saville-report-widgery>.

Giritli, İ. (2019). “Atatürk’ün 100. Doğum Yıldönümü Dolayısıyla”. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/13825>. (Erişim tarihi 04.05.2019).

Goodhand, J. (2014). Stabilizing a Victor's Peace? Muggah (Ed.) *Security and Development: States of Fragility* (ss. 216-241). USA: Routledge.

Gunter, M. M. ve Rathmell, A. (2015). Turkey: Kurdish Struggle, 1984-2000s. Ciment (Ed.), *World Terrorism: An Encyclopedia of Political Violence from Ancient Times to the Post-9/11 Era* (ss. 480-484). USA: Routledge.

Sivasupramaniam, V. (Tarih yok). 'History of Sri Lanka'. <http://murugan.org/research/sivasupramaniam.htm>. Son erişim tarihi: 04.05.2019.

Human Rights Watch. 'World Report 2010' ss. 347-354. Erişim adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2010.pdf.

Human Rights Watch. 'World Report 2012' ss. 388-393. Erişim adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/wr2012.pdf.

Human Rights Watch. 'World Report 2019' ss. 543-548. Erişim adresi: https://www.hrw.org/sites/default/files/world_report_download/hrw_world_report_2019.pdf.

International Crisis Group. 2014. 'Türkiye ve PKK: Barış Sürecini Kurtarmak'. Rapor no. 234. 6 Kasım 2014. İstanbul ve Brüksel. Erişim adresi: https://serdargunes.files.wordpress.com/2015/08/turkiye_ve_pkk_baris_surecini_kurtarmak.pdf.

İnsan Hakları Derneği. (1994). 'İnsan Hakları İhlalleri Bilançosu'. Erişim adresi: <https://www.ihd.org.tr/1994-yili-insan-haklari-ihlalleri-bilancosu-2/>.

İnsan Hakları Derneği. (23 Mart 1999). 'Newroz 1999'. Erişim adresi: <https://www.ihd.org.tr/newroz-1999/>.

Johan, G. (1990). "Violence and Peace". *A reader in Peace Studies*, (der. Paul Smoker-Ruth DaviesBarbara Munske), Pergamon Press.

Kakışım, C. (2017). "Liberalizm Çağında Barış Çalışmaları Ve Demokratik Barış Vizyonu: Teorik Bir İnceleme". *Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi*, 50: 27-44. Erişim adresi: dergipark.gov.tr/download/article-file/386590. Erişim tarihi: 01.08.2018.

Kamer, H. (2018), "HEP'ten HDP'ye 28 yılda yaşananlar". *BBC Türkçe*, 11 Şubat 2018. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-43019313>

Kapaklıkaya, İ. (2009). *Kürt Açılımı: Kuzey İrlanda Perspektifi*. İstanbul: Ağaç Kitabevi Yayınları.

Kaplan Ç. (2014). “Öcalan: Türkiye’nin Rojava siyaseti Kürde karşı savaş siyasetidir”. *Evrensel*. 23 Eylül 2014. Erişim adresi: <https://www.evrensel.net/haber/92546/ocalan-turkiyenin-rojava-siyaseti-kurde-karsi-savas-siyasetidir>.

Karaca, B. (2016). *Kürtçü Şiddet Sarmalında Devlet’in ve PKK’nın Stratejik Dönüşümü*. Ankara: Orion Kitabevi.

Kaya, Osman. (2013). *Türkiye’de Etnik Terör*. Ankara: A Kitap.

Köse, T. (2017). Çözüm Sürecinin Yükseliş ve Düşüşü. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi* 4(1) ss. 13-40. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/328509>. Erişim tarihi: 08.05.2019.

Köylü, M. (2017). *Geçmişten Günümüze Kürt Siyasi Hareketi*. İstanbul: Hiper Yayın.

Krishna, S. (2001). *Postcolonial Insecurities India, Sri Lanka, and the Question of Nationhood (Borderlines)*. Volume 15. Miversity of Minnesota Press. ss.142-143.

Laffey, M. ve Nadarajah, S. (2012). The Hybridity of liberal peace: States, diasporas and insecurity. *Security Dialogue*, 43(5), 403-420. Los Angeles: SAGE.

Lewis, D. G. (2019). Sri Lanka. Özerdem ve Mac Ginty (Ed). *Comparing Peace Process* ss. 285-299. UK: Routledge.

Mac Ginty, R. (2019). Northern Ireland. Özerdem ve Mac Ginty (Ed). *Comparing Peace Process* ss. 211-236. UK: Routledge.

Mampilly, Z. (2012). The Nexus of Militarisation and Corruption in Post-Conflict Sri Lanka. Cheng ve Zaum (Ed.) *Corruption and Post-Conflict Peacebuilding: Selling the Peace?* (ss. 180-198). USA: Routledge.

Memiş, E. (1986). “Anadolu'nun, Eski Şark Ve Eski Garp Dünyaları Arasındaki Yeri”. *Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi*, 1: 59-64. Erişim adresi: <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/285733>. Erişim tarihi: 04.08.2018.

Mücek, A. A. (2016). *Sri Lanka’da Barış Süreci Nasıl Gelişti, Neden Yürütülemedi? Tamil Özgürlük Mücadelesinin Tasfiyesi*. İstanbul: Belge Yayınları.

Morgenthau Hans J. (1967). *Politics Among Nations: The Struggle For Power and Peace*. New York: Knopf.

Oran, B. (2014). *Kürt Barışında Batı cephesi: "Ben Ege 'de Akilken"*. İstanbul: İletişim

Özçelik, S. ve Yılmaz, R. (2012). "Çatışma Teorileri Işığında Gürcistan ve Karabağ Çatışmalarının Çözümlemesi". *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri*. (ed. Sandıklı A.). Bilgesam Yayınları. İstanbul. ss.277-278.

Özerdem, A. (2013). *Barış İnşası Kuram ve Uygulaması*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Özyetgin, A. M. (tarih yok). 'Atatürk ve Güneş Dil Teorisi'. *TDK*. Sayı: 655. http://www.tdk.gov.tr/images/css/TDD/2006s655/2006s655_11_M_OZYETKIN.pdf.

PKK (Partiya Karkeren Kurdistan) Kürdistan İşçi Partisi Kuruluş Bildirisi. (1984). Erişim adresi: <https://www.kurdipedia.org/files/books/2014/31970.PDF?ver=130511013663965750>.

Radchenko, S. (2011). *India and the end of Cold War*. Kalinovsky ve Radchenko (Ed). *The End of the Cold War and the Third World* (ss. 173-191). USA: Routledge.

Ramsbotham, O. (2005). *The Analysis of Protracted Social Conflict: A Tribute to Edward Azar*. *Review of International Studies*, 31, 109-126.

Report of the Bloody Sunday Inquiry. 15 Haziran 2010. Erişim adresi: <https://www.gov.uk/government/publications/report-of-the-bloody-sunday-inquiry>.

Resmi Gazete. (29.8.1998). 'Bazı Suç Failleri Hakkında Uygulanacak Hükümlere Dair Kanunda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun'. Kanun no. 4450. Erişim adresi: <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4450.pdf>.

Richmond, Oliver P. (2008). *Peace In International Relations*. New York: Routledge.

Roberts, B. (1997). *IRA: Origins and Terror to 1976*. Martha Crenshaw ve John Pimlott (Ed.) *International Encyclopedia of Terrorism*. İngiltere: Fytzroy Dearborn. <https://books.google.com.tr/books?id=j4p4CAAAQBAJ&printsec=frontcover&hl=tr#v=onepage&q&f=false>.

Rrapaj, J. (2014). Barış Çalışmaları ve Güvenlik. Çıtak ve Şen (Der.), *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik: Teorik Değerlendirmeler* (ss. 81-107).İstanbul: Röle Akademik Yayıncılık.

Sander, O. (1989). *Siyasi Tarih 1 (İlkçağlardan 1918'e)*. İmge Kitabevi Yayınları. Ankara. s.56

Sander, O. (1994). *Siyasi Tarih 2 (1918 -1994)*. İmge Kitabevi Yayınları. Ankara. ss.15-35.

Sandıklı, A. ve Kaya, E. (2014). Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış. *BİLGESAM*. http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-130-201404079sandikli_kaya.pdf. Erişim Tarihi: 08.05.2019.

Sandıklı, A. (2012), *Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış Ve Çatışma Çözümleri*. Bilgesam Yayınları. İstanbul. ss.133-157.

Sarup, M. (2017). *Post-yapısalcılık ve Postmodernizm* (A. Güçlü, Çev.) Ankara: Pharmakon Yayınevi.

SETA. (2012). '2012'de Siyaset'. Aralık 2012. Erişim adresi: http://file.setav.org/Files/Pdf/20130108163134_setanaliz_siyasetn1.pdf.

Şöhret, M. (2013). Etno-Dinsel Milliyetçilik Bağlamında İrlanda Sorunu. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*, 2(4), 39-76. Erişim adresi: https://www.academia.edu/34338524/Etno-Dinsel_Milliyetçilik_Bağlamında_İrlanda_Sorunu_Mesut_gÖHRET_İnsan_ve_Toplum_Bilimleri_Araştırmaları_Dergisi.

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu. (2013). Terör ve Şiddet Olayları Kapsamında Yaşam İhlallerini İnceleme Raporu, 24. Dönem 3. Yasama yılı. Erişim adresi: <https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari%20kopyas%C4%B1/belge/TER%C3%96R%20VE%20%C5%9E%C4%B0DDET%20OLAYLARI%20KAPSAMINDA%20YA%C5%9EAM%20HAKKI%20%C4%B0HLALLER%C4%B0N%C4%B0%20%C4%B0NCELEME%20RAPORU.pdf>.

Türkiye İnsan Hakları Vakfı. (1 Ocak 2019). 16 Ağustos 2015 – 1 Ocak 2019 Tarihleri Arasında İlan Edilen Sokağa Çıkma Yasakları. <https://tihv.org.tr/16-agustos-2015-1-ocak-2019-tarihleri-arasinda-ilan-edilen-sokaga-cikma-yasaklari/>. Erişim tarihi: 07.05.2019

The Belfast Agreement. 10 Nisan 1998. Erişim adresi: <https://www.gov.uk/government/publications/the-belfast-agreement>.

The Mitchell Principles for Peace Negotiations (1996). Alpha History. Erişim adresi: <https://alphahistory.com/northernireland/mitchell-principles-peace-negotiations-1996/>.

UNESCO Türkiye Milli Komisyonu. Anma ve Kutlama Yıl Dönümleri. <http://www.unesco.org.tr/Pages/132/149/Anma-ve-Kutlama-Y%C4%B1l-D%C3%B6n%C3%BCmleri>. (Erişim tarihi: 30.04.2019).

Webel C. (2007). Introduction. Webel and Galtung. (Ed.) *Handbook of Peace and Conflict Studies* (ss. 3-13).

Wight, M. (2000). "Why is there No International Theory?". (der. Andrew Linklater), *International Relations: Critical Concepts in Political Science*. Cilt 1. New York. Routledge. ss.27- 42.

Woodrow W. (1996). "The Fourteen Points". *Classics of International Relations*. (der. John A. Vasquez). New Jersey: Prentice-Hall Inc. ss.38-40.

World Population Review. (2019). Northern Ireland Population: 2019. Erişim adresi: <http://worldpopulationreview.com/regions/northern-ireland-population/>.

Yalvaç, F. (2018). Immanuel Kant. Büyükkakıncı (Ed.) *Bariş Çalışmaları* (ss. 38-59). Ankara: Adres Yayınları.

Yayman, H. (2016). *Türkiye'nin Kürt Sorunu Hafızası*. İstanbul: Doğan Kitap.

Yeğen, M. (2015). The Kurdish Peace Process in Turkey: Genesis, Evolution and Prospects. Aydın-Düzgit, vd. (Ed). *Global Turkey in Europe III: Democracy, Trade, and the Kurdish Question in Turkey-EU Relations*, ss. 157-167. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=d1HmCQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA157&dq=mesut+ye%C4%9Fen+2015+the+kurdish+peace+process&ots=6kAZ9MecWk&sig=0KL4O_9eY--AcBbZrf98lzXrcus&redir_esc=y#v=onepage&q=mesut%20ye%C4%9Fen%202015%20the%20kurdish%20peace%20process&f=false.

Erişim tarihi: 08.05.2019

Yıldız, K. (2014). Çözüm ve Dönüşüm Süreçlerine İlişkin Teorik ve Pratik Yaklaşımlar. Aktaş (Der.) *Çatışma Çözümleri ve Barış*. İstanbul: İletişim. ss. 269-307.

“Adnan Ekmen: 11 Köylüyü Jitem yaktı”. *T24*, 9 Şubat 2009. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/adnan-ekmen-11-koyluyu-jitem-yakti,28199>.

“AKP sözünü tutuyor, KCK’lılar serbest kalıyor”. *Gazete2023*. 5 Ekim 2013. Erişim adresi: <http://www.gazete2023.com/siyaset/akp-sozunu-tutuyor-kcklilar-serbest-kaliyor-h6884.html>.

“Balcombe Street Gang to be freed”. *The Guardian*. 10 Nisan 1999. <https://www.theguardian.com/uk/1999/apr/10/johnmullin>.

“Bahçeli: Akil insanlar PKK sözcüsü”. *Cumhuriyet*. 9 Nisan 2013. Erişim adresi: http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/414670/Bahceli__Akil_insanlar_PKK_so_zcusu.html.

“Başbakan Erdoğan’dan ‘Oslo Görüşmeleri’ açıklaması”. *Milliyet*, 27 Eylül 2012. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/basbakan-erdogan-dan-oslo-gorusmeleri-aciklamasi-siyaset-1602761/>.

“Başbakan’ın 2005’te Diyarbakır’daki konuşması”. *Sabah*, 2009. Erişim adresi: https://www.sabah.com.tr/siyaset/2009/12/17/basbakanin_2005te_diyarbakirdaki_konusmasi.

“CHP Çözüm Süreci önerilerini açıkladı”. *Milliyet*. 10 Mayıs 2013. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/chp-cozum-sureci-onerilerini-siyaset-1706510/>.

“Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ile ‘çözüm süreci’ de ortadan kalktı”. *Hürriyet*. 25 Temmuz 2018. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/cumhurbaskanligi-hukümet-sistemi-ile-cozum-sur-40907959>.

“DTP kapatıldı”. *Hürriyet*, 11 Aralık 2009. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/dtp-kapatildi-13176916>.

“Erdoğan: Dolmabahçe’deki o kare yanlış bir kareydi”. *Aljazeera*. 27 Mayıs 2015. Erişim adresi: <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-dolmabahcedeki-o-kare-yanlis-bir-kareydi>.

“From the archive, 31 March 1979: Car bomb kills MP Airey Neave”. *The Guardian*. 31 Mart 2014. <https://www.theguardian.com/theguardian/2014/mar/31/airey-neave-m-p-assassination-bomb>.

“HEP, DEP ve HADEP’te kapatılmıştı”. *NTV*, 8 Aralık 2009. Erişim adresi: https://www.ntv.com.tr/turkiye/hep-dep-ve-hadep-de-kapatilmisti,JR_zt6Uy0Ua_XQdEottLsw.

“İşte demokratikleşme paketi”. *NTV*. 30 Eylül 2013. Erişim adresi: <https://www.ntv.com.tr/turkiye/iste-demokratiklesme-paketi,E5m3xY2fEeYMJ7ZCLopSA>.

“KCK ateşkesin bittiğini açıkladı: Bundan sonra tüm barajlar gerillanın hedefinde olacaktır”. *T24*. 11 Temmuz 2015. Erişim adresi: <https://t24.com.tr/haber/metalciler-daha-az-psikolojik-destek-ariyor-daha-mutlu-oluyor,302607>.

“Liberation Tigers of Tamil Eelam (LTTE) Sri Lanka”. SATP. (2019). <https://www.satp.org/terrorist-profile/srilanka/liberation-tigers-of-tamil-eelam-ltte#>.

“MHP’li Yeniçeri çözüm sürecini eleştirdi”. *Haberler.com*. 12 Eylül 2013. Erişim adresi: <https://www.haberler.com/mhp-li-yeniceri-cozum-surecini-elestirdi-5050916-haberi/>.

“PKK Avrupa’dan 30 milyon avro alıyor”. *Vatan*. (28 Aralık 2016). Erişim adresi: <http://www.gazetevatan.com/pkk-avrupa-dan-30-milyon-avro-aliyor-1022526-gundem/>.

“PKK ‘çekilmeyi durdurdu”. *BBC*. 9 Eylül 2013. Erişim adresi: https://www.bbc.com/turkce/haberler/2013/09/130909_pkk_update.

“PKK’lı Murat Karayılan’dan Türkiye’ye saldırınız tehdidi”. *Sabah*. 29 Haziran 2015. Erişim adresi: <https://www.sabah.com.tr/gundem/2015/06/29/pkkli-murat-karayilandan-turkiyeye-saldiririz-tehdidi>.

“Recalling the Saddest Day in Lankan Police History”. *Lanka Newspaper*. 12 Haziran 2011. Erişim adresi: <http://lankanewspapers.com/news/2011/6/67843.html>.

“Relatives’ reactions to Bloody Sunday report. *BBC*. 15 Haziran 2010. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/10323362>.

“Suriye’nin Güneyinde devlet kurulmasına müsaade etmeyeceğiz”. *Vatan Gazetesi*. 26 Haziran 2015. Erişim adresi: <http://www.gazetevatan.com/suriye-nin-guneyinde-devlet-kurulmasina-musaade-etmeyecegiz-806445-gundem/>.

“Şehit ailelerinden Çözüm Süreci’ne tam destek”. *Haber7*. 30 Nisan 2013. Erişim adresi: <http://www.haber7.com/guncel/haber/1020479-sehit-ailelerinden-cozum-surecine-tam-destek>.

“The IRA: From conflict to ceasefire”. *BBC*. 2019. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/timelines/z2wyvew>.

“The IRA campaigns in England”. *BBC*. 4 Mart 2001. http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/1201738.stm.

“TSK’nın sınır ötesi operasyonları”. *Aljazeera*, 19 Ekim 2011. <http://www.aljazeera.com.tr/haber/tsknin-sinir-otesi-operasyonlari>.

“Tutuklu 3 BDP’li vekile tahliye”. *Hürriyet*. 5 Ocak 2014. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/tutuklu-3-bdpli-vekile-tahliye-25499501>.

“Who are the Kurds”. *BBC*. 31 Ekim 2017. Erişim adresi: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-29702440>.

“Yeşil’in elinden iki kez kurtuldu”. *Hürriyet*, 6 Ekim 1998. Erişim adresi: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/yesilin-elinden-iki-kez-kurtuldu-39041520>.

“Zana: Silah Kürtlerin sigortasıdır”. *Yeniçağ*, 9 Ocak 2012. Erişim adresi: <https://www.yenicaggazetesi.com.tr/zana-silah-kurtlerin-sigortasidir-61748h.htm>.

“34 PKK’lı Habur Sınır Kapısı’ndan girip teslim oldu”. *Milliyet*, 19 Ekim 2009. Erişim adresi: <http://www.milliyet.com.tr/acilim-da-kritik-an-siyaset-1151953/>.

“58 cezaevinde 483 kişi açlık grevinde”. *CNN TÜRK*. 19 Ekim 2012. Erişim adresi: <https://www.cnnturk.com/2012/turkiye/10/19/58.cezaevinde.483.kisi.aclik.grevinde/681345.0/index.html>.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : Deniz Ekşi

Doğum Yeri : İkizdere

Doğum Yılı : 1991

Medeni Hali : Bekar

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise (2005-2009) : Aydın Anadolu Lisesi

Lisans (2009-2014) : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Yabancı Dil : İngilizce